

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2025







magazin istoric

Anul LIX – serie nouă – nr. 5 (698)
mai 2025

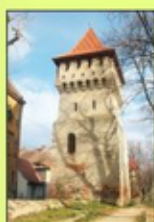
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.



1 Manuscrisul cunoscut sub numele *Les Très Riches Heures du duc de Berry* – o carte liturgică destinată laicilor – este unul dintre cele mai frumoase realizate în Evul Mediu occidental. Comandat de ducele de Berry fraților Paul, Jean și Herman de Limbourg, pe la 1410, a fost terminat după moartea comanditarului și a celor trei artiști, abia pe la 1486. Se deschide cu 12 miniaturi ce corespund celor 12 luni ale anului. Cea din ianuarie, din care vă prezentăm un detaliu, ar reprezenta, potrivit celor mai multe opinii, festinul organizat de ducele de Berry la 1 ianuarie 1415



2 Turnul Olarilor din Sibiu a fost construit în secolul XV de breasla olarilor și făcea parte din sistemul defensiv al orașului. De-a lungul timpului a suferit mai multe reparații și modificări. A fost restaurat în perioada 1967 – 1972 (foto: Cezar Suceveanu)



3 După execuția regelui Charles I (în 30 ianuarie 1649), Oliver Cromwell a introdus (în 1655) o taxă de 10% pe proprietățile regaliștilor sau ale suspectilor regaliști. Tabloul, atribuit pictorului englez Robert Peake cel Bătrân (c. 1551–1619), ni-l înfățișează pe rege pe când era doar duce de York



4 Arnăuții erau o prezență obișnuită în Țara Românească și Moldova în perioada fanariotă. Erau lefegii sau mercenari și făceau parte din garda personală a domnilor. În echipamentul lor întâlnim și pistoale balcanice, de la începutul secolului XIX, precum cele din colecția particulară a lui Kristian Zefi

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,

IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stăncu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606



SUMAR

mai
2025

4 Am pus Europa
în fața
faptului împlinit
C.C. GIURESCU

5 Locotenentă
domnească
dorește domnitor
Culisele aducerii
lui Carol I
D. NOVEANU



10 Cine spune
adevărul și cine minte?
1941. Churchill și Hitler
îi scriu lui Stalin
T. PĂCURARU

15 În oglinda
aliatului
Cum a ajuns Gustl Süss,
din Divizia Brandenburg,
să păzească
Valea Prahovei
C.M. FLORIAN



20 Securitatea
lui Tito face „curățenie”
în emigrație
I.G. ANDREI

24 Din devenirea
Sibiului
R.C. POP

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

29 Francisc Rainer,
un fondator de Școală
A. MAJURU



33 Recurs la istorie,
într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire
în politica externă
a României
M.E. IONESCU

38 Fanariotul
continuator
al Brâncovenilor
Ș. SOLCAN

41 Credință,
caritate, cultură
Femeile ortodoxe române
sprijină
învățământul primar
M. IONIȚĂ

AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?

46 Prinți, conți
și duci... mâncând
cu degetele
F. DOLGHIN



51 La fel de sigure ca moartea

Taxe și impozitele

I. BISTREANU



INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

56 196 de ani de presă românească

D. STANCIU



59 Arnăuții: port și arsenal

C. DRĂGHICI,
C.-I. NEAGOE



65 O istorie pe lună

66 Pe vremuri, oamenii își trimiteau scrisori

Correspondență regina
Maria – Joseph Boyle

G. FILITTI



INSTITUTUL NAȚIONAL AL PATRIMONIULUI

71 Ziua Diversității Culturale

R. ZIDARU

EXCLUSIVITATE

76 Aventurile unui negustor vinez la barbarezi

R. DENNDORF



84 Prima schemă Ponzi

Afacerea Henri Rochette

D. MIHALCEA

ENIGME ALE ISTORIEI

89 Dispăruți în Atlantic

T. STĂNESCU-
STANCIU



HOOVER INSTITUTION

93 Correspondență din exil

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

81 În București, acum 50 ani

63; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog



CONSTANTIN C. GIURESCU

In ziua de vineri 6 mai a anului 1866, cobora în gara Baziaș, dintr-un vagon de clasa a II-a, un tânăr potrivit de înalt, cu un început de favoriți – după moda timpului – și purtând ochelari. Tânărul părea grăbit. Se interesă îndată de vaporul care făcea cursa în josul Dunării și care trebuia să plece peste o oră. Află însă că din pricina transporturilor de trupe – Austria mobiliza împotriva Prusiei –, plecarea urma să fie tocmai duminică. Avea de stat deci două zile întregi în modestul orașel de pe țărmul bănățean al Dunării. La hanul la care trase, foarte murdar după părerea tânărului, călătorii se întruneau cu toții la masă, în sala comună. La cină se discută între altele politică și la un moment dat veni vorba și de alegerea prințului Carol de Hohenzollern pe tronul României. „O să se facă și acesta tot așa de nesuferit ca și Cuza“, spuse unul dintre meseni. „N-o să ție mult și o să-l gonească și pe el valahii“, adăuga altul. Tânărul tăcea. A doua zi stătu aproape tot timpul închis în odaie. Seara, la masă, auzi reflecții asemănătoare.

În sfârșit, duminică dimineața sosi și vaporul de la Belgrad. Tânărul se sui imediat la bord. Avea bilet de clasa a doua. Își găsi un loc printre sacii cu marfă, în mijlocul unei mulțimi foarte amestecate, și începu să scrie. Pe la 1 și jumătate ajungeau la Orșova, puțin după aceea apăreau la Vârciorova grănicerii români, cu mântăile lor cenușii, și, în sfârșit, pe la patru, se vedea Turnul Severin. Îndată ce vaporul acostă la ponton, tânărul călător se pregăti

„AM DEVENIT ROMÂN“

să coboare. Căpitanul vaporului cercetându-i biletul, îi spuse însă: „Dumneavoastră mergeți la Odesa: pentru ce coborâți aici?“ „Numai pentru câteva clipe“, răspunse tânărul. Între timp, doi călători de pe vapor, dintre care unul mic de statură, cu barbă neagră, se distingea prin ochii vii, pătrunzători, care dădeau figurii sale o expresie simpatică și inteligentă, se apropiaseră de ieșire și împingeau pe tânăr. Acesta sări pe ponton și de aici pe mal. Îndată ce fură tustrei pe uscat, călătorul cel mic de statură făcu front în fața tânărului, se descoperi și se înclină adânc, rugându-l apoi să se suie într-una din trăsurile care așteptau. În clipa aceasta, se auzi exclamația căpitanului de vapor: „Pe Dumnezeuul meu, dacă nu e prințul Carol de Hohenzollern.“ Într-adevăr, el era. Iar cei doi călători care-l împinseseră la debarcader erau: unul Ion Brătianu, celălalt locotenentul Lenș. [...]

[Ajunși la București, după slujba de la Mitropolie], principele, mitropolitul și miniștrii trecură în clădirea de alături, unde aveau loc ședințele Adunării Deputaților. [...] Colonelul Haralamb citi formula jurământului: „Jur a fi credincios legilor țării, a păzi religiunea României precum și integritatea teritoriului ei și a domni ca domn constituțional.“ Principele Carol, cu mâna dreaptă pe cruce și pe Evanghelie, pronunță cu putere, în românește, cuvântul „Jur“. Apoi, răspunzând cuvântării ținute de președintele Camerei, el rosti următoarele cuvinte „Ales în chip spontan de națiune principe al României, am părăsit fără a sta la îndoială și țară și familie pentru a răspunde chemării acestui popor, care mi-a încredințat destinele sale. Punând piciorul pe acest pământ sacru, am devenit român. Acceptarea plebiscitului îmi impune, o știu, mari obligații; nădăjduiesc că-mi va fi dat să le împlinesc. Vă aduc o inimă leală, intenții curate, o voință hotărâtă de a face binele, un devotament fără margini față de noua mea patrie și acel neînvins respect față de lege, pe care îl am de la strămoșii mei. Cetățean azi, mâine de va trebui soldat, voi împărtăși cu voi soarta cea bună ca și cea rea. Din această clipă, totul este comun între noi, credeți în mine precum cred eu în voi.“

(Din trecut, Editura Compania, 2010)

Încheiem în acest număr povestea aducerii pe tronul Principatelor Unite a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (Magazin istoric, nr. 3 – 4/2025).

PE SCENA ȘI ÎN CULISELE ADUCERII PRINCEPULUI CAROL I

Dr. DAN NOVEANU

Ion C. Brătianu, revenit de la București și însoțit de Carol Davila, se afla la Düsseldorf la 19 aprilie/1 mai. De acolo, cei doi pleacă la Paris. La 18/30 aprilie au fost trimise prin A. Ubicini, aflat în drum spre Köln, două scrisori de la Hortensia Cornu către principele Carol-Anton, la Düsseldorf. Tot Ubicini urma, la întoarcere, să preia răspunsul pentru Paris. Îndemnul ei – și e de subliniat încă o dată că exprima și opinia imperială – este de a ignora rezoluția Conferinței și de a răspunde chemării făcute de poporul român prin plebiscit, ca singurul fapt care conta. Adică de a pune istoria în fața faptului împlinit (Magazin istoric, nr. 11/1998). Doamna Cornu mai elucida o dilemă, decisivă

în context: „Un ziar francez, *Le Mémorial Diplomatique*, zicea ieri, vorbind despre România: Franța primește și protejează faptul împlinit.” Și continua, adăugând ceea ce doar ea avea autoritatea de a cunoaște pe deplin: „Acest articol a fost inspirat de ministrul [Ioan Bălăceanu] de aici.”



Principele Carol,
litografie de Carol Popp de Szathmari

La 20 aprilie/2 mai, Ubicini, care avusese întâlnirea cu principele Carol-Anton cu o zi înainte, se adresa în scris principelui Carol, căruia îi făcea cunoscut: „Alteța Sa Regală a binevoit a-mi zice ieri că a autorizat pe d-l Brătianu a anunța la București primirea eventuală”. Textul scrisorii dezvăluia un partizanat sincer, energic și lucid față de români. Rezoluția momentului e fermă și

adevărată: „Fără Unire, principele străin e imposibil, precum și fără principe străin, Unirea nu poate fi menținută. Amândouă propunerile sunt solidare.” În aceeași zi, Conferința Puterilor Garante emitea declarația finală, în care arăta că respingea alegerea prințului străin și cerea ca în Principate să se aleagă un domn pământean sau, mai rău, doi.

Abia ajuns la Paris, Ubicini

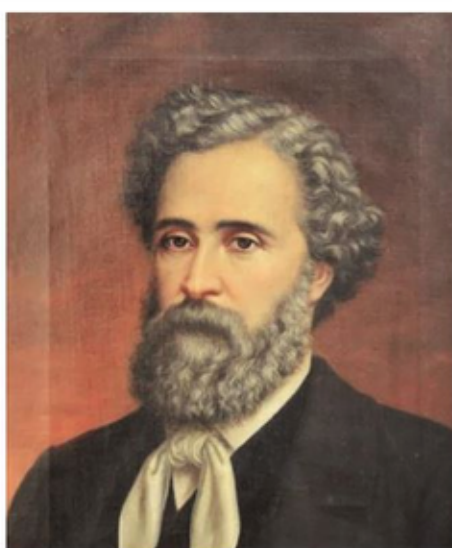
scria principelui Carol la 21 aprilie/3 mai despre cele aflate personal de la Bălăceanu, urmare a convorbirii pe care acesta a avut-o cu Drouyn de Lhuys. Esența consta în faptul că nu se va interveni militar în Principate sub niciun motiv, veste care, odată transmisă în țară, făcea totul posibil. Tot în aceeași zi, Brătianu, aflat din nou la Düsseldorf, scria: „Să nu aveți nicio teamă. Lucrați deci

fără ezitare. Ordine, energie, stăruință pentru a susține pe alesul nostru. Nu lăsați să fiți intimidați nici de amenințări, nici de intimidări. Sunteți expresia națiunii. Fiți executorii energici ai voinței ei.”

JOCUL DE-A PROTOCOLUL

Se simțea nevoia unei urgențări a plecării tânărului prinț spre București. O impunea iminența izbucnirii conflictului militar prusaco-austriac, care l-ar fi blocat pe prinț la trupă. Bălăceanu nu a dat în memoriile sale călătoria pe care a întreprins-o, împreună cu nepotul său, în căutarea prințului Carol, dar a situat-o imediat după întoarcerea lui Ubicini la Paris, drept care o putem plasa între 20 aprilie/2 mai și 22 aprilie/4 mai. A notat că, ajuns la Berlin, este primit de un Bismarck suferind de lombosciatică, apoi negăsindu-l pe principe la domiciliul său, pleca, la indicațiile servitorului acestuia, să-l afle la castelul baronei de Francque, unde se afla și principele Carol-Anton. Jocul de-a protocolul, amintit lui de doamna Cornu la plecarea din Paris, cerea ca Tronul să-i fie oferit, formal, mai întâi lui Carol-Anton, urmând ca acesta să refuze pentru a trece nobila sarcină pe umerii prințului Carol, ceea ce s-a petrecut întocmai. În dimineața zilei următoare Bălăceanu era la Paris și în audiență la împărat.

Ca de fiecare dată, în seara aceleiași zile, a întocmit rapoarte către Guvernul de la București, conținând rezumatul



*Ion Brătianu,
portret de Mișu Popp*

convorbirilor abia purtate. Era evident că-l antipatiza teribil pe Brătianu, ignorându-i sau diminuându-i constant vreun cât de mic merit în evenimentele în curs. Pretindea că i-a promis lui Carol-Anton secretul absolut asupra datei la care fiul său urma să pornească spre Principate, excepție făcând împăratul însuși, fapt acceptat de tatăl îngrijorat. Dar diplomatul român nu-și putea permite să-i ceară aceeași discreție lui Napoleon al III-lea, drept care cel puțin doamna Cornu era la curent. La rândul ei, nu promisese nimănui discreție totală.

La 22 aprilie/4 mai i se înmâna lui Ion Ghica Nota Colectivă a Agenților Consulari ai Puterilor Garante la București, adică Declarația Conferinței de la Paris din 20 aprilie, devenită caducă. Ziua următoare, principele

*Otto von Bismarck,
înainte de 1890*

Carol-Anton cerea să fie primit de regele Wilhelm I și de cancelarul Bismarck. Punea ordine în statutul fiului său în raport cu Casa Regală. I se acorda principelui Carol liberul arbitru al acțiunii sale, Casa Regală declinand orice responsabilitate în privința urmărilor de orice fel. Cererea de demisie din armată era acceptată, urmând a fi trimisă regelui din ultima localitate de frontieră a Prusiei. I s-a aprobat un concediu de șase săptămâni. Ministrul Casei Regale, Alexander von Schleinitz, fost ministru de Externe, se declara și el partizanul faptului împlinit.

Tot atunci, oarecum surprinzător, apare la Düsseldorf prințul George Știrbei, în calitate de membru al delegației care urma să remită principelui rezultatul plebiscitului. Se vede că numărul membrilor delegației crescuse, adăugându-li-se și G. Costaforu și M.C. Epureanu.

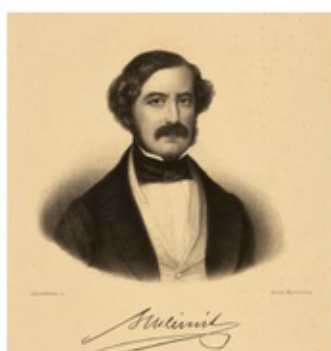
Principele i-a chemat pe



Brătianu și pe Bălăceanu la Düsseldorf. Menționa clar: „fără deputațiune“. Textul se termina cu un greu de înțeles: „Pornesc chiar astă seară“, cu toate că va pleca peste șase zile.

De altfel, în scrisoarea trimisă de la Paris, la 24 aprilie/6 mai, de Ubicini principelui Carol, expeditorul menționa multe nume de români în mișcare: „Am văzut ieri pe dl Brătianu, care sosea de la Düsseldorf [...], azi dimineață am avut vizita d-lui Bălăceanu și a celor doi delegați români, d-nii Boerescu și Steege. Colegul lor, Costaforu, a sosit ieri cu plebiscitul, Epureanu e așteptat astăzi. Se zice că dl Știrbei e la Düsseldorf“.

La 25 aprilie/7 mai, este primită o scrisoare diplomatică a marelui vizir al Imperiului Otoman de admonestare către Guvernul provizoriu al Principatelor Unite. În aceeași zi, Carol-Anton și fiul său, Carol, au o întrevedere cu Ioan Bălăceanu și Ion Brătianu, sosiți de la Paris. Celor doi li se comunică adoptarea atitudinii faptului împlinit. Se discută variante de itinerariu. Principele se decide pentru drumul cel mai scurt, prin Viena și Baziaș. Cei doi români se întorc la Paris. Bălăceanu nota că nepotul lui a rămas și l-a însoțit pe principe până în țară, iar el i-a ținut la curent pe doamna Cornu și pe împărat, la care avea acces cu maximă generozitate, ca unul „de-al casei“. În memorii, lasă de înțeles posterității că prezența lui Ion C. Brătianu a fost inutilă și deranjantă. Mai mult, susține neadevărul că cel din urmă „nu știa nimic de hotărârea principelui Carol“ și că data plecării spre țară ar fi decalat-o



Alexander von Schleinitz

Brătianu însuși, premeditat, astfel încât Bălăceanu să ajungă după principe.

VOINȚA ROMÂNIEI

O zi de derută a fost 27 aprilie/9 mai, când soseau telegrame care exprimau bucuria apropiatei sosiri în țară a principelui Carol, dar cu potențial demascator al acțiunii ce tocmai se punea la cale. A doua zi, locotenentul Philippe de Linche sosește la Düsseldorf cu scrisoare către principe. Acesta a rămas decis pentru itinerariul stabilit. Scrisoarea era de la Ion C. Brătianu, iar mesajul ei central către prinț era: „Scăparea Principatelor atârână de grabnica

sa plecare și de sosirea sa în mijlocul poporului său“. Epistola era însoțită de o telegramă de la Ion Ghica: „Publicarea Declarațiunei Conferinței [în *Monitorul Oficial* – n.n.] nu va produce nicio dezordine; ea nu va schimba hotărârea noastră. Dacă principele Carol vine, entuziasmul și devotamentul poporului vor fi fără margini, va da bani și oameni pentru apărarea țării.“

Componenta delegațiilor ce s-au perindat pe la Paris și Düsseldorf a variat de la sursă la sursă. Cert este că la apelul făcut la ședința din 1/13 mai a Adunării Constituante lipseau, dintre deputații munteni, nume care au fost pomenite a fi făcut oficial parte dintre trimisiile Locotenentei: Ioan Bălăceanu era agent al României la Paris, Vasile Boerescu, cel mai „constant“ component, prințul George B. Știrbei, bănuț de Bălăceanu de joc dublu, Ion Brătianu, care la acea dată era pe cale să pornească din Paris spre țară, și George Costaforu. Carol Davila și Ludovic Steege nu erau deputați.

La 19 aprilie/1 mai, Brătianu se afla la Düsseldorf cu Carol Davila. În aceeași zi, Bismarck îl

Sosirea lui Carol în portul Turnu Severin, acuarela de Carol Popp de Szathmar, 1869



sfătuia pe Carol să pună Europa și pe regele Wilhelm în fața faptului împlinit, prin urmare să pornească la drum spre București. La 25 aprilie/7 mai, Brătianu revenea la Düsseldorf cu Bălăceanu și au decis itinerariul, apoi pleacă amândoi înapoi la Paris, iar de aici Brătianu a ajuns cu trenul la Baziaș, iar pe vapor se întâlnește, întâmplător, cu principele.

Pe de altă parte, la 26 aprilie/8 mai sau cu o zi înainte, Bălăceanu se afla în audiență la Bismarck, anunțându-l oficial că poporul român s-a pronunțat asupra persoanei care să ocupe Tronul și că o delegație română urma să ceară audiență la regele Prusiei. Prim-ministrul prusac avertiza că regele nu o poate primi până ce Marile Puteri nu se pronunțau în această problemă.

La 28 aprilie/10 mai, în replica istorică la decizia Conferinței, Adunarea Constituantă proclamă voința României „de a rămâne pururea ceea ce sunt, o Românie una și nedespărțită, sub domnia ereditară a unui principe străin, luat dintr-una dintre familiile suverane ale Occidentului, și că principele ereditar al României una și nedespărțită este principele Carol

Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, pe care și Adunarea la rândul său îl proclamă sub numele de Carol I”.

DEZAVANTAJUL LUI BRĂTIANU

O zi mai târziu, prințul pleacă spre viitorul lui regat. Se va revedea cu Brătianu abia pe vasul care îi ducea la Turnu Severin, port în care trebuia să debarce. La 5 mai/17 mai 1866, pe când prințul Carol, în drum spre noul lui destin, se afla la Viena, are loc ședința a VIII-a a Conferinței de la Paris. La 6 mai Carol sossea la Baziaș, stația terminus a căilor ferate austriece, unde e nevoit să aștepte o zi și mai bine. La 8 mai, după-amiaza, ajungea la Turnu Severin, împreună cu consilierii tatălui său, baronul de Mayenfisch, custodele muzeului Hohenzollern, și baronul de Werner, consilier ministerial. Alături le erau Ion C. Brătianu și locotenentul Philippe de Linche, nepot de soră al lui I. Bălăceanu.

La 10/22 mai, Adunarea Constituantă a votat Legea pentru naturalizarea familiei princiare de Hohenzollern. Cu aceasta, faptul istoric împlinit era pecetluit.

Dar s-a iscat din nou întrebară: de ce nu i se recunoscuse lui Brătianu calitatea de trimis special al Guvernului de la București? Calitate pe care o declina zadarnic atunci când voia să ia parte la Consfătuirea Marilor Puteri, la care, totuși, Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu sunt acceptați! Din nou, Napoleon al III-lea a fost cel care a impus, se pare, un alt interlocutor decât Brătianu. I.C. Brătianu era suspect de a fi făcut parte, în 1853, dintr-un complot republican împotriva lui Napoleon al III-lea, când a și fost amendat și arestat trei luni. Justiția franceză îl taxa drept republican. În 1854 era chiar internat într-un azil psihiatric din aceleași motive.

Dar acum, în martie – aprilie 1866, pentru I.C. Brătianu a contat doar opinia lui Napoleon al III-lea. Deși se prezentase drept delegat al României, nu fusese primit la lucrări. Odată ajuns acasă, ca orice slujbaș după orele de serviciu, ministrul de Externe al Franței și reprezentantul împăratului Napoleon la lucrările Conferinței pe care tot el le prezida, Drouyn de Lhuys, redevenea soțul soției sale, Mathilda. A doua zi, pleca la Conferință, purtând în minte măcar o fărâma din sugestiile făcute cu o seară înainte de consoarta sa. În plus, doamna Cornu îi era o prietenă foarte apropiată. Nu poate fi o pură întâmplare primirea de consulul Franței la București, baronul Adolphe Levesque d'Avril, a instrucțiunii de a-l susține discret pe prințul Carol, drept care același consul îl îndeamna pe Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, la 24 aprilie/6 mai, să accepte tronul pentru fiul său.

Gravură ilustrând intrarea principelui Carol în București, trecând un pod peste Dâmbovița, la 10 mai 1866





Împăratul Napoleon al III-lea,
pictură de Franz Xaver
Winterhalter (1805–1873)

Pe de altă parte, Drouyn de Lhuys îl asigură pe Brătianu că nu va avea loc nicio intervenție armată otomană în Principate, ceea ce acesta se va fi grăbit să comunice la București, unde preocupările Guvernului au căpătat alte destinații.

PROTECȚIA PRIETENILOR INFLUENȚI

Și după 29 aprilie, când prințul a pornit spre București, protectorii destinului său au continuat să-l însoțească din umbră. Considerăm în afara oricărui dubiu că Drouyn de Lhuys era ținut la curent de soția sa în privința parcursului străbătut de Carol, la rândul ei informată prompt de baroana de Francque, asupra tuturor noutăților care apăreau zilnic în problema acceptării tronului Principatelor de casa de Hohenzollern-Sigmaringen. Doamna Cornu, la rândul ei înștiințată cu promptitudine, strecura cele aflate împăratului Napoleon al III-lea, acesta dându-i minis-

trului său de Externe indicațiile unei conduite îngăduitoare, iar în privința cărora acesta se executa, jucându-și rolul magistral. Astfel, în ședința Conferinței din 5/17 mai, pe când tânărul prinț era la Viena, cu care Berlinul era în prag de război, cea mai măruntă indiscreție sau aluzie adresată de el reprezentantului austriac (care era acum Richard de Metternich, ambasadorul Austriei la Paris, probabil Karl von Eder fusese socotit prea „bland” cu românii ca atitudine) sau celui al Imperiului Otoman ar fi dus fie la arestarea prințului pe teritoriul austriac, fie la blocarea de către otomani a intrării lui pe teritoriul românesc. Ba mai mult, Drouyn de Lhuys întreabă cu seninătate pe cei prezenți „dacă vreun membru al Conferinței ar fi în măsură să informeze pe colegii săi despre adevăratele intențiuni ale principelui de Hohenzollern-Sigmaringen. Ar fi interesant de știut dacă a refuzat formal titlul ce i-a fost conferit”. Mai mult, în contextul în care circula zvonul că s-ar concentra trupe otomane la Dunăre, amintește odată în plus, ca în treacăt, articolul 17 din Tratatul de la Paris, care stipula ferm: „Turcia nu poate exercita nicio intervenție armată în Principate”.

Ajuns și instalat la București, principele continua să se bucure de protecția influențelor săi prieteni și mult binevoitoarelor sale prietene din culisele scenei politice. În ședința a IX-a a Conferinței, din 13/25 mai, convocată la cererea marelui vizir Savfet Pașa, nu fără o anumită doză de ipocrizie bine camuflată, Drouyn de Lhuys îl invita pe acesta să facă cunoscut motivul pentru care a provocat

întreținerea, ca și cum nu era lesne de presupus. Mai dădea citire și răspunsului Conferinței (acum devenit irelevant) la scrișoarea lui Ion Ghica, prin care acesta anunța delegații despre rezultatul plebiscitului, răspuns care conținea nerecunoașterea valabilității votului popular.

La vehemența extremă cu care baronul Budberg al Rusiei și Savfet Pașa pretindeau ocuparea militară a Principatelor (primul numește cele petrecute „pornirea necugetată a moldo-valahilor” și „uzurpare de putere de către un membru al familiei regale”), delegații ceilalți, susținuți de Drouyn de Lhuys și, evident, de reprezentantul Prusiei, le opun mai întâi varianta posibilă a trimeriei la București a unei comisii constatatoare, după care ministrul francez de Externe revenea și atenționa că, în fond, integritatea Imperiului Otoman e asigurată, ridicând întrebarea: „De ce să ne opunem prințului străin, dacă acesta se supune suzeranității?”

Pentru a porni spre destinul său românesc, tânărul principe german avea nevoie de acceptul tatălui său, al regelui Prusiei, al împăratului Napoleon al III-lea și de votul românilor. A nesocotit deciziile Conferinței de la Paris. A primit acceptul tatălui său și pe al poporului român, celelalte i s-au acordat tacit, ca o abținere aprobată de la un vot pe față. Îndemnul, ca un sfat decisiv, i l-a transmis Bismarck și l-a susținut și von Schleinitz: „Puneți lumea în fața faptului împlinit!” E momentul în care au contat doar curajul personal și un permanent temerar și încredut spirit al datoriei față de noua sa patrie. ■

CORRESPONDENTĂ ÎNCRUCIȘATĂ HITLER – STALIN – CHURCHILL

TUDOR PĂCURARU

Deși pierduse Bătălia Angliei, în primăvara anului 1941 aviația germană, Luftwaffe, a continuat bombardamentele de noapte asupra Londrei și a principalelor porturi din sudul Marii Britanii. Ca urmare, au continuat și eforturile Government Code and Cypher School (GC & CS; serviciul britanic pentru protecția comunicațiilor guvernamentale, interceptarea și descifrarea comunicațiilor străine; din 1946 a devenit Government Communications Headquarters) vizând spargerea cifrurilor folosite de Luftwaffe. În context, în martie – aprilie 1941 au fost obținute informații privind o amplă redesfășurare a comandamentelor și unităților tehnice ale aviației germane, din Franța și Olanda ocupate, spre Europa Centrală și de Est, în vecinătatea granițelor U.R.S.S. Astfel, escadrilele de vânătoare și bombardament puteau fi mutate în Est în numai câteva zile: infrastructura de comandă și sprijin era pre-amplasată. Pentru a ascunde această redesfășurare, Luftwaffe a menținut prin trafic fictiv rețelele sale radio din Franța și Olanda. Datele obținute din decriptări au fost confirmate din alte surse: erau în curs ample concentrări de trupe naziste, din Finlanda și până în România. Analizii din cadrul serviciului de informații al Ministerului Aerului au tras concluzia că un atac al Germaniei naziste asupra U.R.S.S., la începutul verii anului 1941, este nu numai posibil, ci și probabil. Și, alături de colegii lor din Secret Intelligence Service (SIS), au alcătuit în ultimele zile ale lunii martie 1941 o sinteză asupra situației din Balcani și a perspectivelor de evoluție.



Winston Churchill
(aici cu premierul Australiei, în 1941)
a decis, în baza unei analize,...

Prim-ministrul Winston Churchill, primind documentul respectiv, a ajuns la concluzia că este în interesul Marii Britanii ca Moscova să fie anunțată. Dacă sovieticii rezistă, Berlinul va fi

nevoit să trimită în Est efective numeroase, iar perspectiva unei debarcări naziste în Anglia se va îndepărta. Din contră, o înfrângere a U.R.S.S. ar pune la dispoziția Germaniei importante

resurse agricole și minerale, precum și ample capacități industriale, ceea ce i-ar permite un atac decisiv contra Marii Britanii. Ca urmare, la 3 aprilie Churchill a adresat un mesaj liderului

sovietic I.V. Stalin, prin intermediul ambasadorului britanic la Moscova, Sir Stafford Cripps. Pentru a proteja mijloacele și metodele SIGINT – Enigma – prin care informațiile fuseseră dobândite, Churchill a pretins că proveneau de la o sursă umană secretă. „Am informații sigure de la un agent de încredere că, atunci când germanii au crezut că sunt stăpâni în Iugoslavia, adică după 20 martie, au început să mute trei dintre cele cinci divizii Panzer din România spre sudul Poloniei... Sunt sigur că Excelența Voastră va aprecia semnificația acestor fapte.” Din motive pe care istoriografia sovietică și rusă nu le-au lămurit nici până în ziua de azi, Stalin nu a răspuns la acest mesaj.

MECANISMUL DECIZIEI ENGLEZE

Documentele publicate de britanici – și în special lucrarea *British Intelligence in the Second World War* (His Majesty's Sta-

... să îi furnizeze lui Stalin
datele care să îl ajute să lupte
cu Germania



... fundamentate pe informațiile
furnizate și de interceptările
mașinii Enigma,...

tionery Office, 1979; 1981) – ne permit să urmărim procesul decizional prin care Churchill a ajuns să-l avertizeze pe liderul sovietic. Într-o notă din 30 martie adresată ministrului de Externe, Anthony Eden, Churchill arată că a primit de la șeful SIS, generalul Stewart Menzies (*Magazin istoric*, nr. 3 – 12/1996; 1/1997), o sinteză analitică având la bază decriptări Enigma (No. JQ/803/

T2). „Citind-o, înțeleg că Omul rău [Hitler – n.n.] a concentrat forțe blindate numeroase, precum și alte forțe, pentru a cotoși Iugoslavia și Grecia, sperând că va pune mâna pe ambele țări fără să trebuiască să lupte. Când a fost sigur că Iugoslavia e anexată Axei, a mutat trei dintre cele cinci divizii Panther (sic!) spre Urs [Stalin – n.n.], sperând că restul vor fi suficiente pentru a finaliza afacerea în Grecia. Totuși, revoluția de la Belgrad i-a dat peste cap planurile și l-a determinat să oprească redeschiderea

spre nord a trupelor. În opinia mea, asta nu poate să însemne decât că intenționează să atace cât de curând Iugoslavia sau, ca alternativă, să acționeze împotriva Turciei. Se pare că forțe importante vor fi angajate în Peninsula Balcanică, iar Ursul va mai avea ceva de așteptat [s.n.]. Mai mult, aceste decizii și contra-decizii prilejuite de lovitură [de stat] de la Belgrad ne dezvăluie magnitudinea planurilor lor privind Estul și Sud-Estul [U.R.S.S. – n.n.]. Este cel mai grăitor indiciu pe care l-am obținut până acum.” (30 martie 1941, în *Churchill papers*, 20/49).

Deci sinteza rezultată din analizele a trei servicii de informații asupra decriptărilor Enigma a fost discutată de prim-ministru cu șeful SIS, Churchill ajungând astfel la o opinie informată despre iminența agresiunii naziste împotriva U.R.S.S. Din arhive rezultă că discuțiile au fost mult mai ample. Sinteza inter-servicii privea situația de ansamblu din Balcani, iar în baza ei Churchill l-a informat (selectiv) nu numai pe Stalin, ci și pe șeful Guvernului Iugoslaviei, generalul (pro-englez) Dusan Simovici: „Informațiile de care dispun arată că are loc o concentrare rapidă de forțe germane, terestre și aeriene, care vizează țara dvs. Mișcări importante de forțe aeriene ne sunt raportate de agenții noștri. Conform informațiilor provenite de la armata noastră din Africa, au fost retrase bombardiere din Tripoli” (4 aprilie 1941).

În urma consultării cu generalul Menzies, prim-ministrul i-a transmis ministrului de Externe sinteza inter-servicii, pentru a stabili în ce mod să

interacționeze cu statele vizitate, spre contracararea planurilor hitleriste. Astfel s-a ajuns, în baza unui material alcătuit de analiști și prin două consultări succesive, la avertismentul din 3 aprilie adresat lui Stalin – avertisment pe care „mapa” deciziei îl arată a fi de o sinceritate aproape totală: nu face referiri la Enigma, în rest coincide cu nota adresată lui Eden cu patru zile mai înainte.

Din cele de mai sus rezultă că *beneficiarii succesivi* (șeful SIS, prim-ministrul, ministrul de Externe) *nu aveau influență ierarhică directă asupra verigilor analitice primare*: GC & CS și Serviciul de informații al Ministerului Aerului. Într-o primă etapă, informațiile SIGINT – Enigma – au fost discutate de analiștii acestor două structuri, rezultând o sinteză concordantă, care a fost prezentată generalului Menzies. La acest nivel dezbaterii a fost apăsătoare: analiștii Ministerului Aerului și cei ai GC



Anthony Eden (stânga) și Ivan Maisky

& CS considerau că agresiunea nazistă e iminentă, pe când SIS aprecia că este doar o manevră pentru a-l face pe Stalin să suplimenteze livrările de materii prime și carburanți (*British Intelligence...*, vol. I, pp. 470–472). Controversa a fost tranșată abia în mai, când s-a aflat că germanii tipăresc ruble de ocupație.

Oricum, materialul înaintat în martie generalului Menzies prezenta atât aspectele concordante, cât și cele controversate – iar șeful SIS nu și-a permis să intervină, ci i-a prezentat ca atare analiza prim-ministrului. Care, la rândul său, nu avea pârghii ierarhice directe pentru a impune analiștilor opiniile sale, ceea ce a dus la formularea evazivă din scrisoarea către Stalin: „Sunt sigur că Excelența voastră va aprecia semnificația acestor fapte.”

După ce generalul Menzies și Churchill au ajuns la o opinie comună despre material („Citind-o, înțeleg că...”), prim-ministrul nu a luat de unul singur decizia de exploatare, ci s-a sfătuit cu ministrul de Externe, Anthony Eden. A rezultat o decizie informată, asumată colectiv, care s-a dovedit

corectă și a fundamentat în anii ce au urmat relația Marii Britanii cu U.R.S.S.

DECIZIILE STALINISTE

Cu totul altfel a fost luată decizia părții sovietice de a ignora ostentativ avertismentul lui Churchill. Într-un interviu publicat de cotidianul *Komsomolskaya Pravda*, la 21 iunie 2011, istoricul militar rus Arsen

Martirosyan arată că, în mai 1941, chiar înainte de invadarea Cretei, Hitler i-a trimis o scrisoare lui Stalin, aliatul său de la acea vreme. Pentru a risipi bănuielele apărute ca urmare a mișcărilor de trupe din Balcani, Hitler i-a declarat liderului sovietic că are intenția „să redeschidă trupele sale de la frontiera germano-sovietică spre Vest, cam în perioada 15 – 20 iunie”. La momentul deciziei, Stalin avea deci pe birou nu una, ci două scrisori privind situația din Balcani: una de la Hitler, alta de la Churchill. Iar Stalin a luat, de unul singur, trei decizii succesive, cu urmări catastrofale.

În primul rând, nu i-a crezut nici pe Hitler, nici pe Churchill, drept care nu a răspuns la niciuna dintre scrisori. Pentru ca evoluțiile ulterioare să nu-l facă de râs. Astfel, cooperarea informativă cu britanicii s-ar fi putut sfârși înainte de a începe, cu efect catastrofal.

În al doilea rând, era evident că Hitler minte. Arsen Martirosyan arată că intenția nazistă de a invada U.R.S.S. era cunoscută Moscovei încă din 1935, iar planurile pentru „Campania din Răsărit” încă din

Sir Stafford Cripps



Șeful spionajului britanic, Stewart Menzies



perioada 12 – 22 iunie 1941, organele sovietice au informat de 47 de ori asupra datei exacte a invaziei. Dar Stalin nu mai putea acum recunoaște că se înșelase, că avertismentele nu erau „provocări britanice” – drept care a ales să ignore chiar și raportul generalului-maior Gheorghi Zaharov.

În absența unui aparat analitic autonom, Stalin a luat decizii nu pe baza informațiilor primite, ci în baza prejudecăților sale. Churchill fiind binecunoscut ca anticomunist, Stalin a considerat că nu există acea urgență sugerată de scrisoarea prim-ministrului britanic. Știind că Hitler minte, dar crezând că a luat-o înaintea Berlinului, Stalin a pornit tardiv mobilizarea secretă, cea pe care ulterior a acoperit-o prin Comunicatul TASS din 14 iunie 1941: „Zvonurile privind pregătirile de război contra Germaniei sunt false și provocatoare.”

Beneficiind de sprijinul unui aparat analitic modern, autonom, conducerea britanică a luat decizii corecte: o agresiune este posibilă, chiar probabilă; pregătirile sunt în toi; interesul

1936. Dar Stalin a considerat că, dacă Hitler minte, și Churchill minte, drept pentru care nu a crezut că invazia nazistă este iminentă. A decis pe baza prejudecăților sale și abia la 18 iunie a ordonat recunoașteri aeriene la frontieră. Iar unul dintre piloți, general-maior Gheorghi Zaharov, a raportat: „Zona de la vest de frontiera de stat e plină de trupe... tancuri, mașini blindate și tunuri prost sau deloc camuflate... șosele pline de motocicliști și de mașini de stat-major.”

În al treilea rând, în baza prejudecăților sale, Stalin a etichetat avertismentele britanice drept „provocări” și, prin aparatul politic de control al Armatei, a impus acest punct de vedere. Astfel, singur s-a legat de mâini. Arsen Martirosyan arată că în

Regatului Unit este să informeze Moscova. Linia politică inaugurată prin scrisoarea din 3 aprilie a continuat. Churchill a ordonat Foreign Office să-i furnizeze ambasadorului sovietic la Moscova, Ivan Maisky, noi informații privind pregătirile naziștilor. Cea mai importantă dintre acestea a fost sinteza din 10 iunie 1941, privind ordinea de bătaie în Est a armatei germane, cu precizarea fiecărei unități desfășurate.

În acele zile dinaintea invaziei, ambasadorul britanic la Moscova, Sir Stafford Cripps, aprecia că Armata Roșie nu va rezista mai mult de trei – patru săptămâni. Joint Intelligence Committee aprecia că sovieticii vor rezista patru până la șase săptămâni, timp în care germanii vor ocupa Ucraina și vor ajunge la Moscova. În condițiile în care Armata Roșie avea să se prăbușească curând, Statul Major britanic a luat decizia ca forțele armate ale Regatului Unit să rămână în stare de alertă, în așteptarea unei debarcări naziste care s-ar putea produce la patru – opt săptămâni după înfrângerea U.R.S.S., deci la începutul lui septembrie.

ISTORIA LUMINEAZĂ PREZENTUL

La două zile după invazia germană, generalul Menzies și prim-ministrul au avut o nouă consfătuire, pentru a decide dacă e cazul să continue transmiterea de informații privind intențiile, strategiile și tacticile Germaniei pe Frontul de Răsărit. În centrul discuției a fost sinteza analitică privind capacitatea sovieticilor de a rezista invaziei germane. Realizat

Aglomerarea de trupe și tehnică de luptă germane...



prin aceleași metode expuse mai sus, materialul arăta că germanii înșiși se așteptau să înfrângă U.R.S.S. numai după lupte care vor dura cinci luni sau chiar mai mult. În orice caz, înaintea prăbușirii, trupele germane aveau să poarte bătălii decisive pentru ocuparea Kievului, Harkovului, Leningradului și abia apoi a Moscovei. În baza acestor informații, la 28 iunie Churchill a luat decizia de a înființa un punct de lucru cu materiale ULTRA (provenite din descifrările Enigma) la Moscova, în cadrul Misiunii Militare Britanice. Moscova nu va cădea așa repede, iar până atunci sintezele derivate din materialele Enigma, puse la dispoziția Kremlinului, poate vor înclina balanța. O vreme, responsabilul punctului de lucru a fost viitorul sovietolog și istoric Edward Crankshaw.

La 27 iunie 1941, GC & CS a reușit să spargă cheia de cifrare „Vulture“, folosită de sistemele Enigma de pe Frontul de Răsărit. În perioada următoare, prin punctul de lucru ULTRA de la Moscova, sovieticii au primit informații privind decriptarea, de germani, a codului Forțelor Aeriene sovietice din regiunea Leningrad și a codului Flotei de Baltica (7 iulie 1941). O săptămână mai târziu, s-a transmis Kremlinului o actualizare a ordinii de bătălie a forțelor germane. Iar la 16 iulie au fost transmise sovieticilor planurile naziste privind orașele Smolensk și Gomel, ca și lista țințelor Luftwaffe.

La 17 iulie, GC & CS a pus la dispoziția analiștilor britanici un ordin al lui Hitler: ca urmare a pierderilor grele suferite de Germania și a problemelor cu



... observate de aviatorii generalului-maior Gheorghe Zaharov au fost ignorate de Stalin

acoperirea aeriană, se ordona încetinirea înaintării. Coroborat cu alte informații, acest ordin a fundamentat un material analitic în baza căruia, în primele zile ale lunii august 1941, conducerea militară britanică a ajuns la concluzia că Uniunea Sovietică nu se va prăbuși în septembrie, deci o tentativă de debarcare nazistă în Regatul Unit nu ar putea avea loc înainte de primăvara 1942. În baza acestei analize, având convingerea că prăbușirea U.R.S.S. nu este iminentă, Churchill a ordonat ca punctului de lucru ULTRA de la Moscova să-i fie trimis cât mai mult material. La 9 septembrie au fost transmise sovieticilor ordinele privind asaltul final asupra Moscovei, cu mai mult de trei săptămâni înainte ca operațiunea să înceapă. În perioada 20 – 24 septembrie, cu mai mult de o săptămână înainte de Bătălia Moscovei, au fost transmise opt sinteze privind intențiile naziștilor, dispunerea trupelor, manevrele de pe Frontul Moscovei și din regiunea Smolensk. Iar la 2 octombrie sovieticii au fost informați despre mișcarea

diviziilor blindate care urma să fie angrenate în Bătălia pentru Moscova. Cooperarea informativă a continuat, la cote înalte, pe toată perioada războiului.

Cele două sisteme informativă – britanic și sovietic – aveau metode și mijloace diametral opuse. În urma incidentului de la Venlo (la 9 noiembrie 1939, serviciul de securitate al partidului nazist – SD – a capturat în localitatea olandeză doi ofițeri SIS, care au făcut dezvăluiri la anchetă), SIS pierduse practic aproape tot dispozitivul informativ uman din Germania; a compensat prin mijloace SIGINT. În schimb, U.R.S.S. a folosit amplul său dispozitiv informativ uman pentru a obține datele necesare.

În ce privește strict predicția datei invaziei naziste, atât britanicii, cât și sovieticii au obținut, prin mijloace diametral opuse, un flux semnificativ de informații de calitate. În teorie, și unii, și alții ar fi trebuit să reușească definirea precisă a momentului agresiunii. În practică, serviciile britanice au reușit predicția, având structuri analitice moderne, autonome. În schimb, serviciile sovietice, cu o structură analitică rudimentară, rigid ierarhizată și politizată, au ratat predicția. Efectele au fost catastrofale, iar compensarea acestei erori strategice a fost posibilă numai cu un cost uman și material devastator.

Istoria luminează prezentul. Probabil că, peste ani, cei care vor studia decizia Rusiei de a invadea Ucraina vor ajunge la concluzia că, pe fondul unor carențe analitice similare, decidenții ruși au considerat că într-o săptămână vor organiza parada victoriei la Kiev. ■

Continuăm prezentarea începută în numărul anterior a fragmentelor din cartea lui Gustl Süss, fost membru al comandourilor trimise în misiune în România, în 1939 – 1940. În 1982 el și-a publicat mărturia în volumul *Die Brandenburger – Eine deutsche Kommandotruppe zbV 800 (Brandenburgii – O unitate germană cu însărcinări speciale 800)*, ediție îngrijită de Helmuth Spaeter.

MISIUNE SUB ACOPERIRE PE VALEA PRAHOVEI

GUSTL SÜSS

*Sonde
pe Valea Prahovei*



- Comunicam cu camarazii prin semne discrete ● Se înmulțesc actele de sabotaj ● Eram plătiți regește ● Un foarte eficient informator evreu devine o mare bătaie de cap ● Informațiile despre concentrările de trupe sovietice la granița României nu sunt crezute ● Evrei și legionari, scoși clandestin din țară pe aceeași cale

Fiecare brandenburger era cuplat cu câte un polițist criminalist român („Kripo“). Grupurile de câte doi controlau zi și noapte, conform planului meu exact, toate rafinăriile și instalațiile ce țineau de ele, inclusiv pe cele englezești și franțuzești. Unei rafinării îi reveneau unul sau două grupuri, în funcție de dimensiuni, acestea controlând mereu doar rafinăria „lor“. În felul acesta, oamenii noștri au ajuns foarte curând să cunoască întregul personal al întreprinderii. Remarcau imediat orice figură nouă din instalație și o puteau observa atent.

Cu excepția salutului pentru fiecare situație, Brandenburgii noștri nu aveau ce vorbi în incinta instalației. Discuțiile cu personalul și cu paznicii militari – grupurile noastre, în calitate de membri ai Marelui Stat Major, controlau desigur garda și santinelele – le purtau exclusiv însoțitorii români. Oamenii noștri nu trebuia decât să ciulească urechile. Ochilor care cercetau în comun nu le scăpa în întreprindere nimic – aproape nimic.

În localuri și pe stradă noi, cei din unitatea de comando, ne prefăceam că nu ne cunoșteam unii pe alții. Inclusiv din rațiuni de proprie securitate nu era permisă conversația în public. Comunicam cu camarazii doar prin intermediul unor semne discrete, stabilite cu precizie în prealabil: băgarea mâinii stângi în buzunar însemna: „Sună-mă!”

Fiecare dintre noi a primit un alt nume. Astfel, unul se numea Vasile, unul Grigorevici, dr. Drögsler devenise dr. Luptar. Locuia într-o casă particulară scundă, la o albaneză. Un hotelier român o adusese în țară pe post de soție și pe urmă a lăsat-o baltă, la Ploiești. Trăia din închirierea unei părți a spațioasei ei locuințe. În felul acesta dr. Luptar era bine acoperit. El administra casieria și prelucra poșta prin curier. Cu rapoartele mele de control și verificare nu mai avea de lucru. Le contrasemna și le preda curierului. În afara mea și a lui „Robert”, șeful însoțitorilor de tren, doar curierului îi era permis să-l mai viziteze. Altminteri nimeni din unitatea de comando. Nu-i plăceau emoțiile, iubea confortul previzibil. Deseori îmi spunea: „Războiul mondial a fost al generației mele, războiul de acum e treaba voastră, a celor mai tineri!”

Cu atât mai activ a trebuit să fiu eu. În perioada de început au mai avut loc încă multe acte de sabotaj. Când ardea pe undeva într-o rafinărie, când curgea petrol pe undeva. Adesea erau slăbite șuruburile de la conductele de petrol. Rezervoarele erau lăsate intenționat să dea pe dinafară, vagoanele-cisternă să se ciocnească în triaj, ca să deraieze, și așa mai departe. Sarcina mea era să lămuresc chestiunea rapid de fiecare dată, să găsesc pe cât posibil vinovatul sau vinovații și să raportez în scris. Cu Kripo meu, cercetam foarte exact dauna. Adesea îl mai luam cu mine și pe șeful întreprinderii sau pe un inginer. Dacă în chestiunea cu pricina



Militari germani în Ploiești

era implicat vreun străin și se constata un act de sabotaj, urma expulzarea sa imediată din țară de către români. Dacă erau implicate forțe de muncă din țară, românii îi băgau la închisoare.

Nu a durat mult și numărul actelor de sabotaj a scăzut. În general, în întreprinderi se lucra din nou cu mai multă grijă. Numeroșii străini – englezi și francezi – strecurați drept practicanți și tehnicieni, drept ingineri și montori, de ordinul câtorva sute, erau în realitate soldați în civil, membri ai unităților aliate de comando și agenți plătiți. Cu toții au fost considerabil șocați de prezența și de solida noastră implicare; la fel ca și membrii români și străini ai unor întreprinderi, ostili germanilor. Ei înșiși abia mai îndrăzneau să execute acte de sabotaj. Preferau să plătească membri autohtoni ai întreprinderilor cu sume mari, pentru orice mic sabotaj. Însă de cele mai multe ori aceștia divulgau în cadrul interogatoriilor energice, însă corect conduse, pe cei care îi însărcinaseră. Aceștia erau arestați prompt și expulzați peste graniță.

Cu timpul, producția a crescut din nou – spre marele necaz al Aliaților. Benzina și petrolul curgeau din nou în abundență către Germania.



*Benzina din România
a susținut Wehrmachtul*

O sarcină importantă pentru unitatea de comando era paza transporturilor de vagoane-cisternă cu benzină etc. către Austria. O garnitură era formată din câte 35 de vagoane. În cabinele frânarilor călătoreau, cu fiecare garnitură, patru, uneori doar trei brandenburgi, în calitate de însoțitori de tren, pentru a împiedica pe drum acte de sabotaj. Trenurile parcurgeau distanța de la Ploiești la Viena cel mai adesea în trei zile. Acolo paza era preluată de militari germani.

Însoțitorii de tren stăteau zi și noapte singuri, în cabinele de frânari, fără să fie schimbați; erau distribuiți pe toată lungimea trenului și hurducăiau înainte, când citind, când moțâind. Vara pe caniculă usturătoare, iarna înghețați bocnă. Ore după ore. Și trei zile devin în asemenea condiții o veșnicie. Nu era de mirare că, din când în când, o mai luau razna.

De îndată ce trenul oprea – și până la Viena existau multe opriri –, trebuia să sară jos și să păzească trenul. Doi pe stânga, doi pe dreapta, și în plus să și cerceteze dacă osiile nu s-au încins prea tare. La Viena predau trenul plin. În continuare, preluau adesea o garnitură

goală pentru drumul înapoi la Ploiești, fără să reușească să doarmă o noapte.

Unitatea noastră de comando avea nevoie de o mulțime de bani. Fiecare în parte primea mult mai mult decât putea el cheltui în mod normal. Eram plătiți regește. Aici erau în joc și considerente psihologice. Dat fiind că nu era permis să duci bani la bancă sau să-i trimiți acasă, purtam prin urmare doar costume pe măsură și pantofi lucrați de mână. Toți banii trebuia cheltuiți în România. Și asta și făceam. Fiecare își împlinea dorințele pentru care acasă, cel mai adesea, ar fi lipsit banii necesari. În patrie nu mai existau de mult în magazine mărfuri de lux – era război. În schimb, în România se găseau de toate. Astfel unul își cumpăra mult-râvnita Leica și celălalt un binoclu marca Zeiss, Jena. E drept că nimeni nu știa cum va duce vreodată acasă aceste comori. Călătorii în concediu nu existau. Însă brandenburgii au fost și au rămas mereu optimiști. Din România făceam unele călătorii de serviciu la Viena, respectiv Berlin, și călătoream de mai multe ori cu trenul, fiindcă în avion nu aveam voie să călătoresc cu șase geamantane; dintre cele șase valize, doar una era a mea.

Trebuia să ne ocupăm în mod intens și de procurarea de informații importante, deși asta era o sarcină a Abwehr I. Posibilități de procurare de informații existau în România foarte multe. Informatorii noștri erau germani din Reich stabiliți acolo, adesea de ani mulți în țară, și numeroși etnici germani, activi îndeosebi în industria petrolieră. Desigur că nu orice indiciu era de folos. Dacă însă ni se părea important, urmăream chestiunea. Și nu puțini străini ostili nouă sau suspecti datorau expulzarea unui indiciu din partea vreunuia dintre acești oameni de încredere.

La urma urmei, nu era de mirare că, pe baza activității noastre și a expulzărilor neobișnuit de frecvente ale agenților aliați, acești „practicanți”, „turiști”, „comercianți” au devenit tot mai neliniștiți și mai prudenți. În cazul celor aflați doar de scurtă vreme în țară, expulzările de către autoritățile române nu creau mari probleme. Dacă însă era vorba despre oameni stabiliți aici de ani sau chiar zeci de ani, chestiunea devenea adesea extrem de complicată. Acești oameni dispuneau adesea de

cele mai bune relații cu personalități sus-puse. În asemenea cazuri, cel mai adesea mărturia unui simplu muncitor, care se lăsase convins să comită un mic act de sabotaj, acceptând să fie plătit pentru asta, nu era de ajuns spre a determina expulzarea. Însă respectivul se afla de atunci în baza noastră de date. Dacă vreodată acesta mai putea fi dovedit cu ceva, puneam în mișcare toate pârghiile pentru a determina expulzarea lui. În felul acesta, germanii din țară ne-au ajutat într-un mod ieșit din comun.

Se găseau însă și români dispuși să colaboreze cu noi din simpla lor conștiință. În martie 1940 am cunoscut un comerciant. Era fabricant de lenjerie. Cumva, în urma câtorva cumpărături făcute la el, a prins încredere în mine. Mă invita uneori seara la el și cu ocazia asta am aflat lucruri de-a dreptul interesante. Desigur că aveam pentru el și întrebări precise și astfel am obținut, într-o măsură crescândă, informații uluitoare. Omul avea relații peste tot. Legăturile sale nu ajungeau doar până la emigranții polonezi și evrei trăitori în România, până la autorități și până la armată, ajungeau și în alte țări.

Rapoartele mele către București – o copie mergea de fiecare dată la cei doi maiori von Tarbuk, de la biroul din Viena (cinci frați von Tarbuk erau ofițeri de carieră în Abwehr) – au atras foarte curând atenția. Erau pe alocuri atât de uluitoare, încât au fost puse contra-întrebări și a fost cerută sursa. Sursa însă nu o puteam divulga cu niciun preț, cu atât mai mult cu cât știam că respectivul comerciant era de origine evreiască. Am continuat să raportez cu hărnicie. Adesea veneau solicitări „de sus“, pe care le înaintam comerciantului. Cel mai adesea făcea imediat rost de răspuns. Într-o zi, am primit ordin scris să nominalizez neîntârziat informatorul. Acest lucru însă pur și simplu nu era posibil. Dr Luptar și cu mine eram pe deplin conștienți în ce chestiune riscantă ajunsesem să intru. Să păstrezi în vremea respectivă, ca ofițer german, legătura cu un evreu însemna, pentru mine în mod absolut clar, un proces în fața Curții Marțiale, cu internarea ulterioară într-un lagăr de concentrare. Amândoi căutam, la fiecare întâlnire, o cale de ieșire. Pentru noi era de neînțeles de ce „de sus“ se dorea neapărat aflarea sursei. Ne spuneam că „celor de sus“ le poate fi total indiferent de unde proveneau



*Felix Tarbuk, ofițerul din Viena
către care se îndreptau
rapoartele lui Süß*

aceste informații – principalul este doar ca ele să fie adevărate. Și erau adevărate aproape în totalitate!

După o vreme, răspunsurile mele ocolitoare nu au mai fost acceptate. Informațiile mele erau pe alocuri de o asemenea anvergură, părănd uneori acolo „sus“ de-a dreptul neadevurate, până ce evenimentele anunțate aveau loc într-adevăr.

Așa, de pildă, raportasem că la granițele Basarabiei și Bucovinei ar fi masate trupe sovietice. Informația a fost catalogată drept imposibilă, deși conținea detalii destul de precise. Câteva săptămâni mai târziu, la 26 iunie 1940, Guvernul român a recepționat ultimatumul U.R.S.S. de a evacua aceste provincii în trei zile.

Pe baza acestei informații, dr Luptar a primit ordinul explicit de a numi sursa. El a răspuns că „informațiile au fost obținute de locotenentul Süß, eu nu-i cunosc pe informatorii săi!“.

Prompt am primit prin radio ordinul de a zbura imediat la Berlin și de a mă prezenta la Biroul Străinătate/Abwehr din OKW, pe Tirpitzufer. Colonelul Stolze mi-a adresat acolo oficial întrebarea: cine era informatorul. L-am

rugat să pot sta de vorbă cu el în particular. Cu părintească bunăvoință a ascultat raportul meu conform cu realitatea. I-am spus că aș fi dispus să execut ordinul său și să-l numesc pe informator, în același timp însă m-aș prelua de ordinul Führerului, pentru a solicita transferul meu la unitățile combatante. Și asta pentru ca sursa respectivă să se piardă, am mai adăugat. Asta a ajutat. (Conform ordinului Führerului, niciun superior nu putea reține un soldat, trebuia să-l transfere, la dorința acestuia, către unitățile combatante.)

Colonelul Stolze m-a bătut pe umăr și mi-a spus să plec liniștit înapoi la Ploiești și să continui ca și până atunci. În aceste condiții, informatorul putea rămâne nenumit. Colonelul mi-a mai făcut rost de un bilet la operă. Apoi am zburat înapoi.

Dr. Luptar a respirat ușurat. Prin urmare, puteam continua!

Era cât se poate de natural ca și comerciantul evreu să aștepte de la mine contraservicii. Bani nu-l interesau. În mod evident avea el însuși destui. Pentru el conta să poată scoate din țară și duce în siguranță pe anumiți oameni periclitați, îndeosebi evrei polonezi și români. O posibilitate nimerită pentru asta era prin transportul de petrol pe calea ferată din România la Viena. Echipajul de însoțire a trenului călătorea în civil (începând din iarna 1940/41, în uniformă germană).

Dr. Luptar procura persoanelor respective o legitimație de agent și le preda însoțitorilor de tren. Călătoreau și ei într-o cabină a frânarului și – pentru a nu bate la ochi – erau repartizați pazei trenului. În felul acesta ajungeau la Viena nevătămați. În urma prezentării lor la o adresă conspirativă, acești oameni erau dirijați, prin Genova, mai departe, către străinătatea neutră.

Pentru noi treaba era cât se poate de periculoasă. Tăcerea era totul.

Pe această cale am adus în siguranță, în 1941, pe când erau urmăriți ca urmare a rebeliunii legionare, și câțiva oameni extrem de expuși ai mișcării naționaliste „Garda de Fier”, fondată de Zelea Codreanu. Aceștia s-au prezentat la Viena, la Biroul pentru Străinătate (AST), o parte dintre ei lucrând cu succes ca agenți până la sfârșitul războiului.

O altă sursă importantă de informații erau bordelurile selecte, frecventate cu precădere

de englezi. Pentru bani buni și câteva sticle de șampanie, am aflat acolo destul de multe detalii cu privire la adversarii noștri, membrii comandourilor engleze. Stimulați de alcool, au povestit frumoaselor fete câte ceva – probabil s-au și lăudat pe alocuri cu asta –, ceea ce i-ar fi costat capul dacă ar fi fost cunoscut de superiorii lor. Era chiar posibil să punem întrebări țintite, să identificăm, pe baza unor fotografii, anumiți „practicanți” etc. și să le aflăm adresele.

Prin urmare, baza noastră de date creștea. Către sfârșitul lui 1940 cuprindea deja datele personale ale câtorva mii de persoane. Erau împărțiți în trei grupe: indivizi absolut de încredere, inamici și posibili sabotori, precum și elemente nesigure, care în caz extrem urma să fie reținute măcar în parte.

La un moment dat, aveam în atenție și un fotograf stradal. Era un român lacom de bani, se lăsase racolat și pus pe urmele noastre de un englez. Ne-a intrat în plasă pe când mă aflam cu Leo Stoechr într-o zi la București. Ne fotografia. În clipa următoare l-am înșfăcat și l-am cărat într-o bodegă. Acolo a mărturisit că ar fi pe urmele noastre deja de câteva zile. I-am cumpărat filmul și i-am dat drumul. Pentru asta mi-a dat ocazional informații interesante, îndeosebi adrese și fotografii ale englezilor. Desigur, contra unei plăți corespunzătoare. Foarte probabil a lucrat și pentru englezi, și pentru noi. Prin urmare, contraspionajul englezesc nu dormea...

La București trăia româncea madame Maria Lepanowski. Nu era doar deosebit de frumoasă, era și deosebit de rafinată. Pe seama inteligenței ei trebuia pus faptul că înțelegea să lucreze simultan pe mai multe fronturi. Se lăsa cadorisită și răsfățată în același timp de un ofițer englez și de un diplomat rus. Abwehr a dirijat pe lângă ea un brandenburg elegant, care avea sarcina de a se ocupa exclusiv de ea. Ceea ce Maria accepta cu plăcere, vizibil încântată, savurând „la dolce vita”. În mod evident, merita banii, pentru că livra, chiar dacă rar, informații prețioase.

(Va urma)

**Traducere și prezentare:
Claudiu Mihail FLORIAN**

SECURITATEA LUI TITO ȘI EMIGRAȚIA

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Securitatea a fost creată la 13 mai 1944 de Josip Broz Tito, sub denumirea de Departamentul pentru Protecția Poporului (OZNA). La conducerea acesteia a fost numit unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai conducătorului „partizani-lor” iugoslavi, etnicul sârb Aleksandar Rankovici.



Josip Broz Tito (stânga) și Aleksandar Rankovici

OZNA era structurată în patru diviziuni: informații, contrainformații, securitate (poliție militară pentru tribunalele militare) și suport operativ (comunicații secretizate, înregistrări, analiză).

OZNA activa împreună cu Corpul Apărării Populare Iugoslave (KNOJ), constituit de Josip Broz Tito la 15 august 1944, sub conducerea lui Jovan Vukotici, ce avea sarcini pe linia asigurării securității interne și care a funcționat până în 1953.

În martie 1946, OZNA a fost divizată în Serviciul de Contrainformații al Armatei Populare Iugoslave (KOS – contraspionajul militar) și Administrația Securității Statului (UDBA). După scurt timp, a fost constituit și Serviciul de Cercetare și Documentare (SID), care era Serviciul de Informații Externe al Iugoslaviei.

UDBA a rămas sub controlul *de facto* al lui Aleksandar Rankovici, principalul reprezentant al curentului centralist pan-sârbesc din cadrul conducerii la vârf a Iugoslaviei titoiste. A suprimat tendințele autonomiste, naționaliste și anti-titoiste ale tuturor națiunilor și naționalităților din Iugoslavia, cu accent pe reprimarea albanezilor care militau pentru sporirea autonomiei Kosovo

și a croaților care acționau pentru independența Croației. S-a ocupat și de supravegherea, inclusiv și prin interceptări, a liderilor de partid și de stat iugoslavi, totul culminând cu instalarea de microfoane în dormitorul lui Tito, ceea ce a determinat și căderea lui Rankovici de la putere.

După epurarea lui Aleksandar Rankovici, vicepreședintele R.S.F. Iugoslavia, de Tito, la 1 iulie 1966, UDBA a fost redenumită Serviciul Securității Statului (SDB), iar în 1967, pe linia politicii titoiste de descentralizare, a fost reorganizată sub forma a opt entități teritoriale: câte una pentru fiecare dintre cele șase republici iugoslave și cele două provincii autonome din cadrul R.S. Serbia. SDB-ul federal avea funcții de control și coordonare asupra SDB-urilor din republici și provinciile autonome. SDB-ul federal se afla sub autoritatea Secretariatului Federal pentru Afaceri Interne (Ministerul federal al Afacerilor Interne), care la rândul său era controlat de Prezi-diul Comitetului Central al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia. Aceeași situație era valabilă și pentru SDB-urile din republici și provinciile autonome, care se aflau sub autoritatea Secretariatelor



Tito cu un grup de ofițeri UDBA

republicane/provinciale pentru Afaceri Interne, la rândul lor controlate de Liga Comuniștilor din fiecare republică și provincie autonomă. Pe scurt, Josip Broz Tito deținea controlul suprem asupra OZNA/UDBA/SDB.

SID se afla sub controlul Secretariatului Federal pentru Afaceri Externe (Ministerul federal al Afacerilor Externe), controlat la rândul său de Prezidiul Comitetului Central al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia. Deci și SID era sub controlul suprem al lui Tito, ca și KOS.

Rolul primordial al UDBA a fost de a asigura securitatea și stabilitatea regimului titoist, sens în care a acționat pentru neutralizarea și chiar eliminarea fizică a opozanților interni și externi.

UDBA a asasinat personalități ale emigrației croate anti-titoiste. Unul dintre primii a fost Ivo Protulipac, avocat și activist catolic, colaborator al preotului catolic croat Krunoslav Draganovici în acțiunea de salvare către Occident a refugiaților ustași croați prin „Filiera Șobolanilor”; a fost asasinat la 31 ianuarie 1946, la Trieste.

UDBA a dirijat și Operațiunea „Gvardijan”, din 1947 – 1948, contra „Krizarilor” („Cruciații”) ustași, conduși de Bozidar Kavran, ce fuseseră infiltrați în Iugoslavia dinspre Austria, cu sprijinul spionajului britanic.

Vjekoslav „Maks” Luburici, fost lider ustaș responsabil cu lagărele de exterminare din Statul Independent Croația (NDH), a fost asasinat la 20 aprilie 1969, la Carcaixent, în Spania franchistă.

I-a urmat Nahid Kulenovici, asasinat la 30 iunie 1969, la München. Era președintele filialei din R.F.G. a Mișcării de Eliberare Croate (HOP), constituită de *poglavnik*-ul ustaș Ante Pavelici, și fiul lui Djafer Kulenovici, adjunctul musulman bosniac cu vederi pro-croate al lui Ante Pavelici la conducerea NDH.

UDBA a coordonat Operațiunea „Radușa 72” împotriva Operațiunii „Fenix 72” a celor 19 membri ai Grupului Bugojno din emigrația croată pro-ustașă australiană, condus de Adolf Andrici. Ante Bruno Bušici,

jurnalist și participant la Primăvara Croată, era asasinat la 16 octombrie 1978, la Paris. Stjepan Djurekovic, fost director executiv al companiei petroliere de stat INA din R.S. Croația, a fost asasinat la 28 iulie 1983, la Wolfratshausen, în R.F.G. După ce defectase, se alăturase Comitetului Național Croat (HNO), fondat de emigrantul ustaș Branimir „Branko” Jelici, care la rândul său, până la decesul survenit la 31 mai 1972 în Berlinul de Vest, a scăpat din cel puțin două tentative de asasinat.

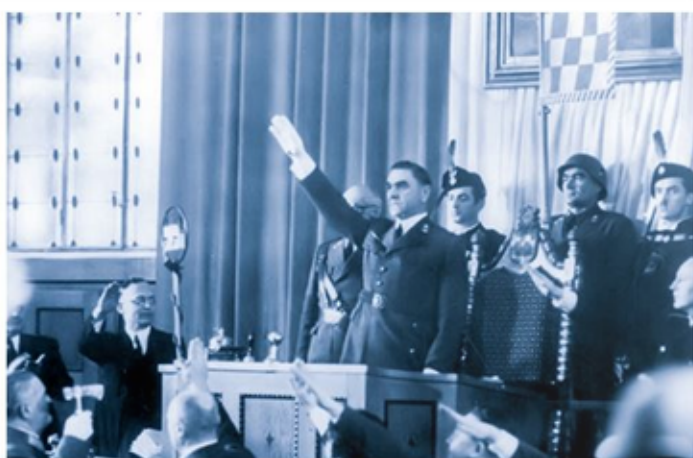
UDBA titoistă a asasinat și alte personalități sârbe din emigrația anti-titoistă. Ratko Obradovici, scriitor, jurnalist, redactor al publicației *Iskra*, fost colaborator apropiat al lui Dimitrije Ljotici (*Magazin istoric*, nr. 2/2025), era asasinat de UDBA în apartamentul său din München, la 17 aprilie 1967. Andrija Loncaric, fost ofițer de legătură între Dragoljub „Draza” Mihajlovici și Guvernul iugoslav în exil de la Londra, era asasinat de UDBA cu o secură, în apartamentul său din Paris, la 6 martie 1969. Sava Ciubrilovici,

Ivo Protulipac



scriitor la *Srpske borbe* (*Lupte sârbe*), publicație a Clubului Cultural Sârb „Sf. Sava” din Chicago, a fost asasinat de UDBA în Suedia, la 15 decembrie 1969. Jakov „Jaša” Ljotici, fratele mai mic al lui Dimitrije Ljotici, ofițer de aviație, diplomat, devenit în exil director al Editurii „Iskra” („Scânteia”) și al publicației cu același nume din capitala Bavariei, era asasinat de UDBA în apartamentul său din München, la 8 iulie 1974. După asasinarea lui, conducerea Editurii „Iskra” și a activităților emigrației „Zbor” a fost preluată de Vladimir Ljotici, fiul cel mare al lui Dimitrije Ljotici, care a decedat în 2017.

Lista emigranților sârbi anti-titoiști asasi-nați de UDBA continuă cu Bora Blagojevici, fost comandant al statului major al Diviziei „Drina” a cetnicilor lui Dragoljub „Draza” Mihajlovici; este asasinat de UDBA în fața ușii apartamentului său din Bruxelles, la 8 martie 1975. Petar Valici, jurnalist și redactor al publicației *Vaskrs Srbije* (*Paștele Serbiei*), fost redactor al publicației *Vidovdan* (*Ziua Sf. Vid*) a corpului din Șumadija al cetnicilor lui Dragoljub „Draza” Mihajlovici, precum și al publicației *Oplenac* a grupării cetnice conduse de Nikola Kalabici, a fost asasinat de UDBA la Bruxelles, la 13 mai 1976. Miodrag Bošković, președintele asociației „Privrednik” („Omul de afaceri”) și fost cetnic, era asasinat de UDBA într-un hotel din Bruxelles, la 6 august 1976, împreună cu fiul său. Draghiša Kašiković a fost redactor al publicației *Sloboda* (*Libertatea*), traducător, „spiritul fondator al emigrației sârbe din S.U.A.”, „pionier al satirei politice sârbe”, autor al antologiei de aforisme *Partidul te dă în judecată, partidul te judecă*, participant la acțiunile de plasare de explozibil în fața reprezentanțelor diplomatice și consulare ale R.S.F. Iugoslavia din S.U.A. și Canada, autor al



Bozidar Kavran

scrisorilor adresate în ianuarie 1967 tuturor congresmenilor americani prin care atrăgea atenția asupra acțiunilor UDBA împotriva emigranților sârbi anti-titoiști. El piere asasinat de UDBA la sediul din Chicago al Apărării Naționale Sârbe din S.U.A., în noaptea de 18/19 iunie 1977, împreună cu fiica sa.

Bogdan Mamula, președintele Organizației Cetnicilor Sârbi „Ravna Gora”, era asasinat de UDBA la 17 august 1977 lângă casa sa din Gary, statul Indiana, S.U.A. Rade Panici, membru al filialei din Canada a Organizației Cetnicilor Sârbi „Ravna Gora”, era asasinat de

UDBA cu explozibil în garajul său din Toronto, împreună cu Petar Bunjevac și Petar Kljajici, la 28 august 1977. Mihajlo Naumović, redactor al publicației *Sloboda* (*Libertatea*) a Apărării Naționale Sârbe din S.U.A., moare asasinat de UDBA într-un accident auto înscenat la Chicago, la 16 ianuarie 1978. Borislav Vasiljević, redactor și speaker la postul sârbesc de radio din Gary, statul Indiana, S.U.A., era asasinat de UDBA în automobilul său, la 16 decembrie 1978. Dušan Sedlar, fost căpitan în armata regală iugoslavă, președintele Apărării Naționale Sârbe pentru R.F.G., redactor al publicației *Beli Orao*

Jakov „Jaša” Ljotici





Jusuf Gërvalla...

(*Vulturul Alb*), era împușcat la 16 aprilie 1980, cu doar 19 zile înainte de anunțarea decesului lui Josip Broz Tito.

Asasinatele comise de UDBA împotriva emigrației sârbe anti-titoiste au continuat și după decesul lui Josip Broz Tito, când R.S.F. Iugoslavia era condusă de epigonii titoiști din președinția colectivă rotativă anuală, numiți de popor „Titici” („Micii Tito” sau „Copiii lui Tito”). Jovan Caricici, fostul șofer personal al lui Dragoljub „Draza” Mihajlović, președinte al Asociației Ortodoxe Sârbe Libere din Viena, a fost asasinat de UDBA în curtea casei familiei

... și fiica sa, Donika Gërvalla Schwartz



sale din capitala Austriei, în noaptea de 23/24 decembrie 1981.

UDBA a asasinat și personalități ale emigrației albaneze kosovare anti-titoiste, precum Jusuf Gërvalla, jurnalist, emigrat în 1980 în R.F.G., unde a constituit Mișcarea Populară pentru Republica Kosovo, precursora Armatei de Eliberare a Kosovo (UCK), asasinat la 17 ianuarie 1982 la Untergruppenbach împreună cu încă doi colegi. Enver Hadri, activist pentru drepturile omului, emigrat în Belgia din 1972, era asasinat la 25 februarie 1990 la Bruxelles din ordinul lui Slobodan Miloșevici, noul stăpân al Serbiei și al serviciilor de securitate din Serbia. Ironie a sorții și a istoriei, fiica lui Jusuf Gërvalla, Donika Gërvalla Schwartz, este din 2021 vicepremier și

ministru de Externe al Kosovo, pentru a cărui independență față de Serbia a militat încă din 1991 în calitate sa de atunci de membră a Ligii Democratice din Kosovo – condusă de Ibrahim Rugova, părintele independenței Kosovo. Donika Gërvalla Schwartz este mâna dreaptă a președintelui Kosovo, Vjosa Osmani, de la care a preluat președinția Partidului „Guxo” („Îndrăznește”), membru al coaliției de guvernământ conduse de premierul Albin Kurti, liderul Partidului „Vetevendosje” („Mișcarea pentru Autodeterminare”) și un adversar declarat al tendințelor pan-sârbești ale regimului Aleksandar Vucici de la Belgrad. Se împlinesc astfel cuvintele premonitorii ale lui Dimitrije Tucovici (1881 – 1914), fondator în 1903 al Partidului Social-Democrat Sârb – care în 1919 s-a unificat cu Partidul Socialist al Muncitorilor din Iugoslavia, formându-se Partidul Comunist din Iugoslavia –, cuvinte rostite după ocuparea Kosovo de către Serbia, în 1912, în Primul Război Balcanic: „În Kosovo am încercat o asasinare premeditată a unei întregi națiuni... Acum vom fi pedepsiți... În Războaiele Balcanice nu doar că Serbia și-a dublat teritoriul, dar și-a dublat și numărul neprietenilor.”

Această listă foarte lungă nu conține toate crimele comise de regimul instaurat de Josip Broz Tito, care a fost la fel de criminal ca și mult hulițele organizații colaboraționiste afiliate Germaniei naziste și Italiei fasciste în timpul ocupației Iugoslaviei de Axă în Al Doilea Război Mondial.

(*Va urma*)

SIBIU

POVESTEA UNUI ORAȘ TRANSILVAN

Dr. RĂZVAN C. POP
(Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu)

Secolul al XVI-lea începea pentru Sibiu cu semnarea unui tratat de bună vecinătate cu domnul Țării Românești, Radu al IV-lea cel Mare (1495 – 1508), în 1507. Documentul este important pentru că recunoștea statutul orașului, prin punerea sa pe picior de egalitate cu domnul de la sud de Carpați. El ne arată poziția și rolul Sibiului, de fapt a orașelor transilvane, în relația cu conducătorii români de la Târgoviște. Tratatul trebuie înțeles și din prisma tumultului politic care a cuprins Țara Românească după epoca lui Mircea I cel Bătrân și a fiilor săi. Sibiul (Magazin istoric, nr. 5/2021, 4/2022, 3/2025) era o placă turnantă a lumii valahe. Domnii sau marii boieri din Țara Românească erau găzduiți de Sibiu, fiind chiar finanțați sau dotați cu arme și alte bunuri pe care orașul le producea.



*Casa Croitorilor din Sibiu.
Fragment din desenul Pieții Mari
realizat cu ocazia decapitării comitelui
Sachs von Harteneck
(sursa: Muzeul Național Brukenthal)*

Unul dintre acești domni a fost Mihnea I cel Rău (1508 – 1509), fiul lui Vlad Țepeș. El a abdicat de pe tronul țării în favoarea fiului său, Mircea. Gestul acesta a venit în contextul conflictului intern dintre marile familii boierești reprezentate de Basarabi și Craiovești, iar în plan extern, Țara Românească era prinsă în disputa dintre Regatul Ungariei și Imperiul Otoman.

Catolic fiind, Mihnea I cel Rău s-a retras la Sibiu, unde a închiriat o reședință pentru el și familia sa. Opozanții îl priveau însă tot ca pe un pericol și au luat decizia eliminării lui. În martie 1510, în a doua duminică a lunii, Mihnea cel Rău a fost ucis pe treptele unei biserici din Sibiu, cel mai probabil biserica parohială din centrul cetății. A fost înmormântat în cetate, unde se află și astăzi piatra mormântului său.

O PERIOADĂ DE SCHIMBĂRI

Relația cu suzeranul orașului, regele Ungariei, a fost ambiguă. Sibiul, la fel ca celelalte orașe germane ale Transilvaniei, a învățat jocul diplomatic al balansării între principalele puteri din regat. Acest fapt a dus și la relații reci cu Coroana maghiară. Spre exemplu, regele Vladislav al II-lea (1490 – 1516) îi amendează pe cetățenii Sibiului pentru lipsa de obediență arătată față de judele lor regal, Johann Lulay. Câțiva ani mai târziu, noul rege, Ludovic al II-lea (1516 – 1526), îl numea pe un Markus Pempflinger drept jude regal al sașilor, la moartea huliului Lulay.

În 1526, sibienii s-au alăturat armatei voievozului transilvan Janos Zápolya pentru a participa în cadrul mării armate regale la lupta de la Mohács,

împotriva otomanilor. Din motive deloc clare, armata transilvănenilor a ajuns pe câmpul de bătălie prea târziu pentru a participa la înclăștare. Regele Ludovic murise în luptă, iar armata sa era decimată. Sibienii au înțeles greu momentul, ca și nobilimea maghiară. Elitele Transilvaniei și ceea ce a mai rămas din fosta putere a Europei Centrale s-au divizat în susținerea celor care doreau

tronul Ungariei. Sibienii au ales să îl susțină pe arhiducele Ferdinand de Habsburg, viitorul împărat al Imperiului Roman de Națiune Germană. Începea astfel una dintre cele mai importante relații istorice ale Sibiului, cea cu familia de Habsburg.

Din cauza asta, Sibiu a fost asediat de armatele lui Zápolya, pretendentul nobilimii la tronul maghiar. Apărătorii, coordonați de Markus Pempflinger și de primarul Mathis Armbruster, au cerut ajutor habsburgilor. În ciuda eforturilor, Sibiu s-a văzut nevoit să îl recunoască pe Janos Zápolya drept rege al Ungariei. Pentru a susține poziția pro-habsburgică în războiul civil ce a cuprins Transilvania după prăbușirea regatului, Markus Pempflinger a vândut propria reședință, fosta proprietate a primarului Altenberger, către Magistratul local. Acesta a transformat reședința în sediul Primăriei, rezistând astfel pentru mai bine de 400 de ani. Sibiu, deși înfrânt, și-a menținut poziția privilegiată. Regele, viitorul principe al Transilvaniei, înțelegea necesitatea unei relații cordiale cu orașele germane. Prin urmare, a oferit gesturi pozitive către acestea.

În 1544, la Sibiu s-a reunit Dieta provincială. Sibiu își menținea dreptul de a bate monedă. Războiul civil care a sfârșit cu Transilvania i-a făcut pe sibieni să înțeleagă necesitatea refortificării. Sibiu era puternic, rezista asediilor, dar apariția armelor de foc a schimbat strategia de apărare. La Sibiu au venit ingineri italieni. Având practica interminabilelor războaie din peninsula, au propus un nou



Sibiu, fragment din harta Transilvaniei realizată de Johannes Honterus în 1532

cine te poate ataca: poate domnul Țării Românești, poate armata otomană, poate mercenari în căutare de bogății, poate chiar principele Transilvaniei. Sibiu trebuia să își găsească singur soluțiile de siguranță. Primarul Petrus Haller a înțeles necesitatea investiției în propria apărare. În 1551 începea construcția primului bastion, pe colțul de sud-est al cetății, bastion ce și astăzi poartă numele primarului amintit. De aici, se trasa o linie de fortificații până spre poarta Cisnădiei, unde este amenajat un al doilea bastion. Între ele se construiește un turn de foc, necesar pentru a răspunde atacului eventualelor asediatori. De asemenea, porților Ocnei și Turnului din Orașul de Jos li se adaugă un bastion.

Otomanii au oferit Transilvania și părțile de est ale fostului regat ungar fiului lui Janos Zápolya, Ioan al II-lea Sigismund, controlat de cardinalul Martinuzzi și mama sa, Isabella Jagello, la rândul ei consiliată de arhiepiscopul de Esztergom, Nicolaus Olahus (*Magazin istoric*, nr. 6/1982).

Schimbarea taberelor de către Martinuzzi, guvernatorul Transilvaniei (1541 – 1551), a dus la revenirea lui Ferdinand de Habsburg în Transilvania. Unul dintre cei mai apropiați aliați transilvăneni ai habsburgilor era primarul Sibiului, Petrus Haller. Trupele contelui Arch sosesc la Sibiu în 1551. Este primit *en fanfare*. După Arch, la Sibiu sosea generalul condottier Giovanni Battista Castaldo. Ferdinand de Habsburg a primit titlul de rege al Ungariei și îl recunoștea drept principe vasal al Transilvaniei pe fiul lui Janos Zápolya.

Gravură reprezentând Sibiu, 1568, de Sebastian Münster





Casa Armbruster, devenită ulterior Primăria orașului

Ioan al II-lea Sigismund Zápolya a construit o relație de prietenie cu orașul de pe Cibin, pe care l-a vizitat în câteva rânduri. În 1563, a participat aici la nunta domnului din Țara Românească, Petru I cel Tânăr (1559 – 1568). Relația Sibiului a fost și mai bună cu următorul principe, Istvan I Bathory. Pentru victoria principelui ardelean împotriva rușilor, devenit și rege al Poloniei, la Polotsk, în 1579, sibiienii au organizat o sărbătoare în piața principală a orașului, cum au făcut și la sosirea vestii încheierii păcii dintre regele Bathory și țarul rus Ivan al IV-lea cel Groaznic. Drept răspuns, Bathory a oferit 1.000 de guldeni pentru continuarea refortificării cetății, în 1583.

ROL RELIGIOS ȘI CULTURAL

Sibiul a fost unul dintre cele mai importante centre ale Reformei din Transilvania. Ideile noi teologice creștine au sosit repede în Transilvania, fiind adoptate de elitele locale. Atât de puternic a fost impactul, încât la șase ani de la pironirea tezelor pe ușa catedralei din Wittenberg, în 1517 (*Magazin istoric*, nr. 8/2017), regele Ungariei, Ludovic al II-lea, solicita orașelor, inclusiv Sibiului, să ardă scrierile lui Martin Luther. A fost ignorat.

În 1524, se ținea prima slujbă evanghelică într-o biserică din Orașul de Jos dedicată Sfintei Elisabeta, biserică dispărută în prezent. Impactul a fost imediat și a cuprins aproape pe toți cetățenii. Ordinele monahale au fost alungate din oraș, școala dominicanilor închisă, bisericile fiind și ele închise. Împreună cu reformații brașoveni, coordonați de Johannes Honterus, sibiienii au introdus slujba evanghelică în biserici. Martin Luther

transmitea instrucțiuni sibiienilor în 1543, iar Philip Melanchthon îl primea pe Thomas Bomelius, trimisul Sibiului, la Wittenberg, în 1557.

Reforma a transformat societatea sibiiană. O serie de regulamente interne de inspirație luterană reglementează viața sibiienilor. Luxul este limitat, împrumutul banilor este interzis, iar în 1590 era introdus calendarul gregorian. Fenomenul a avut și un aspect național în lumea săsească. Reforma luterană a adus o concepție identitară pe care sibiienii au dezvoltat-o din acel moment până în prezent. La 1541 Magistratul sibiian vota dreptul exclusiv al sașilor de a deține proprietăți în interiorul cetății, decizie extinsă patru decenii mai târziu și asupra terenurilor pe care orașul le deținea. Mai târziu, această decizie a fost una dintre armele naționaliste ale elitelor românești în procesul propriu identitar din Sibiu și nu numai, având reverberații până în prezent. În 1571, la moartea celui de-al doilea suprintendent al Bisericii Luterane, Sinodul acestuia a decis mutarea Episcopiei din Sibiu în târgul Biertanului, pe dealurile Târnaviei.

Breslele s-au dezvoltat în același pas cu orașul. Produsele lor circulau din Imperiul Otoman până în spațiul german și chiar mai departe. Conducătorii Țării Românești și ai Moldovei contractau deseori produse realizate de breslele sibiene, fie că era vorba de arme, de bijuterii sau de altele. Multe bresle primeau de la Magistratul local statute care le reglementau producția, activitatea și relația cu cetatea și locuitorii săi. Printre breslele în cauză erau țesătorii, cizmarii, aurarii, croitorii, pielarii, curelarii, tâmplarii. Magistratul emitea la 1556 un

Turnul Gros, turn de foc, construit odată cu cea de a cincea linie de fortificare a orașului. Fotografie realizată de Emil Fischer (Sursa: Arhiva Muzeului Național Brukenthal)



regulament de repartizare a fortificațiilor. A fost momentul în care acestea au trecut în administrarea, îngrijirea și protecția breslelor. De aici, ne rămân numele de Turnul Olarilor, Turnul Dulgherilor sau cel al Archebuzierilor, cum sunt cunoscute cele trei turnuri de pe strada Cetății.

Sibiul a fost un oraș în care Renașterea s-a făcut simțită. Aflat la periferia lumii europene, cuprins de tumultul politic al prăbușirii regatului Ungariei și al Reformei, Sibiul a profitat, ca și întreaga Transilvanie, de acest permanent dute-vino al ideilor și oamenilor.

În 1528, un senator al orașului, Lukas Trapoldner, ajutat de preotul Valentinus Corvinus și de maestrul său, Theobaldus Gryphius din Reutlingen, au deschis o tipografie. Un an mai târziu, probabil rectorul gimnaziului local, Thomas Gemmarius, publica prima lucrare, *Gramatica Latină*. Tot în această tipografie au fost tipărite un tratat despre ciumă al lui Sebastian Pauschner, dar și prima lucrare în limba română din istorie. În avântul sașilor sibieni întru Reformă, aceștia au încercat și evanghelizarea românilor din Mărginime. În acest sens, îl conving pe tipograful Filip Moldoveanu (sau Phillip Maler) să tipărească în 1544 un *Catehism Luteran*. Inițiativa nu a avut sorți de izbândă. Aceasta nu este prima tipografie din actualul teritoriu al României, dar este prima de pe teritoriul Transilvaniei și a ceea ce mai era pe atunci Regatul Ungariei.

Mulți intelectuali sibieni au ajuns în Europa, dar și la Sibiu au venit diferiți oameni ai Renașterii. Thomas Bommelius publica în 1556 un tratat de istorie a Ungariei și Transilvaniei, una dintre primele astfel de lucrări din această parte a Europei. Același autor redacta la 1560 cartea drepturilor orașului. Tot la Sibiu sosea Conrad Haas (*Magazin istoric*, nr. 6/2010). Trimis de armata habsburgică să ajute la apărarea orașului, a devenit comandantul arsenalului orașului. Clădirea arsenalului încă există în



Petrus Haller, desenat în 1729, pe baza unei reprezentări în acuarelă din 1692

Orașul de Jos, aproape de marginea cetății, în actuala Piață a Armelor. În perioada în care a locuit în Sibiu, Haas a notat o serie de observații și experimente cu praf de pușcă și un tratat despre rachete. Acestea erau realizate la mici dimensiuni cu scopul folosirii lor în eventualitatea unui asediu, putând fi lansate din interiorul cetății, pentru a exploda în mijlocul armatei asediatoare. El este recunoscut astăzi drept inventatorul rachetei în trepte.

Doi sibieni au fost în acea perioadă consilieri la Curtea Habsburgilor: Nicolaus Olahus și Georg Reichersdorfer. Primul a ajuns consilier la Curtea regală, poziție datorită căreia s-a stabilit la Bruxelles,

de unde a dezvoltat o întreagă corespondență cu intelectualii neerlandezi din acele vremuri. El a publicat o istorie a Ungariei, lucrare considerată de căpătâi pentru istoriografia noastră. Peregrinările îl duc la Zagreb, unde a fost episcop, la Esztergom, de unde, din poziția de arhiepiscop, devenea regent al teritoriilor habsburgice desprinse din fostul regat al Ungariei, la Trnava, la Agria și în cele din urmă la Bratislava, unde a murit. A fost, probabil, cel mai important reprezentant al elitelor transilvănene care au deschis puntea de legătură cu lumea habsburgică și cel mai important personaj al Renașterii din cultura noastră. În aceeași perioadă, Georg Reichersdorfer publica o serie de tratate desprinse din experiența sa diplomatică

și birocratică. Devenit consilier al împăratului Ferdinand I de Habsburg, a fost unul dintre cei care au susținut diplomatic relația acestuia cu domnii români. Tot el a publicat una dintre primele hărți ale Transilvaniei la mijlocul secolului, dedicând-o Sibiului, orașul natal. Johannes Honterus a fost primul care a făcut un astfel de gest, când în 1533 a dedicat harta Transilvaniei tot Sibiului.

INCENDII ȘI CIUMĂ

În anul 1520, după 150 de ani de la începutul construcției, a fost

Nicolaus Olahus



finalizată construcția mării biserici gotice, fiind terminat turnulețul pe care astăzi este inscripționat, la cornișă sa, anul mai sus amintit și care flanchează una dintre principalele intrări. Cheltuielile considerabile, efortul fortificării, precum și evoluția economică a regiunii i-au făcut pe sibieni să renunțe la finalizarea amenajărilor, evitând transformarea totală în biserică hală, precum și lărgirea corului.

O frumoasă statuie a unui cavaler medieval a fost așezată în Piața Mare. Statuia, realizată de un anume Onofrius, îl reprezenta pe Roland, cavalerul lui Carol cel Mare, cel cântat de trubadurii Evului Mediu. Roland era simbolul dreptății și justiției în lumea germanică. El simboliza *jus gladii*, adică dreptul de a pedepsi cu pedeapsa capitală pe oricine greșea major în interiorul cetății.

Problemele orașului au fost nenumărate în acel secol complicat. Una dintre cele mai importante a fost cea a focului. Turnurile cele mai înalte din cetate, printre care Turnul Sfatului, au devenit centre de prevenire a incendiilor. În 1546, Magistratul decidea ca fiecare preot să cumpere numai case din lemn, obligându-i să le reclădească în piatră. La 1570 a fost adoptat un regulament de prevenire a incendiilor. Sibienii au montat o fântână cu țevi în Piața Mare pentru a ajuta la stingerea incendiilor. De asemenea, au cumpărat un iaz în vecinătatea Porții Cisnădiei pentru curățarea apei potabile. Chiar și așa, Sibiul a ars în repetate rânduri. Incendiul din 1556 a fost atât de puternic, fiind



Turnul Dulgherilor
(autor: Cezar Suceveanu)

arse aproape jumătate din casele orașului, încât sibienii l-au omorât pe judele regal, Johannes Roth, învinuindu-l de izbucnirea focului. Revolta a fost înăbușită, iar liderii decapitați în Piața Mare. La 1570 au ars aproape toate casele din cetate. De fiecare dată, regii suzerani ai orașului au intervenit în ajutorul sibienilor, Ferdinand I de Habsburg donând în 1557 a douăzecea parte din impozitele funciare pentru reclădirea orașului. În 1572, principele Istvan I Bathory a oferit o sumă consistentă pentru reclădirea rapidă a fortificațiilor.

Cum nu era de ajuns, Sibiul a avut parte și de un cutremur, dar și de cinci epidemii de ciumă. În 1554 au murit în jur de 3.200 de cetățeni. Atât de mulți au murit, încât

sibienii au decis spargerea zidurilor și amenajarea cimitirului în afara cetății, pe locul unde astăzi este Spitalul Județean.

La 1555 Magistratul a cumpărat o casă pe una dintre străzile principale ale orașului, cu scopul de a amenaja un han, care există și astăzi,

aproximativ în același loc, și se numește „Împăratul Romanilor“. Spre sfârșitul secolului a apărut o bibliotecă a orașului, iar școala era extinsă, ambele clădiri aflându-se în vecinătatea bisericii parohiale.

Dacă la începutul secolului orașul avea aproximativ 3.000 de locuitori, în puțin peste 1.000 de case, la finalul lui populația se dubla, iar calitatea construcțiilor era superioară, în ciuda incendiilor și a decimărilor provocate de ciumă.

Povestea Sibiului în secolul XVI se încheie în fața zidurilor cetății, unde armatele principilor Mihai Viteazul și Andras I Bathory s-au înclăștat în bătălia de la Șelimbăr, 1599. ■



Conrad Haas
testând rachetele



Turnul Arhebuizerilor
(autor: Cezar Suceveanu)

FRANCISC IOSIF RAINER

ADRIAN MAJURU

Francisc Iosif Rainer s-a născut în Bucovina, la 28 decembrie 1874, în localitatea Rohozna, aflată în apropiere de Cernăuți, capitala unei provincii mărginașe a Imperiului Austro-Ungar. Rohozna, alături de multe alte localități rurale din provinciile imperiale, era o comunitate multiculturală și multietnică, între care cea mai recentă grupare confesională era aceea a germanilor de rit evanghelic, de care a aparținut și familia Rainer.

Foarte curând după nașterea lui Francisc Rainer, tatăl, Gustav Adolph Ignatz Rainer, a fost numit ca împiecat la magazia din Turnu Severin, în cadrul companiei germane Stroussberg (*Magazin istoric*, nr. 2 – 5/1979). Se întâmpla la 7 ianuarie 1875, într-o Românie, care atunci se moderniza, iar orice meserie liberală practică profesionist era bine văzută social și bine plătită. Adolph Ignatz Rainer își aduce apoi și familia în România. Mai întâi familia Rainer s-a mutat la Iași, în anul 1884, iar apoi la București, în anul 1885. Ignatz Rainer era originar din Cernăuți (născut la 28 iunie 1850). S-a căsătorit cu Anna Rainer (născută Gottlieb, la 17 martie 1849). Timp de aproape zece ani (1875 – 1885), Ignatz Rainer a lucrat departe de familie. Începând cu anul 1885 a fost numit împiecat de birou la Serviciul Comercial (biroul tarifelor internaționale), iar mai târziu funcționar la Căile Ferate Române, specializat în tarifele internaționale, ajungând până la gradul de șef de



Cursul de anatomie al profesorului Francisc Rainer, amfiteatrul Facultății de Medicină (în jurul anului 1927)

Divizie direcție comercială. Este momentul în care întreaga familie se adună la București. A funcționat la Serviciul Comercial din anul 1885 până la 1 octombrie 1921, când a fost pus în retragere din oficiu pentru limită de vârstă, pentru a-și regula drepturile la pensie. Ca șef de birou principal avea 400 de lei lunar. De la 1 octombrie 1921 a fost angajat cu contract ca operator în tarifele internaționale, șef de birou cu 700 de lei lunar, la Direcția Comercială, până în ziua de 1 ianuarie 1928.

După această dată, tatăl a revenit în Bucovina natală, soția sa, Anna, murind la 65 de ani, în 1914. Ignatz Rainer a trăit însă suficient de mult (până în 1941) pentru a vedea o lume în schimbare radicală.

Altfel era un om cultivat, cunoscător al mai multor limbi străine, și făcea parte uneori din delegațiile căilor ferate în străinătate. Ignatz și Anna Rainer au fost primii îndrumători ai copiilor lor, Francisc (născut în 1874) și Gizela (1878), studiile



Francisc Rainer, student în primul an la Medicină...

primare fiind realizate acasă, legea învățământului din acea vreme permițând acest lucru în anumite condiții speciale.

Viața familiei Rainer s-a schimbat în anul 1885, când Gustav Adolf Ignățiu Rainer a fost transferat la București. Francisc Rainer a obținut cetățenia română abia în anul 1904, în urma repetatelor intervenții ale colegilor săi, dar mai ales ale șefului său de clinică de la Spitalul Colțea, dr. Stoicescu. Posibil ca familia Rainer să fi obținut cetățenia *in corpore*, în aceeași perioadă. Deși a lucrat la C.F.R., Ignatz Rainer a fost, cel puțin până la 1918, „sudit”, adică avea calitatea oficială de „supus austro-ungar”, situație în care se aflau zeci de mii de maghiari, germani și români ardeleni care locuiau și lucrau în România vechiul regat de până la 1918. Cetățenia se obținea cu foarte mare greutate de străini, unii dintre marii noștri savanți de alte origini etnice, care au fost refuzați în această cerere, s-au simțit obligați să părăsească România, cum a făcut-o la 1900 reputatul filolog și lingvist Lazăr Șăineanu.

Francisc Rainer a urmat cursurile liceale la „Sf. Sava” (1885 – 1892). A fost o perioadă când elita intelectuală și politică a României stabilise, de cel puțin o generație, culoare deschise și temeinice cu elita culturală și politică europeană. România trecuse cu greu peste primele reforme instituționale din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, când părinții lui Francisc Rainer erau încă adolescenți. A urmat o constituție modernă, plebiscitată în 1866, primul an de domnie a domnitorului Carol I de Hohenzollern și o perioadă de rapidă modernizare instituțională și socială a României, îndeosebi în mediul urban. A fost o reușită sincronicitate între etapele stabilității interne și recunoașterii politice internaționale (independența națională, recunoscută oficial în Europa la 1879, și proclamarea Regatului României în anul 1881, ceea ce a însemnat un alt statut politic în Europa pentru tânăra

Fotografie
cu semnătură
de la mijlocul
anilor 1930



Românie) și etapele de dezvoltare a științei și culturii românești, care au dat valoare europeană și greutate instituțională tuturor mediilor de formare intelectuală și profesională. Această sincronicitate s-a desfășurat în strânsă legătură cu evoluțiile similare din plan european, iar Francisc Rainer a beneficiat de tot ceea ce s-a construit instituțional până când a terminat facultatea în 1898, dar mai ales și de ceea ce a urmat în procesul de modernizare a învățământului românesc, adecvat exigențelor științifice și culturale occidentale, între 1900 și 1944.

Eruditiia construită încă din anii liceului l-a ajutat pe Rainer să realizeze prima descoperire remarcabilă. Această descoperire nu a fost realizată numai ca urmare a muncii în saloanele spitalului Colțea, ci mai ales, ca urmare a asocierii practicii medicale cu lecturarea în original a operei poetice a lui Goethe. Rainer și-a dezvoltat metoda de lucru și cercetare prin dezvoltarea comparațiilor dintre domenii variate de preocupare, dovedind cât de strânsă este legătura dintre știință și cultură. Astfel, versul lui Goethe „Geprägte Form, die lebend sich entwickelt” („tiparul formei, ce vie se dezvoltă”) l-a ajutat să dea cea mai inovatoare definire a anatomiei umane: „anatomia este știința formei vii”.

Rainer a privit anatomia „ca știință, ca o ramură a biologiei; a prezentat formele anatomice în cauzalitatea lor mecanică și funcțională” – cum aprecia dr. I. Spielmann, într-un articol din *Revista medicală*. Rainer avea deopotrivă „spirit de observație și judecată biologică”. Rainer a fost fondatorul școlii de anatomie funcțională și biologică, „anatomia cu adevărat științifică din țara noastră”, care nu era descriptivă, nu se baza pe descrierea faptelor, „căci aceasta reprezenta un inventar, ci o anatomie funcțională, evoluționistă.



... și în timpul
călătoriei
la Institutul

Cercetărilor Marine
din Palma de Mallorca,
în 1914, la 40 de ani



*La prezidiu (ultimul din dreapta) la inaugurarea
Institutului de Antropologie
care astăzi îi poartă numele*

Cultura științifică – spunea Rainer – nu este egală cu informarea sau orientarea“.

În metoda de cercetare a anatomiei la Francisc Rainer, anatomia „devine o știință a mișcării, a dezvoltării, a înlănțuirii cauzale în timp și spațiu a formelor, care astfel apar ca fenomene a căror origine este condiționată istoric“.

Pentru Rainer era foarte important să aibă „vorba clară, adaptată la lucru, nu ca un actor“. La unul dintre cursurile sale de anatomie, din anul 1920, a spus studenților: „Orice formă a substanței vii stimulată fiind răspunde întotdeauna numai prin reacțiile inerente structurii ei. Curentul electric aplicat pe nervul optic dă senzații luminoase, pe nervul acustic senzații auditive, pe limbă senzații gustative“. Sau altă dată: „Să nu ne închipuim că centrul din creier care guvernează articulația cuvintelor sunt identici cu centrul ideatic. De aceea, pentru a exprima cât mai potrivit o idee, se impune excitarea acestor centri. Lucrul acesta nu

*Prezentând colecția Institutului de Antropologie
regelui Mihai și reginei-mamă Elena*



se poate face mai bine decât articulând în vorbirea noastră cu dinții strânși. Poate cineva să conceapă o idee cât de frumoasă, fără să o poată exprima în cuvinte, dacă acești centri nu sunt exercitați?“.

„Era un tip vizual“, își amintesc foștii săi studenți de la cursul de anatomie. „Descria lucrurile, parcă vederea ar fi fost o acțiune musculară. Figurile din cărți le puneau în trei dimensiuni deodată“. Constantin Parhon, fost coleg de catedră cu prof. Rainer încă de la Iași, spunea la mijlocul anilor 1940: „Putem afirma că Rainer este acela care a pus în facultatea noastră bazele anatomiei științifice, concepută astfel cum găsim scris pe frontispiciul institutului pe care l-a condus: «Anatomia este știința formei vii». [...] Rainer a introdus adevăratul învățământ științific al Anatomiei, adică studiul organismului și al organelor, țesuturilor etc.



*La Institutul de Anatomie și Embriologie
din București, 1926, alături de studenți și colegi
(Rainer, în mijlocul imaginii)*

ca fenomene al căror determinism trebuie cercetat prin toate mijloacele [...] Menționez în special faptul de a fi pus în evidență, în mod constant, rolul pe care tracțiunea exercitată de contracțiunile musculare îl are în arhitectura tendoanelor, aponevrozelor și oaselor“. Rainer a creat în anatomie „o metodă de gândire și de lucru nouă. Este primul care a dat o nouă orientare studiului anatomiei, [...] unde forma vie este strâns legată de structură și aceasta de funcțiune; este deci expresia structurii funcționale. Rainer a fost printre cei dintâi care s-a ocupat de structurile funcționale și cel dintâi care, la noi în țară, a dat impuls acestor cercetări“.

Francisc Rainer este fondatorul antropologiei științifice în țara noastră și, în același timp, creatorul școlii de antropologie din capitala țării. Rainer avea o „concepție integraționistă a antropologiei“, fiind pe deplin convins de „raportul strâns dintre



La Fundu Moldovei (1928), realizând măsurători antropologice

biologie și cultural“. Astfel, în concepția lui, boala era privită „ca un fenomen de masă“, având și ea o „semnificație antropologică“, putând astfel să lămurească „nu numai condițiile de viață în care a trăit o populație, oferindu-ne precizări asupra gradului ei de vitalitate, precum și indicații de discernere a direcției către care tinde procesul selectiv“, cum scria Th. Enăchescu, care a analizat contribuțiile savantului.

Francisc Rainer predă cursuri de antropologie încă din anul 1923 la Institutul de Educație Fizică, unde exista Catedra de anatomie și antropologie. Au fost cele mai vechi cursuri din țara noastră.

Locuința profesorului din strada Belgrad, nr.7, iunie 1927; balconul corespundea cu camera lui



Punctul final al acestei preocupări este înființarea Institutului de Antropologie, în anul 1940. Rainer a deschis multe câmpuri de cercetare antropologică, atât în interiorul sistemului academic, dar și în afara lui, prin intermediul conferințelor publice. Printre cele mai curajoase teme pe care le-a abordat în fața marelui public sunt: „Problema raselor umane“ și „Originea poporului egiptean“. În chestiunea legată de conceptul „rasă“, Rainer a demonstrat „că nu poate exista o rasă pură, și dacă a existat vreodată, ea nu s-a putut păstra datorită exodurilor de populație dintr-o margine în alta a continentelor, determinate de nevoia de hrană sau de cataclismele întâmplare pe Pământ. Nu putea să admită teoria hegemoniei rasei ariene în cultura europeană și mai ales în cultura vechilor greci, care s-a dezvoltat, după cum susținea el, dintr-o cultură mai veche egeeană și care, la rândul ei, a stat sub influența culturii popoarelor din bazinul estic al Mediteranei: egipteni și caldeeni.“

Istoria poporului român se află și în detaliile biodiversității studiate cu instrumentele specifice antropologiei medicale, biologiei și sociologiei, aplicate în ultimul caz de profesorul Dimitrie Gusti și în primele cazuri de profesorul de anatomie Francisc Iosif Rainer.

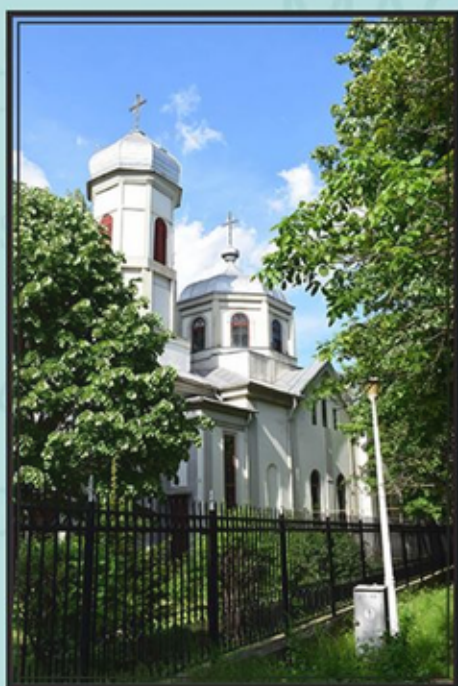
Colaborarea dintre cei doi a dat un plus de valoare cercetării interdisciplinare din țara noastră și a arătat ce poate face unirea științelor aplicate, în înțelegerea fenomenului OM prin prisma bipolarității sale biologice și culturale și, din această perspectivă, pentru a dezvălui un tablou sintetic al istoriei și evoluției poporului român. Se poate coborî în timp și cu ajutorul biologiei, al analizelor de laborator sau al variatelor categorii de măsurători pe care antropologia medicală le subsumează adesea antropologiei culturale. Toate aceste detalii sunt determinante studiului clasic al istoriei.

În decembrie 1939, după ce i se decernează Premiul „Oroveanu“ al Academiei Române, se aprobă înființarea unui muzeu și laborator de antropologie pe lângă Institutul de Anatomie și Embriologie. Iar la 20 iunie 1940 este inaugurat Institutul de Antropologie din București, al cărui director onorific a rămas până la sfârșitul vieții. A fost ales membru al secției științifice a Ateneului Român (1933); a fost desemnat membru titular al Academiei de Medicină, de la înființarea acesteia (1935), devine membru de onoare al Academiei Române în anul 1943.

A murit la 5 august 1944. ■

ALBUM ISTORIC

Minoritățile etnice și religioase și-au lăsat o amprentă puternică asupra dezvoltării multor localități din România. Vă prezentăm mai multe imagini din arhiva Institutului Național al Patrimoniului ale unor clădiri emblematic pentru comunitățile din județele Constanța, Galați și Tulcea.



*Biserica armeană
cu hramul Sfânta Maria din Galați*

*Biserica bulgară
din Constanța*



*Casa Abdulrahman
Abdul Halim
din Constanța*

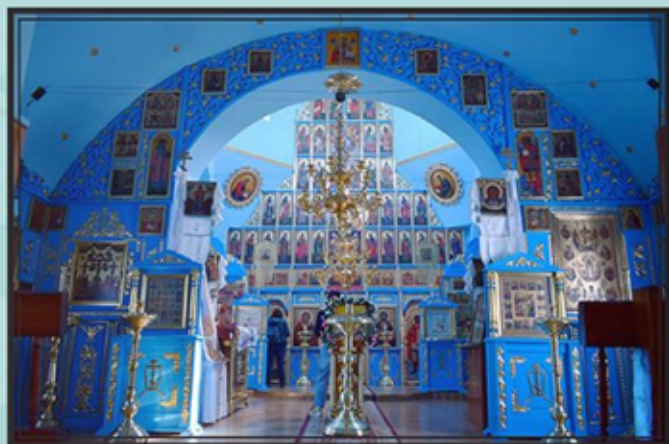
*Casa Damadian
din Constanța,
construită
de comunitatea
armeană
în stil neoromânesc*



*Casă din Galați,
fostul consulat
al Spaniei
din oraș*

*Casa
Evangelou
Rousou
din Constanța,
ridicată
în stilul
Art Nouveau*





*Catapeteasma
Bisericii lipovenesti
din Galați,
cu hramul
Sfântul Nicolae*



*Fostul
consulat austriac
din Tulcea,
cunoscut
drept
„Casa
Elvețiană“*



*Fostul spital
al Comisiei
Europene
a Dunării
din Sulina,
județul Tulcea*

*Moscheea Aziziye
sau Geamia Sultanului
Abdulaziz
din Tulcea*



*Farul
Comisiei Europene
a Dunării de la Sulina,
transformat în muzeu*

*Sinagoga Așkenază
sau Sinagoga Mare
din Constanța*

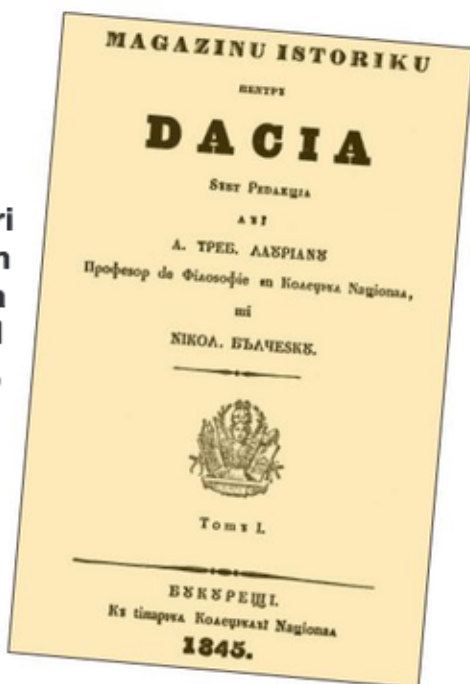


Războiul Crimeii a reprezentat un moment de reaşezare a ordinii politice în Estul Europei, cu implicații și asupra proiectelor românești de politică externă (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 4/2025).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Pentru generația pașoptistă de lideri români în exil, aproape în totalitate în Vest sau proscrisi în Imperiul Otoman, a devenit evident în 1850 – 1852 că sistemul european de state, clădit la Viena în 1815, era în pragul unor mari transformări. Informați de ziarele de circulație europeană sau/și corespondența rețelei proprii, vădit organizată în acest scop, inclusiv cu situația din țară, prin rude și prieteni, se evidențiază senzația că sistemul internațional nu va rămâne imobil, că imperiile absolutiste vor înceta să domine pe seama libertății popoarelor. Pe scurt, pe baza experienței revoluției liberal-naționale din 1848 – 1849, era conștientizată deopotrivă urgența și inevitabilitatea unui „punct de inflexiune” istorică la nivel european. Pledau în acest sens acțiunile comitetelor revoluționare naționale afiliate organismului democratic internațional condus de G. Mazzini la Londra, care mențineau trează în opinia publică iminența unei apropiate cotituri istorice, amânată prin intervenția imperiilor absolutiste împotriva „primăverii popoarelor” din 1848. Concomitent însă, exista în opinia publică europeană un curent transformator de natură națională și social-politică, guvernanții europeni fiind obligați să-i răspundă prin noi metode de gestionare a treburilor publice, conform ideilor liberale în ascensiune.



*Un rol important în relevarea
rădăcinilor etnice și statale românești
l-a jucat în acei ani
Magazin istoric pentru Dacia*

N. Golescu despre Războiul Crimeii: „Un război sfânt [...], ar fi trebuit să fie prin excelență al nostru“. *Revue de deux mondes* scria în martie

1850 că mai exista și un alt curent de opinie, de natură geopolitică, ce neliniștea Europa, hrănit de acțiunile Rusiei țariste, „absolutistă și cuceritoare“, care promovează un „mesianism ce ne-a adus în locul Evangheliei o nouă ediție a Apocalipsei“, dar și – aluzie simbolică la revoluționarii exilați – „un emigrant polonez care este în mod firesc, prin forța lucrurilor [citește: lipsit de patrie], un soldat oricând gata de insurecție“. Menționând rolul lui de inamic deopotrivă al balanței sistemice de putere pe continent, așadar al păcii în Europa, revista arăta că dacă țarismul va continua să „apeșe asupra popoarelor Europei Răsăritene [...], în curând, împreună cu emigrantul maghiar, cu cei moldo-valahi, sârbi sau bulgari, cu toate naționalitățile laolaltă se vor angaja în acțiune revoluționară permanentă contra cuceririi“. Așadar, expansionismul rus ejectat de absolutism și ideologia panslavistă era perceput ca principala sursă geopolitică a tensiunii în creștere în Europa.

Proble declanșării iminente a unei noi înaintări anexioniste ruse erau clare, de la cea mai mare armată, cifrată la circa 800.000 de militari, până la practicarea constantă a unei diplomatie brutale. Revista citată menționa în acest sens invazia armatei ruse, la 2 iulie 1853, cu peste 80.000 de militari, în Moldova și Muntenia, concentrându-se



Aleksandr Ivanovici Budberg

astfel la Dunăre pentru ofensiva către Istanbul, la circa 450 km distanță. Comparativ cu precedentă ocupație a Principatelor din vara anului 1848, de această dată comandanții militari ruși au avut inițial o atitudine prevenitoare față de administrația națională și de domnii de la Iași și București, Alexandru Ghica, respectiv Mihail Sturdza. Curând însă solicitările rusești vizând logistica și deplasarea militară nestingherită sau sistarea relațiilor cu Poarta în ambele țări au devenit ordine obligatorii, apropiindu-se de o veritabilă anexare. În doar două – trei luni, această stare a fost evidentă, conducerea celor două principate fiind încredințată de țar generalului Budberg, cu titlul de „comisar extraordinar“, domnitorii legali fiind practic înlăturați.

Evenimentele în curs pe arena europeană au avut un impact neobișnuit până atunci

asupra elitelor românești, atât cea pașoptistă exilată, cât și cea aflată la conducerea treburilor publice interne, comparativ mai în vârstă și mult mai conservatoare, înclinată și forțată în mare parte spre colaboraționism cu ocupației. Ambele segmente ale elitei naționale au parcurs însă concomitent un proces de conștientizare a faptului că statul român, alcătuit din cele două principate, încă separate juridic, reprezenta deja o prezență virtuală a unui stat național unit în Europa încă din secolul precedent. Azimutul european al elitelor românești era generalizat și solicita acțiune urgentă. Grecia modernă apăruse ca stat național în anii '30, după un efort declanșat odată cu insurecția românească în 1821, avea legături de egalitate cu Poarta

Nicolae Golescu



sub conducerea unui prinț de origine germană, evoluție care a influențat elitele românești și categorii largi ale națiunii aflate în rapid proces de modernizare/europenizare.

Potrivit corespondenței lui Ion Ghica cu N. Bălcescu, procesul renașterii naționale declanșat odată cu ridicarea lui Tudor în 1821 a inclus un efort de cercetare și relevare a rădăcinilor etnice și statale românești, fiind publicate lucrările înaintașilor, cronici și documente de arhivă interne și externe, dezvoltându-se și o bogată presă și literatură. Pașoptiștii au alcătuit programatic, cu migală, prin cercetări istorice de anvergură al surselor românești sau străine, dosarul istoric al autonomiei/compromisului imperial cu Constantinopolul islamizat – așadar între două părți egale în principiu, efectiv suverane – și în fața dreptului public european în formare, chiar dacă una dintre ele era imperiu. Cartea publicată la Paris de Ion Ghica în 1853 privind ocuparea Principatelor de Rusia include textele integrale ale „capitulațiilor” furnizate atunci de cercetarea istorică, precum și referințele din tratatele de pace ale Porții din secolele XVI – XVII care relevau realitatea statalității naționale (vezi stipulația păcii de la Carlovitz conform căreia Imperiul Otoman nu poate înstrăina Țările Române pentru că nu sunt cucerite, ci „închinare”, așadar prin înțelegere). Încheierile recente ale științelor politice au



Aleksandr Menșikov

arătat că, în sens european, nu islamic, suveranitatea, sancționată astfel legal în secolele XVI – XVII, presupune patru realități asociate – teritoriu, recunoaștere internațională, autonomie și control propriu – „pe care foarte puține state le posedă”.

Din această perspectivă trebuie relevată importanța „capitulațiilor” – reale sau apocrife –, pentru că ele consacrau în acea vreme, fiind recunoscute internațional, aceste atribute ale statalității românești, legitimând istoric astfel și apariția statului modern. Tratatelor de pace din secolele XVII – XVIII încheiate între giganții geopolitici ai regiunii – Rusia, Austria și Poarta, dar, ca în cazul Moldovei din 1711, chiar direct cu aceștia de domni ai noștri români – fac referințe exprese la statalitatea română și terito-

riul ei geografic și etnic, iar percepția Europei privind legitimitatea și viabilitatea acestora o impun pe harta politică a continentului. Chiar dacă aceste tratate au înregistrat și evoluții dureroase, rămase astfel în mentalul românesc până azi – precum rapturile Olteniei (1718 – 1738) și Bucovinei (1775) de către Austria, sau al Basarabiei (1812) de către Rusia –, nu mai puțin ele, chiar expresii ale imperialismului anexionist, au încredințat în Europa tradiția și viabilitatea națiunii și statalității românești. Iar dacă ne referim la negocierile și planurile celor două imperii veci-

ne privind renașterea vechii Dacii – menționată repetat în negocierile dintre ele în anii '80 ai secolului XVIII –, ele demonstau că această tradiție era milenară, cu început în istoria Romei, și era deja realitate *sine qua non* în imaginarul elitei europene a epocii iluministe. Era o tradiție pe care D. Cantemir o prezentase convingător deja în lucrările sale, scrise în limba oficială a continentului, latina, iar Școala Ardeleană adăugase demersului cantemirian multiple dovezi din arhive străine, privind trăinicia unui stat modern al românilor. Renașterea românească în epoca post-Tudor Vladimirescu nu numai că a avut ca rezultat internalizarea acestei evidențe în societatea românească prin efortul educațional în ansamblul național, inclusiv în Transilvania, dar a sporit în consistență și întindere

percepția europeană deja formată de secole. Diplomația europeană în anul declanșării Războiului Crimeii (1853) a reflectat această realitate a cursului istoriei Europei, a cărei transpunere pe harta politică (unde se găsea doar o duzină de state) nu putea să mai întârzie mult.

Un an memorabil în Europa: 1853. Orice relatare a diplomației continentale a Războiului european al Crimeii menționează episoadele principale ale confruntării sistemice între Rusia și celelalte state ale „concertului de putere” în noul

pusu agresiv țarist. Un loc aparte în acest cadru îl ocupă numirea conelui Menșikov ca ambasador al Rusiei la Poartă, în primăvara anului 1853, care a precedat ocupația din iulie a Principatelor. Acțiunile acestuia – culminând cu două „ultimatumuri” succesive adresate Imperiului Otoman – au vizat, pe de o parte, să convingă mai ales Anglia că respingerea planurilor rusești de împărțire a imperiului islamic avea ca alternativă sigură războiul. Pe de altă parte, se urmărea ca Imperiul Otoman să încredințeze Rusiei „protectoratul” tuturor ortodocșilor din imperiu, întâi de toate controlul locurilor sfinte creștine de la Ierusalim. Așadar, printr-o acțiune de anvergură – devenită un șablon până azi al imperialismului rusesc – să convingă „concertul de putere” european, Rusia negociind separat, în secret, cu Anglia, Austria și Prusia, inclusiv puterile neutre,



Nicolaus Aristarchis

că țarul vrea cu orice preț o transformare sistemică, o nouă ordine internațională. Așadar, o soluție definitivă a „crizei orientale”, prin reorganizarea noului Levant post-otoman potrivit intereselor imperiale rusești. Instrucțiunile primite de Menșikov de la țar și ministrul de Externe, contele Nesselrode, prevedeau: să ofere sultanului un tratat bilateral defensiv împotriva oricărei alte puteri (referința era la Franța, care obținuse deja protecția „locurilor sfinte” de la Ierusalim), ceea ce practic era un protectorat asupra întregului imperiu islamic. În fapt, Rusia propunea Porții să accepte să aibă statutul de protecție avut de Principatele Române prin Pacea de la Kuciuk Kainardji (1774), așadar vasalitate de drept. Mai mult, în scrisoarea din 27 ianuarie 1853, prin care ordona numirea prințului Menșikov ca ambasador, țarul îl instruia să amenințe

că respingerea acestui tratat bilateral defensiv va duce, „dacă era necesar, la recunoașterea independenței Principatelor Dunărene”. Menționarea acestui fapt semnală și o schimbare de anvergură a metodelor expansioniste rusești: de la anexarea statelor de la frontiera Rusiei, la o vasalitate mascată prin independență, prin chiar raportul de forțe.

Autoritățile otomane, stimulate și de promisiuni britanice, au tergiversat răspunsul așteptat la ultimatumurile Menșikov (5 și 11 mai 1853). În planificarea

rusă, această eventualitate trebuia să declanșeze următoarea succesiune de mișcări agresive, comunicată ambasadorului rus la Viena pentru a informa Guvernul austriac (29 mai 1853): 1. dacă Poarta nu semnează tratatul defensiv cu Rusia, aceasta va ocupa imediat Principatele Române; 2. dacă Poarta va prelungi opoziția, Rusia va replica prin blocada Bosforului și declararea independenței Principatelor Române; 3. dacă Poarta va persevera în atitudinea sa, Rusia va proclama independența Serbiei. Țarul solicita și „sprijinul moral” al Austriei aliate. Această ultimă instrucțiune arată că țarul preconiza, în cazul în care Anglia va respinge împărțirea Imperiului Otoman, să se procedeze la acest lucru împreună cu Austria, chiar cu prețul unui război general european. Tot atunci, Viena era informată că independența Principatelor Dunărene

(inclusiv deci și a Serbiei) era activată doar dacă Poarta nu recunoștea protectoratul rus, astfel că Austria a evaluat consecințele negative pentru stabilitatea proprie ale intențiilor ruse, imperiul înglobând un însemnat număr de români și sud-slavi, care ar fi înclinat către aceste state independente și și-a calibrat reacția.

Un lucru devenit evident acum era că deteriorarea decisivă a balanței de putere pe continentul european devenea fapt împlinit în toate evoluțiile luate în considerare de țară, în absența unei poziții tranșante a principalei capitale interesate în status-quo-ul stabilit la Congresul de la Viena (1815), anume Londra. Aceasta a răspuns negativ. Poziția țării silea Viena să aleagă geopolitic între Rusia și Anglia, ceea ce aceasta nu va întârzia să facă.

Câteva amănunte ale acestor desfășurări diplomatice dau posibilitatea relevării implicațiilor românești ale tensiunilor europene și să măsurăm importanța și, mai ales, semnificația lor. Cea dintâi, în ordine cronologică, a fost misiunea dată de Guvernul otoman capuchehaiei muntene la Poartă, Nicolaus Aristarchis, în legătură cu al doilea ultimatum Menșikov, scadent la 14 mai 1853. Practic, Aristarchis a transmis ambasadorului rus că Reșid-pașa instalat ca ministru de Externe al Porții, va fi mai conciliant decât cel în funcție, al cărui răspuns negativ la cererile rusești determinase decizia diplomatului rus de a pleca spre Odesa. Mai mult, Reșid-pașa transmitea lui Menșikov că „dosarul aflat în negociere nu trebuie exagerat

și poate fi rezolvat“. Ambasadorul rus a impus numirea lui Reșid-pașa în fruntea diplomației otomane, ceea ce s-a acceptat prin formarea unui nou guvern (13 mai). Este, poate, o primă și majoră implicare românească în criza sistemică în desfășurare, știut fiind că Ion Ghica avea relații strânse cu Reșid-pașa. Odată instalat, acesta, cu acordul ambasadorului britanic, la 16 mai, a comunicat lui Menșikov că dorește „relații prietenești“ între cele două imperii. În istoriografia turcă se consideră că „Menșikov nu și-a mărit șansele de succes; noul guvern nu era deloc pro-rus. El a făcut o greșală serioasă înlocuind un ministru mai puțin pregătit cu unul cu o abilitate superioară“. Concomitent, cu sprijinul Angliei și Franței, atașate integrității Imperiului Otoman, Reșid-pașa a respins cererile ultimative țariste. Rezultatul a fost invazia militară rusă în Principate, la începutul lui iulie 1853.

Reșid-pașa era în acea vreme un apropiat al lui Ghica, se vizitau reciproc, astfel că capuchehaia munteană este de bănuț că a fost intermediar de încredere al diplomației otomane în această „operație tipic bizantină“, cum o numește un istoric francez contemporan. Reșid-pașa era apropiat și lui N. Golescu, cu care s-a întâlnit de câteva ori în ultimele luni ale lui 1853 la Istanbul. Din corespondența acestuia din urmă trimisă atunci altui pașoptist, C. Tell, se vede că era la curent cu planul insurecției românești elaborat prin înțelegere anglo-otomano-română, pentru că

menționează formarea unei armate naționale pentru a lupta contra rușilor, proiect la care lucra și Gh. Magheru, căruia „și s-a trimis poruncă să vie aici“. Deopotrivă, N. Golescu scrie lui C. Tell la sfârșitul lui 1853 că otomanii „vor, totodată, să publice și o proclamație către români, care s-au dat lui Ghica să o facă. Lucrăm dinpreună cu el; nu știm însă dacă turcii o vor primi-o, căci noi vom vorbi într-însa de cele mai vechi capitulații“.

Planul insurecției militare române împotriva ocupației – decizia declanșării ei fusese luată în urma întâlnirii dintre Reșid-pașa, ambasadorul britanic Redcliffe și Ion Ghica – era cunoscut vârfurilor elitei pașoptiste și în curs de implementare la sfârșitul lui 1853, așa cum se întreve din sursele deja citate. Apariția la Paris a lucrării lui Ion Ghica privind ocupația militară rusă în Principate trebuie privită și din perspectiva relațiilor liderilor pașoptiști cu demnitarii înalți ai Porții, inclusiv anumite orientări politice exprimate (menținerea suzeranității otomane, de pildă, dar mai ales citarea *in extenso* a „capitulațiilor“, subliniind caracterul distinct al statalității naționale).

Factorul român, reprezentat de conducători ai generației pașoptiste aflați sau chemați atunci la Istanbul, se releva unul dintre „jucătorii“ însemnați, chiar cheie, ai războiului european, care nu va întârzia. De ce nu s-a produs insurecția militară a românilor împotriva ocupației ruse?

(Va urma)

BUCUREȘTIUL FANARIOT ȘI ARHITECTURA BRÂNCOVENEASCĂ

ȘAROLTA SOLCAN

Secolul XVIII a debutat în Țara Românească cu multiple nenorociri. În 1714 a fost executat Constantin Brâncoveanu împreună cu fiii săi, peste doi ani cădea și capul ultimului domn pământean, Ștefan Cantacuzino. Poarta l-a numit în fruntea țării pe Nicolae Mavrocordat, fost domn al Moldovei. Acesta era un om cu o educație aleasă, descendent prin mamă al lui Alexandru Iliaș, nepotul lui Alexandru Lăpușeanu. Studiase filosofia și teologia, era mare iubitor de cultură, cunoscător de greacă veche și modernă, latină, franceză, italiană, turcă, persană, arabă și română, autor al romanului Răgazurile lui Filotheos, cu respect pentru arta brâncovenească, pe care a dus-o la apogeu. S-a dovedit un iscusit om politic, care s-a menținut în fruntea Țării Românești până în 1730, când a murit de ciumă și a fost înmormântat la Văcărești.



Nicolae Mavrocordat și familia sa.
Tablou votiv din Biserica Stavropoleos

Profesorul Jacques Bouchard, în lucrarea *Nicolae Mavrocordat domn și cărturar al iluminismului timpuriu (1680 – 1730)*, consideră că odată cu Nicolae Mavrocordat și prin contribuția acestuia începea în Țările Române iluminismul timpuriu.

Nicolae Mavrocordat a venit în Țara Românească cu mari speranțe. Aici a început, din 1716, ridicarea celui mai mare așezământ politic, cultural și religios din zonă, ansamblul de la Văcărești (*Magazin istoric*, nr. 5/2022). Planurile lui au fost zădărnicate de criza complexă care s-a abătut asupra țării. În același an izbucnea războiul austro-otoman. În noiembrie, a fost luat prizonier de austrieci și dus la Sibiu. În locul lui a fost numit pe tron fratele lui, Ioan Mavrocordat. În urma războiului, în 1718, prin Pacea de la Passarowitz, Țara Românească pierdea Oltenia.

Tot în 1716, vineri, înainte de

Rusalii, a murit, ca lăuză, soția lui Nicolae Mavrocordat, doamna Pulkeria. Era a doua soție pe care o pierdea. Prima fusese fiica lui Ștefan Cantacuzino.

În acest timp, seceta a distrus recoltele, au urmat foametea și epidemiile, printre care cea mai de temut era ciuma. Amploarea contagiunii era atât de mare, încât a lovit casa domnească. La

23 februarie 1719 se stinge, din cauza molimei, Ioan Mavrocordat.

În aceste condiții, Nicolae Mavrocordat a fost numit iar în fruntea Țării Românești. Despre atmosfera din martie 1719, când a revenit în București, cronicarul Radu Popescu scria: „doamna cu jupânele au trecut la Cotroceni pentru frica ciumei ce se izvodise în București”. Domnul, după o ședere scurtă în oraș, când „ș-au așezat boiarii pre



Biserica Mănăstirii Văcărești



De la stânga la dreapta: coloană de la Văcărești, foisorul și o imagine din interiorul Mănăstirii Văcărești

la boerii“, s-a refugiat și el la Cotroceni, „cu frică de boala aceea“.

Cronica arată că prima preocupare a lui Nicolae Mavrocordat a fost scoaterea locuitorilor din foametea cumplită care bântuia în țară: „Pentru foamete au trimis de-au luat făină de la turci și pe unde auziia în țară că iaste lipsă mare și pier oamenii de foame, le trimitea ca să aibă ce mânca, să nu piară... Măria Sa nu i-a lăsat, ci i-au ajutat, până ce au ajuns oamenii la secere de grâu.“

După ieșirea țării din foamete, atenția domnului s-a îndreptat spre adoptarea unor măsuri care să ușureze situația locuitorilor de rând și spre finalizarea măreței construcții de pe dealul Văcărești, pe care o începuse în 1716. Hrisovul lui Nicolae Mavrocordat pentru Mănăstirea Văcărești datează din iunie 1721. Prin acest act, lăcașul de cult era înzestrat „pentru cea mai îndestulată chivernisire a părinților din cuprinsul ei“ cu moșiile domnești de la Văcărești și cu moșia Suraia, din județul Teleorman, unde mănăstirea putea întemeia un sat pe ai cărui locuitori „îi iertăm de toate dăjdiile ce vin la Vistieria noastră.“

După spusele cronicarului Radu Popescu, „întru al cincilea dară an al domniei măriei sale lui Nicolae vodă, săvârșindu-se mănăstirea măriei sale de la Văcărești și înfrumusețându-se cu toate podoabele și pe dinlăuntru și pe denafară, praznic mare au făcut domnul în zioa de sfeta Troiță, ce iaste hramul mănăstirii.“

Mănăstirea Văcărești era ridicată în afara Bucureștiului, ca și odinioară Palatul Cotroceni de Șerban Cantacuzino. Prin poziția geografică, pe dealul Văcărești care domina Capitala, prin concepția de mare centru cultural, religios și politic și prin realizarea artistică, Mănăstirea Văcărești era menită să sugereze puterea ctitorului său. Domnul

voia să mute aici reședința.

Lucrările au continuat în 1723. Ansamblul cuprindea două incinte succesive, cu două cuhnii spațioase, stăreție, un corp de chilii, casa domnească cu foisor de tradiție brâncovenească, un elegant paraclis „a cărui tâmplă e o adevărată bijuterie“, iar în centru era biserica mare. Totul era împrejmuț de ziduri puternice.

Casele domnești, aflate pe latura nord-estică a curții, aveau pivniță, parter și etaj. Probabil parterul găzduia bogata bibliotecă care reunea colecția de cărți a domnului, cu moștenirea de la stolnicul Constantin Cantacuzino, adusă de la Mărgineni. Catalogul păstrat menționează titluri de autori dintre care nu lipseau clasicii lumii greco-romane, cărțile de teologie, de filosofie etc. Tot în cadrul mănăstirii erau o școală de greacă și o tiparniță de limbă greacă, care a fost una dintre cele trei tipografii de cărți bisericești din București în anii 1740 – 1750.

Biserica Mănăstirii Văcărești era o clădire impresionantă, care măsura 41 m lungime, 16,70 m lățime. Prin dimensiuni depășea bisericile de la Mănăstirea Hurez și de la Curtea de Argeș, fiind astfel cea mai mare biserică din Țara Românească. Construcția s-a remarcat prin măreție, dar mai cu seamă prin sculpturile sale interioare și exterioare, prin bogăția decorului vegetal caracteristic artei postbrâncovenești. De asemenea, se distingea prin pictura murală.

Târnosirea bisericii Mănăstirii Văcărești a avut loc la 13 septembrie 1724. Evenimentul a fost imortalizat de Radu Popescu. Au participat Mitropolitul, înaltul cler „și pe totii egumenii de pe la toate mănăstirile și preoți mulți din București și de pe la țară; și toți fiind îmbrăcați cu odăjdiile, ... au eșit înaintea măriei sale lui vodă la poartă și

de acolo descălecând măriă sa cu toții au înconjurat biserica de trei ori. De aci intrând în biserică au făcut slujba deplină a tărnosaniei ce să cade.“

Mănăstirea Văcărești a fost grav afectată de cutremurele din 1802, 1848, 1940, când turla de pe naos s-a prăbușit. Fisuri profunde au suferit bolțile și pereții. Degradarea a continuat în anii în care mănăstirea a fost transformată în penitenciar, 1868 – 1973. Ea a fost declarată monument istoric prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 661/1955, la poziția 94. Între anii 1973 – 1977

a început restaurarea ansamblului. Ca urmare a desființării Comisiei Monumentelor Istorice în 1977, au fost sistate lucrările de restaurare.

Au existat proiecte de a transforma ansamblul monahal de la Văcărești într-un muzeu de importanță națională, dar toate au fost zădărnice de demolarea din 1984 – 1986, care a fost considerată în mod unanim „o crimă împotriva patrimoniului românesc.“ Prin meritul specialiștilor au fost salvați 120 m² de pictură murală și anumite elemente de arhitectură: coloane, capitelluri, fragmente de ancadrame etc.

În 1724, Bucureștii se îmbogățea cu alte două monumente de mare valoare. La 1 iunie era terminat hanul Stavropoleos, aflat în vecinătatea marelui han al lui Șerban Vodă. În mijlocul său fusese înălțată o biserică catalogată drept o bijuterie a artei brâncovenești târzii. Aceste edificii se datorează arhimandritului Ioanichie.



*Biserica Stavropoleos
într-un album de fotografii interbelic
editat de Kurt Hielscher*

Construcția hanului a început pe la 1704. Avea zidurile și chiliile construite din cărămidă. Menirea sa era să aibă „case primitive de străini, adică han și case mari pe pivniță de piatră și pivnițe de vânzarea vinului aproape“, după cum se poate citi într-un document din 12 aprilie 1737. Hanul a fost victima incendiilor și cutremurelor care au lovit Bucureștii în secolul XIX și a fost demolat în 1860 – 1871.

Biserica era terminată tot în toamna anului 1724 și târnosită la 30 octombrie, având hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril.

Era o nouă realizare de excepție în stil post-brâncovenesc cu care se îmbogățea capitala țării. Se remarcă prin eleganța pridvorului, a coloanelor sculptate, a ancadramentelor ușilor și ferestrelor, prin sculpturile de lemn ce împodobesc ușile, tâmpla. Inițial, biserica a servit drept capelă hanului. În anii următori a fost mărită prin adăugarea absidelor laterale, a unui pridvor pe latura de vest și înălțarea bolții Pantocratorului.

Intrarea este mărginită de un portal, sculptat în piatră, în partea de sus existând o pisanie bilingvă, în grecește și în slavonă, dar redată cu caractere chirilice. La exterior se disting ancadramele și brâul bogat, decorate în stil post-brâncovenesc. N. Iorga aprecia Biserica Stavropoleos ca unul dintre cele mai armonioase construcții din București. Printre realizatorii edificiului sunt amintiți și meșterii sculptori: Preda, Marin, Ioan, Andrei, Ștefan, Ierod Iosif, diaconul Hranite și alții, din Școala brâncovenească. Pictura murală s-a păstrat bine. Cutremurele din 1802 și din 1838 au afectat turla Bisericii, restaurată în 1904 de arhitectul Ion Mincu, Biserica poate fi văzută și astăzi.

Toamna anului 1724 a însemnat pentru București îmbogățirea cu edificii cu deosebită importanță spirituală. Din punct de vedere al creației artistice, au fost printre ultimele realizări în stilul brâncovenesc și s-au remarcat prin echilibrul construcției, prin măiestria sculpturilor, a picturii murale. Mănăstirea Văcărești a fost, la momentul respectiv, cel mai important lăcaș de cult din zonă, care reunea un important centru politic, de unde conducea Nicolae Mavrocordat, o impozantă biserică și o bibliotecă vestită în toată Europa. ■

Mănăstirea Hurezi



Înființată la 9 iunie 1910 (Magazin istoric, nr. 4/2025), Societatea și-a dovedit curând utilitatea.

SOCIETATEA ORTODOXĂ NAȚIONALĂ A FEMEILOR RÔMÂNE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Încântată și impresionată de rezultatele muncii Societății Ortodoxe în activitatea de înființare și organizare a grădinilor de copii, de implicarea și energia doamnelor din societate în folosul comunității, Primăria Bucureștilor le solicită să ia în administrare și conducere și cele opt „grădini publice de copii mici”, aflate deja în funcțiune în cartierele Ghencea, Grivița, Tei, Filaret, Delea Nouă (Călărași), Bărbătescu Vechi, Obor și Porumbaru. Cererea Primăriei se va concretiza prin încheierea unui contract între Societatea Ortodoxă, reprezentată de președinta ei, Anastasia Filipescu, și ajutorul de primar I. Bărbătescu, pe termen de cinci ani, începând din 1 aprilie 1914.



Mai 1913, serbarea grădinilor de copii ale Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Rômâne, la Teatrul Leon Popescu

Prin contract, Societatea Ortodoxă se obliga să „procure localurile de funcționare și mijloacele de întreținere a curățeniei, mobilierul [...], primirea în școală a populației școlare actuale și s-o sporească” și să asigure „conducerea administrativă și didactico-pedagogică”, în timp ce controlul didactic și pedagogic revenea Ministerului Instrucțiunii Publice. Primăria urma să acorde Societății Ortodoxe o subvenție anuală de 20.000 de lei, pe care o va mări în cazul înființării de noi grădini de copii. Titlatura grădinilor preluate de la Primărie urma a fi „Grădinile de copii ale Comunei administrate de Societatea Ortodoxă”, statut ce le permitea să beneficieze de scutirea de taxe pentru apă și gunoi, Primăria ocupându-se și de curățarea haznalelor și latrinelor.

CU AJUTORUL DONAȚIILOR, CHETELOR, TOMBOLELOR

În contextul de mai sus se înscrie și inițiativa Societății pentru Învățătura Poporului Român, care întreținea într-unul dintre localurile sale „cea dintâiu Grădină de copii românească înființată în București”, de a solicita Societății Ortodoxe, „întrucât întreține mai multe grădini în București”, să ia sub patronajul său și această grădină de copii, lucru deja votat în unanimitate de „Adunarea Generală a Societății noastre” și adus la cunoștința președintei Societății Ortodoxe printr-o adresă din

14 iunie 1913. Nu deținem informații care să confirme punerea în practică a contractului încheiat cu Primăria Capitalei și nici satisfacerea cererii Societății pentru Învățătura Poporului Român, mai ales că izbucnirea Primului Război Mondial și apoi participarea României la el au zădărnicit multe dintre planurile Societății Ortodoxe.

În ce privește construirea unor localuri proprii adecvate funcționării în bune condiții a grădinilor de copii, în anul 1913 Societatea Ortodoxă a intrat în posesia a două terenuri donate de Virgil Pleșoianu în Câmpul Pleșoianu, în amintirea fiicei sale Elena Pleșoianu, și Leonida Economu la Floreasca, terenuri pe care Societatea Comunală pentru Locuințe Ieftine (*Magazin istoric*, nr. 12/2016), cu care deja se convenise, avea să construiască anul următor sediile celor două grădini de copii. Astfel încât la 20 și respectiv la 27 martie 1914 avea loc festivitatea de punere a pietrei fundamentale pentru cele două clădiri, cu speranța că în toamna aceluiași an vor putea fi inaugurate. După estimările făcute, fiecare clădire urma a costa 23.000 de lei, din care Societatea Ortodoxă achitase un avans de 10.000 lei pentru clădirea din Pleșoianu și 5.000 lei pentru cea din Floreasca, urmând ca restul sumei să fie achitat în rate semestriale de 850 de lei. Pe parcursul anilor, Societatea Ortodoxă va mai primi și alte terenuri, donații particulare, având destinația de a se construi pe ele localuri ale unor viitoare grădini de copii. La începutul lui

Clădirea uneia dintre grădinile de copii construite prin eforturile Societății, în 1914



decembrie 1919, inginerul Radu Pleșoianu dona 1.000 m² „într-unul din cartierele proprietăților sale, după ce va ieși din indiviziunea cu frații săi”, pentru construirea unei grădini de copii. Printr-o adresă către Ministerul de Interne, datată 15 aprilie 1925, casiera Societății Ortodoxe Zoe Romniceanu cerea, conform legii, autorizația de a „primi donațiunea doamnei Elena Oprescu: două parcele de teren”, însumând 6.231 m², în vederea construirii acolo a unei grădini de copii. O lună mai târziu deja era „înstituit Comitetul pentru strângerea de fonduri necesare construirii localului de școală pentru grădina de copii din strada Elena Cuza, pe locul donat de doamna Elena Oprescu”. Să nu uităm clădirea donată de regele Carol I și regina Elisabeta în cartierul Cotroceni, în memoria fiicei lor, pentru a găzdui grădina de copii inaugurată în noiembrie 1916. De altfel, așa cum o consemnează documentele, donațiile în bani sau în mobilier, materiale didactice, cărți și obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte, chețele, ca și sumele obținute prin organizarea unor tombale, loterii, ceaiuri, baluri, serate dansante au constituit veniturile pe care S.O.N.F.R. se putea baza în opera de înființare, organizare și îngrijire a grădinilor sale de copii.

ADĂPOST PENTRU PRIZONIERII ROMÂNI EVADAȚI

Începând cu 1913 – 1914, sume diverse de bani cu scopul edificării unor localuri de grădini de copii au fost donate, printre alții, de Eliza Brătianu, Marietta Balș, Adina Știrbey, Ioana Rosetti, Nadeja Știrbey, Esmeralda Manu, Alexandru Filipescu, Alexandru Marghiloman, Gh. Cretzianu. Chiar dacă donația de la fiecare dintre cei menționați nu depășea 100 de lei, nu trebuie să uităm că este vorba de leul-aur dinainte de Primul Război Mondial. Donații substanțial mai mari au făcut, în același scop, mai ales imediat după război, mai multe bănci și societăți ce activau în România: Dresden Bank – 6.000 lei, Banca de Scont a României – 3.000 lei, Banca Cerealiștilor – 5.000 lei, Banca Comercială Română – 5.000 lei, Societatea Concordia – 5.000 lei, Banca Românească – 2.000 lei, Banca Marmorosch Blank et Co – 10.000 lei, The Bank of Roumania Ltd. – 5.000 lei, Banca Generală a Țării Românești – 2.000 lei,

Societatea de încurajare pentru îmbunătățirea rasei cailor „Jockey Club” – 40.000 lei, Banca de Credit Român – 25.000 lei. Printre donatori se numărau și Gh. Negroponte cu 2.000 lei, precum și Maria Blaremborg, care, pentru grădina de copii din Câmpul Suter (cartierul Colentina) ce-i va purta numele, alocă încă 5.000 de lei pe lângă o donație anterioară, cu mențiunea că deja Maria Blaremborg achita cheltuielile pentru întreținerea a cinci copii de la grădina Societății Ortodoxe din strada Eminescu. La 27 aprilie 1921, generalul I. Manu făcea o donație testamentară de „6.000 lei, în efecte urbane București, ca prim fond pentru înființarea în Capitală a unei grădini de copii cu loc de grădină”, sub patronajul soției sale Esmeralda Manu. Printr-o scrisoare adresată Alexandrinei Cantacuzino la 15 iulie 1921, Maria N. Filipescu o ruga să primească suma de 5.000 de lei, lăsată de Anastasia Filipescu Societății Ortodoxe pentru opera grădinilor de copii. Și tot în iulie 1921, soții Luisa I. Neamțu, diplomată a Școlii Normale de grădini de copii din Geneva, Elveția, și Ion G. Neamțu, diplomat al Școlii Normale de învățători de la Blaj, donau 10.000 de lei „ca prim fond pentru clădirea unei grădini de copii în București, Șoseaua Pantelimon”. Printr-o adresă către președinta Societății Ortodoxe datată 25 septembrie 1923, Grigore G. Cantacuzino îi comunica: „defuncta mea mamă Ecaterina G. Cantacuzino mi-a încredințat 45.000 lei pentru o grădină de copii a Societății Ortodoxe, care va trebui să poarte numele scumpului meu părinte George Gr. Cantacuzino”. Suma se adăuga unei alte generoase donații de 6.000 de lei, făcută în același scop – o grădină de copii în Dealul Spirei, purtând numele soțului ei –, chiar de Ecaterina Gh. Cantacuzino, în ianuarie 1918.

Dintr-un „raport general al grădinilor de copii 1916 – 1918”, semnat de Esmeralda Manu, aflăm că în timpul războiului grădinile de copii administrate de Societatea Ortodoxă s-au transformat în „Case părintești”, pentru întreținerea cărora Societatea a cheltuit 86.646 lei. Din raportul menționat reiese că în aceste așezăminte copiii între 4 și 8 ani stăteau de la orele 06.00 – 07.00 până seara, când veneau mamele lor să-i ia acasă. Tot acest timp era structurat într-un program echilibrat, începând cu masa de dimineață de la ora 08.30, constând dintr-o bucată de pâine (era vreme de război), după care făceau „cursuri”: exerciții de vorbire, de intuiție, poezii, cântece,

desen, jocuri froebeliene (conform conceptului de educație prin joc, bazat pe utilizarea unor corpuri geometrice numite „daruri”, elaborat de arhitectul și educatorul german Friederich Froebel). Între orele 12.00 – 13.00 avea loc masa de prânz, ce cuprindea un fel de mâncare de zarzavat sau o supă substanțială și pâine, iar între orele 14.00 – 16.00 se desfășura somnul de după-amiază. În sfârșit, „între 16.00 – 17.00 copilașii erau ocupați cu lucrări manuale din hârtioare, bețișoare, pietricele, boabe de porumb și fasole, împletituri din rafie, modelaj din pământ”. La ora 17.00 copiii primeau o gustare constând din ceai sau lapte praf cu pâine, brânză sau nuci cu pâine, după care se jucau în sălile de recreație sau în grădina școlii „până veneau mamele să-i ia spălați, pieptănați și cârpiți”. Pe lângă patru dintre „Casele părintești” – Floreasca, Văcărești, Pleșoianu și Obor – au funcționat, între 2 septembrie 1916 și 15 octombrie 1917, „supele populare”, întreținute din fondul lui Grigore Gh. Cantacuzino. În raport, Esmeralda Manu menționează că aceste „Case părintești” au fost și „cuiburi de adăpost pentru bravi ofițeri români cari, fugiți din lagărele de prizonieri, căutau un adăpost sigur, până vor putea trece în Moldova”. Sunt laudate râvna și patriotismul conducătoarelor de grădini/„Case părintești”, dând-o drept exemplu pe Elena Nicolaide, care „și-a riscat viața sa și a familiei adăpostind la grădina Floreasca „pe cei trei ofițeri români evadați din lagăr, germanii instituind și premiu pentru prinderea lor”.

CANTINE ȘCOLARE PENTRU COPII SĂRACI

La sfârșitul Primului Război Mondial în București funcționau deja șapte grădini de copii: Floreasca, Prelungirea Polonă 60, Cărmidari, Elena Cuza 127, Pleșoianu, Câmpul Pleșoianu 54, Carol I, Cotroceni, Drumul Sării, Maria Blaremburg, Suter Colentina, Pantelimon, Șos. Pantelimon 86 și Gheorghe Gr. Cantacuzino, str. Lăzureanu 33 (Dealul Spirei), beneficiind de conducătoare experimentate precum Elena Nicolaide, Laura Călin, Maria Nițeanu, Ortanza Vasiliu, Sabina Rogusky sau Mathilda Tulbureanu.

Din păcate, majoritatea grădinilor de copii nu beneficiau de un local propriu în care să-și desfășoare activitatea în cele mai bune condiții. Așa încât, cu sprijinul Primăriei Capitalei și al



Afișul serbării organizate la 15 mai 1916

primăriilor de sector, în bani, dar și în terenuri disponibile, precum și prin antrenarea Societății Comunale pentru Locuințe Ieftine, Societatea Ortodoxă a început construirea de localuri noi pentru grădinile sale. În martie 1924, Societatea Ortodoxă, prin intermediul Zoei Romniceanu, obține de la Primăria de Negru (astăzi sectorul 2) un teren de cca 800 – 1.000 m² pe strada Zidurilor, în apropierea Gării Obor, perpendicular pe Prelungirea Bulevardului Ferdinand, pe care urma să se construiască un nou local pentru Grădina de copii Pantelimon. În februarie – martie 1925 sunt perfectate actele prin care Ministerul de Război cedează către Societatea Ortodoxă 1.000 m² din proprietatea sa la locuințele ieftine ale reangajaților de la Cotroceni, din str. Lt. Negel nr. 33, în vederea construirii noului local al Grădinii de copii Cotroceni. Tot în 1925 începea strângerea de fonduri necesare construirii localului de școală pentru Grădina de copii din str. Elena Cuza, pe locul donat de Elena Oprescu. Era semnat de Alexandrina Cantacuzino și antreprenorii Victor și M. Georgescu și procesul-verbal de recepționare a lucrărilor la imobilul din Colentina, strada

SALA LIEDERTAFEL

Duminică 10, Luni 11 și Marți 12 Aprilie 1936

ORELE 8 P. M.

ÎN FOLOSUL GRĂDINELOR DE COPII A SOC. ORTODOXE

TEATRU DE COPII

DE D^{na} CONSTANTA HODOS

JUCAT DE ELEVELE ȘI ELEVII ȘCOALEI «CUBU CU BARZA»
SUB CONDUCEREA D^{nei} MANOLU

PROGRAM:

SOCIETATEA „PÎȘCULIȚA”

JOANES PETRARIU	Elena I. Popescu	INGURUL	INGURUL
JOANES	Gilda Petrescu	INGURUL	INGURUL
JOANES	Adriana Sima	INGURUL	INGURUL
JOANES	Elena G. Popescu	INGURUL	INGURUL
JOANES	Tudora Velici	INGURUL	INGURUL
JOANES	Elena Dorcas	INGURUL	INGURUL

FLOPIE

JOANES	Adriana Sima	INGURUL	INGURUL
JOANES	Elena G. Popescu	INGURUL	INGURUL
JOANES	Tudora Velici	INGURUL	INGURUL
JOANES	Elena Dorcas	INGURUL	INGURUL

Muzica adoptată de D^{na} MANOLU și Dⁿⁱ I. BRĂȚIANU

PREȚUL LOCURILOR: Stal I lei 3, stal II lei 2, stal III 1 lei, Fotoliu lateral 2 lei.

Biletul se găsește de vânzare la Magazinul Conservatorului și Federației, iar în afiele reprezentanți
dela 10 ore dim. la casa salii.

Spectacol în folosul grădinilor de copii ale Societății

Turtucaia nr. 95, ce adăpostea Grădina de copii „Maria Blaremburg”. La 6 decembrie 1927 avea loc, în prezența A.S.R. principesei mame Elena, inaugurarea unei noi grădini de copii, ce urma să primească numele „Regele Mihai” (după revenirea regelui Carol al II-lea pe tron se va numi „Marele Voievod Mihai”), găzduită într-un local închiriat de pe strada Ștefan Mihăileanu. Întrucât localul respectiv se va dovedi inadecvat, această grădină de copii va fi mutată consecutiv într-un local din strada Plantelor și apoi într-unul din strada Popa Nan.

Printr-o adresă datată 19 mai 1928, Societatea Comunală pentru construirea de locuințe ieftine anunța Societatea Ortodoxă că nu a primit încă autorizația de construcție de la Primăria de Albastru (astăzi sectorul 5) pentru a începe lucrările de zidărie la grădina de copii din cartierul Rahova, „pe strada Petre Poenaru, colț cu Rahovei 286”, pe un teren cedat de această primărie, cu atât mai mult cu cât festivitatea de punere a pietrei fundamentale avusese deja loc la 6 mai 1928.

În anul 1934 era înființată ultima grădină de copii pe care o va patrona Societatea Ortodoxă,

„Grozăvești”, într-un local închiriat pe strada Econom Atanasie Stoicescu. Trei ani mai târziu, în martie 1937, deja se proiecta construirea unui local propriu pentru această grădină de copii pe un teren de 1.200 m², proprietate a lui Gheorghe Negescu, din strada Iacobeni nr. 10. În același timp, noua grădină de copii beneficia de o donație venită din partea lui Sever Herdan, proprietarul morii și Fabricii de pâine, constând din materiale didactice: „560 cuburi de diferite mărimi; 40 ace de înțepat cu mâner; 25 pâsle pentru perforat”, în timp ce în septembrie 1939 meseriașul Costea Nicolae se angaja ca pentru suma de 1.000 de lei să vopsească în alb mobilierul grădinii de copii Grozăvești, adică „40 măsuțe mici cu patru picioare, 20 măsuțe mari cu patru picioare, 80 scăunele mici cu rezemătoare și trei scaune mari cu rezemătoare”. Același Sever Herdan, la serbarea datinilor de Crăciun 1939, oferea gratuit celor 56 de copii care frecventau regulat respectiva grădină biscuiți, angajându-se ca în continuare să asigure, tot gratuit, cinci pâini pe zi pentru micul dejun și gustarea de la ora 16.00, urmând ca la deschiderea cantinei școlare să crească cantitatea la 15 pâini/zi (asemenea cantine școlare unde erau hrăniți copiii săraci s-au organizat începând cu 1939 și pe tot parcursul războiului pe lângă toate cele nouă grădini ale Societății Ortodoxe). Exemplul îi va fi urmat și de proprietarul Fabricii de pâine Otto Gagel, care în 1942 aducea gratuit, zilnic, cinci pâini pentru cantina ce funcționa la grădina de copii din Floreasca, „Esmeralda Manu”.

În preajma și în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, Societatea Ortodoxă administra nouă grădini de copii, doar patru dintre ele având localuri proprii. Între timp, pentru a mulțumi într-un fel celor care contribuiseră substanțial cu fonduri bănești sau terenuri la înființarea unor grădini de copii, acestea au fost botezate cu numele donatorilor: „Esmeralda Manu”, strada Floreasca 96 (fostă Floreasca), „Anastasia Filipescu”, strada Elena Pleșoianu 4 (fostă Pleșoianu), „Maria Blaremburg”, strada Turtucaia 97 (fostă Suter Colentina), „Carol I”, strada Lt. Negel 57 (fostă Cotroceni), „Ecaterina și Gh. Cantacuzino”, strada Petrache Poenaru 21 (fostă Rahova), „Iulian Oprescu”, strada Elena Cuza nr. 127 (fostă Văcărești).

(Va urma)

LA MASĂ, CU PRINȚII

FLORENTINA DOLGHIN



Banchetul fazanului și (în medalion) ducele Burgundiei, Filip cel Bun (autor necunoscut, muzeul Rijksmuseum din Amsterdam); în pp. 47 – 49: miniaturi medievale ce surprind eticheta și rigorile princiare ale meselor de la Curțile europene ale epocii, cu precădere franceză

La 17 februarie 1454, Filip cel Bun, ducele Burgundiei, ține la Lille un festin de o exuberanță, lux și bogăție uimitoare pentru contemporani: Banchetul fazanului, cum este cunoscut. Cu o gestică din imaginarul cavaleresc, ducele jură solemn în fața unui fazan viu, decorat cu un colier impozant din aur, pietre fine și perle, că va merge să elibereze Constantinopolul cucerit de otomani în anul precedent. Este urmat de înalții nobili de la Curtea Burgundiei, care depun și ei legământ de cruciată în fața aceluiași fazan. Urmează un ospăț pantagruelic, în prezența unor artiști de primă mână, participanți la decorarea spațiului rezervat festinului: pictorii Jacques Daret, cel mai bine plătit dintre ei, Jean Hennecart, Jean Le Tavernier, Simon Marmion. Arhivele ducale păstrează remunerațiile lor copioase. Dar indiscutabil, sursa cea mai credibilă pentru a afla mai multe despre banchetele medievale rămân pictura și, mai ales, miniaturile.

Odată încheiată festivitatea, am socoti că Filip cel Bun trebuie să treacă la îndeplinirea angajamentului său creștin pentru eliberarea Bizanțului. Nici vorbă. De fapt, obiectivul strălucitorului banchet este mult mai prozaic: a arăta lumii, vecinilor, splendoarea Curții Burgundiei. În secolele XIV și XV nimic nu este mai potrivit pentru a-ți afișa puterea decât organizarea unor ospete fastuoase. Musafirii contribuie consistent la prestigiul gazdei, ei răspândesc informații despre bogăția și rafinamentul felurilor degustate. Multele preparate, invitații numeroși, ingredientele scumpe și adesea exotice, o anume etichetă și un ritual bine stabilit sunt elemente grăitoare despre statutul social al amfitrionului, care hrănesc vanitatea acestuia.

Înainte secolelor XV sau XVI în Europa nu există un adevărat lux al mesei, ne spune Fernand Braudel în *Structurile cotidianului*. Occidentul este în întârziere față de alte civilizații ale Lumii Vechi. „O bucătărie elaborată, pedantă, așa cum cunoaște orice civilizație adultă, cea chineză încă din secolul V, cea musulmană prin secolele XI, XII, apare în Occident abia în secolul XV, în bogatele orașe din Italia, unde devine o artă costisitoare, cu preceptele ei și cu un anume decorum.” Dar deja din secolele XIV și XV a mânca nu mai este nici în Occident doar o necesitate, ci și o plăcere. Feluri de mâncare colorate, condimentate, cu savori și arome, se lăfăie pe mesele princiare. Din secolul XII nebunia mirodeneilor nu mai poate fi oprită. Pentru a pune mâna pe ele începe comerțul cu Levantul. O bogăție de ingrediente se folosesc în bucătăriile princiare. Preparatele oferite, maniera de servire, tacămurile, vesela depind de rangul gazdei și de locul său în ierarhia socială. Nobilul se distinge de sărac, clerul de laic, englezul de francez, gasconul de flamand.

CURĂȚĂM MÂINILE PE BLANA IEPURELUI

În Evul Mediu occidental ospetele copioase, adevărate chiolhanuri, sunt căutate și înveselite cu fel și fel de distracții. În timpul acestor sărbători convivii nu numai că mănâncă într-o



companie agreabilă, dar pot asculta muzică bună, pot asista la reprezentații de teatru și, mai ales, își pot prezenta omagiile gazdei, cea foarte preocupată ca fiecare detaliu să-i reflecte statutul.

La Curte orice ocazie este potrivită pentru a organiza un festin. Fie că este un eveniment politic – victorie militară, sosirea unui vizitator ilustru, intrarea unui rege în oraș –, fie unul de familie – naștere, botez, căsătorie, funeralii –, fie una dintre numeroasele sărbători ale calendarului creștin, Paștele, Rusaliile, Crăciunul. Iar calendarul

creștin cuprinde cel puțin 60 de zile de sărbătoare, cărora li se adaugă aniversările unor sfinți venerați. Sănătatea stăpânului și a copiilor săi, izbânda armatei și belșugul secerișului sunt obținute prin rugăciuni și... banchete, precum cel de la fastuoasa Curte a Casei de Valois din Burgundia.

Pentru aceste momente este amenajată o cameră spațioasă, bine aerisită, departe de aburul mâncărilor și de căldura din bucătărie; o sală de ceremonie a castelului sau a palatului, un spațiu sub cerul liber sau o grădină, unde se plasează un acoperiș portativ.

În sală convivii sunt plasați după o ierarhie prestabilită. Gazda stă singură la o masă înălțată față de celelalte, pe o estradă, acoperită cu un baldachin și luminată printr-o manieră specială. La stânga și la dreapta acestei mese sunt dispuse mesele invitaților. Cei cu statutul cel mai înalt sunt așezați imediat lângă gazdă. Adesea toți stau pe o singură latură a mesei, pe bănci acoperite cu perne sau șervete, fiind serviți de pe o singură parte a mesei, spațiul central rămânând la dispoziția servitorilor, care se pot mișca lejer. Scaunul este încă un lux insolit. Nu a intrat în uz. Mesele, simple scânduri puse pe capre, sunt montate anume pentru ocazie. Cele fixe se generalizează mult mai târziu, la început în rândurile burgheziei bogate din orașele italiene și flamande. Sunt acoperite



cu fețe de masă somptuoase, la marginea cărora este așternută o față de masă mai mică, pentru ca mesenii să-și poată șterge gura și mâinile, chiar dacă uneori, ca la Curtea regilor Aragonului, se folosesc șervete de masă încă din secolul XIV. Acolo și ciorba se servește la sfârșitul mesei.

Recipiente umplute cu apă de trandafiri se află la dispoziția invitaților pentru a se spăla pe mâini înainte de masă și în timpul ei, de câte ori degustă vinul sau între feluri. Leonardo da Vinci relatează că protectorul lui, Ludovic Sforza (1452 – 1508), duce de Milano, din 1494 până în 1500, „arbitrul Italiei“, „un prinț de o ingeniozitate scilicet toare“ – cum îl caracterizează istoricul Francesco Guicciardini (1483 – 1540) –, ar fi imaginat o metodă de igienă mai extravagantă: a atașat iepuri de casă sub bancă, pentru ca musafirii să-și poată curăța mâinile pe spattele lor.

DE ZOR MONTAIGNE ÎȘI MUȘCĂ DEGETELE

În Evul Mediu timpuriu tacâmurile sunt compuse din linguri și cuțite, furculița devine populară abia odată cu Renașterea, prin secolul XVI. Cu excepția ciorbei, pentru care uneori folosesc lingura, comesenii mănâncă cu mâinile, dar respectând normele de bună cuviință. Un predicator german condamnă acest lux diabolic, furculița: Dumnezeu ne-ar fi dat oare degete, dacă El ar fi vrut să



ne slujim de acest instrument? Michel de Montaigne, călătorind prin Europa (*Jurnal de călătorie. În Italia prin Elveția și Germania*), ignoră furculița, de vreme ce se învinovățește că mănâncă repede, încât „îmi mușc degetele de atâta zor“. În Castilia, de pildă, un cod din secolul XII stabilește că bucata de carne trebuie apucată cu două sau trei degete.

Și alte obiecte completează o masă luxoasă: solnița, de pildă, un recipient de mare rafinament. În vremea unui prânz se folosește o veselă foarte variată: carafe, cupe de argint, platouri, castroane, talere, farfurii etc. Primele farfurii întinse pe care Francisc I (1515 – 1547) le comandă unui aurar din Anvers, în 1538, sunt un lux. Primele farfurii adânci, numite *a l'italienne*, italienești, sunt semnalate în inventarul bunurilor cardinalului Mazarin, în 1653. Adesea acoperite cu aur sau argint, aceste piese de mare valoare

sunt expuse pe un bufet, cu etajere deschise, pentru ca invitații să le poată admira. În 1384 vesela lui Ludovic de Anjou (1377 – 1417) număra 3.000 de piese de aur, argint aurit și argint alb.

Marile banchete se compun din mai multe „servicii“, în general trei sau patru, chiar dacă în Italia se cunosc banchete cu până la zece „servicii“. Fiecare „serviciu“ este compus din diverse feluri de mâncare puse pe masă, la dispoziția invitaților. Ultimul este constituit, de obicei, din dulceduri, scăzute sau cu zeamă.

Dorința de ostentație a gazdei face ca felurile să se tot multiplice. Probabil că recordul este deținut tot de celebrul Banchet al fazanului, organizat de ducele Burgundiei, în cursul căruia s-au numărat 44 de feluri de fiecare „serviciu“!

Aceste „servicii“ sunt organizate în funcție de tipurile de alimente. Primul se compune din fructe și alte alimente de sezon. Apoi, se aduce ciorba – într-un blid adânc, cum se vede în unele picturi, ca mesenii să o soarbă dintr-o dată, fără a lua lingură cu lingură, din pricina scârbei ce ar putea încerca unii de alții – apoi se aduc „fripturile“, adică cărnuri fripte, mult mai apreciate, în general, decât peștele. Carnea de preferință este de vânat (cerb, mistreț, potârniche), rezervată ocaziilor, nu consumată zilnic. Este un adevărat dezmăț de carne: fiartă, friptă, de vacă, oaie, porc, ied, miel, împreună cu legume, servită „în piramidă“, în imense tăvi ce poartă în Franța numele

de „mets“; fripturi puse una peste alta, îngrămădite pe aceeași tipsie, cu sosuri servite separat. În secolul XV în Sicilia, de pildă, este foarte prețuit mistrețul. Vin la rând păsările de curte – claponi, găște, găini și chiar lebede – și, în fine, cărnurile roșii și tari (vițel, miel). Felurile preparate sunt agrementate cu sosuri făcute din mirodenii și sucuri de fructe acide. Utilizarea mirodeniilor exotice (ghimbir, șofran, chimen, piper) reprezintă un alt indiciu de distincție socială. În ce privește băutura, se oferă vin, bere, cidru sau hidromel.

Slugile aduc cărnurile pe un fund de lemn sau cu un „tranchoir“, adică o felie de pâine pe care este așezată carnea. Fiecare ia cu mâna, pe alese, bucățile de carne, foarte bine pătrunse, cuțitul fiind practic inutil.

Un servitor toarnă dintr-un ibric de argint apă de trandafiri gazdei și musafirilor, pentru a-și clăti mâinile, în timp ce un altul oferă șervete țesute cu fir de mătase ca să-și ștergă mâinile. Masa se încheie tot cu ritualul apei de trandafiri, adusă de servitori în ligheane de argint, pentru spălătul mâinilor. Michel de Montaigne menționează în călătoria lui din 1580 – 1581 obiceiul spălătului pe mâini, *le lavemain*, cu un ibric și un lighean, repetat de mai multe ori în cursul unei mese.

CU FANFARĂ ȘI SCENETE

Pe masă tronează un singur pahar, pentru că servitorii nu



aduc de băut decât atunci când li se cere, la un semn. În dreptul musafirului nu există niciun pahar, nicio sticlă. Același pahar se plimbă, la cerere, de la un comesean la altul. Ritualul folosirii în comun a recipientelor, aceste „maniere europenești“, durează secole de-a rândul. Pictorul Miklos Barabas, născut în satul Mărcușa din Transilvania, care

sosește la București în 1811 pentru a picta elita valahă, i se pare un ritual respingător, drept care se dă bolnav, ca să nu bea nimic: „Pe masă nu se afla nici vin, nici apă, nici pahare, însă în colțul sufrageriei stătea un arnăut cu o sticlă de vin și un pahar în mâini, și cine dorea să bea îi făcea un semn, după care servitorul, mergând în fața lui, îi dădea un pahar umplut. Dacă însă rămânea ceva în pahar, nu se zvârlea nicăieri, ci paharul umplut plin se dădea musafirului care urma, așa că toți obișnuiau să bea din același pahar.“ (Constanța Vintilă, *Lux, modă și alte bagatele*

politicești în Europa de Sud-Est în secolele XVI – XIX). Există vase cu apă pentru spălat pe mâini, altele pentru mirodenii sau pentru tacâmurile nobilei gazde.

Gazda încearcă să-și impresioneze invitații nu numai prin calitatea și cantitatea hranei, ci și printr-o prezentare spectaculoasă. Astfel, la ospățul lui de



investire, Papa de la Avignon Clement VI (1342 – 1352) prezintă un arbore de argint, în care atârnă fructe proaspete, alături de un alt pom, natural, în care sunt agățate fructe confiate. Același Clement VI comandă un fel de castel comestibil, ale cărui ziduri sunt alcătuite din păsări de curte fripte, din tocană de cerb, de mistreț, de iepure, de capră și de iepure de câmp. Amedeo VIII, ducele Savoiei (1383 – 1451), oferă oaspeților un castel culinar gigantic, cu patru turnuri, conținând, între altele, un purceluș de lapte fript care scuipă foc, o lebădă coaptă învelită în propriul penaj și un cap de mistreț fript.

La Veneția în 1460 Senatul interzice tinerilor nobili banchetele la care se cheltuiește mai mult de o jumătate de ducat de

om. Dar „banchetti“ continuă și se consumă la ele potâmichi, fazani, păuni, ceea ce Senioria a interzis. Când ajunge în Europa din America, în secolul XVI, curcanul alungă găștele de la locul de cînte de pe mesele francezilor.

În secolele XIV și XV intermezourile – *entremets* –, „între feluri“, între „servicii“, devin la modă și au sensul de divertisment, fiind anunțate prin acordurile fanfarei. Banchetele sunt oricumacompaniate de muzică, dar în cadrul unora se prezintă adevărate spectacole, cu mesaje politice. În 1378 Carol IV, împăratul Sfântului Imperiu Romano-German (1316 – 1378), organizează în timpul unui banchet o punere în scenă grandioasă a cuceririi Ierusalimului. În vârstă, bolnav de gută, se află în vizită,

începută în noiembrie 1377, la Paris la nepotul lui, Carol V al Franței. Punctul culminant al seratei bogate în feluri de mâncare și băuturi, care, de altfel, îl obosește foarte tare pe oaspete, îl constituie spectacolul unor comedianți care pun în scenă expediția lui Godefroi de Bouillon și cucerirea Ierusalimului, în iulie 1099. În 1350, pentru căsătoria lui Carol V al Franței (1364 – 1380) cu Jeanne de Bourbon, episodul ales spre reprezentare este asediul Troiei.

Diseminate, de înalții oaspeți, festinurile princiare medievale și poveștile lor au ajuns până la noi. Pe ducele Burgundiei nu l-a mai întrebat nimeni de jurământul făcut la Banchetul fazanului, dar banchetul ca atare, cu cele 44 de „servicii“ ale lui, a rămas consemnat. ■

În Evul Mediu oamenii Bisericii considerau furculița o dovadă de slăbiciune, de moliciune și de diabolică perversiune. Prelatul italian Sf. Petru Damiani (1007 – 1072) nu are pic de milă față de biata prințesă bizantină Theodora Doukaina, fiica împăratului Constantin X Ducas, soția celui de al 31-lea doge al Veneției, Domenico Selvo (1071 – 1084). Ea mănca folosind o furculiță, se înconjurase de cele mai rafinate lucruri și încerca să civilizeze manierele Occidentului: „Ea nu atinge felurile de mâncare cu mâinile, porunca eunucilor să-i taie alimentele în bucăți mici, apoi le gusta ducându-le la gură cu o furculiță de aur cu doi dinți.“ Moartea oribilă a tinerei femei, la numai 25 de ani, al cărui trup s-a gangrenat lent, este văzută de omul Bisericii ca o pedeapsă divină dreaptă pentru un păcat așa de mare.

Papa Innocențiu III, pe vremea când era numai Lotar, conte de Segni (1160 – 1216), a redactat *De miseria humanae condicionis*, în care lasă să planeze umbra neagră a morții pe o lungă listă de rafinamente: „Cât de deșart este să ornezi masa cu fețe de

masă decorative, cu cuțite cu mâner de fildeș, cu vase de aur, pahare de argint, pocale de sticlă, vase pentru vin cu două toarte, boluri și linguri, furculițe și solnițe, castroane și urcioare, cutii și baldachine... Doar este scris: „Când omul va muri, nu va lua nimic din toate astea“.

Primele mărturii iconografice ale furculiței sunt aproape contemporane cu invectiva Sf. Petru Damiani contra prințesei bizantine. În miniatura de început de secol XI ce ilustrează *Codex des lois lombardes*, se poate vedea regele longobard Rothari (636 – 652) la masă cu o furculiță în mână.

În Italia utilizarea furculiței se va generaliza în siajul răspândirii unui aliment tipic medieval, ce se va impune ca un pilon al bucătăriei italiene: paste. Ea este instrumentul ideal pentru a duce la gură acest aliment cald și alunecos.

(Chiara Frugoni, *Le Moyen Age sur le bout du nez – Evul Mediu pe vârful nasului – Paris, 2011*)

TAXELE ȘI IMPOZITELE DE-A LUNGUL VREMII

ION BISTREANU

Un rapid excurs în istoria omenirii ne dezvăluie faptul că, sub diverse denumiri și în diverse forme, oamenii au început să plătească nu numai pentru ceea ce produceau în propria gospodărie fie șefilor de triburi și comunități locale, fie șamanilor. Vom aminti doar câteva dintre taxele legiferate, despre care există izvoare scrise.

Cele mai timpurii atestări despre taxe sunt înregistrate pe tăblițe de lut găsite în Sumer, în sudul Mesopotamiei, considerate a data din jurul anului 3300 î.H. Taxele erau plătite cu aproape orice. Astfel, taxa pentru îngroparea unui cadavru era șapte butoaie de bere, 420 de pâini, 70 kg de orz, un veșmânt de lână, o capră și un pat, probabil pentru cadavru. Un cetățean și-a plătit taxele cu 18.880 de mături și șase bușteni. Într-un alt caz, un bărbat a susținut că nu deține decât câteva pietre de moară, obligându-l pe collector să le ia drept plată pentru taxe.

LA EGIPTENI, ROMANI ȘI CHINEZI

În jurul anului 3000 î.H., în timpul domniei primului faraon Narmer, Egiptul antic a fost una dintre primele civilizații care a introdus un sistem fiscal organizat; o dată la doi ani, faraonii călătoreau prin țară pentru a evalua posesiunile supușilor și stabileau un impozit de 20%

pe pământurile, recoltele și animalele acestora. Evenimentul era cunoscut sub numele de *Shemsu Ho* sau zeul cerului și al regalității. În timpul Regatului Vechi (2850 – 2052 î.H.), din aceste taxe faraonii Khafre, Menkaure, fiul său, și Khufu, nepot, au ridicat cele trei grandioase Piramide de la Giza. Cu timpul, sistemul de impozitare

Împăratul roman Dioclețian (bust) a introdus taxa pe pământ, pe persoane și animale



Nilometru, pe insula Elefantina din prima cataractă a Nilului, cu ajutorul căruia faraonii Egiptului stabileau impozitele înaintea recoltelor

a devenit mai sofisticat, faraonii descoperind o modalitate de a impozita oamenii chiar înainte de obținerea recoltelor. S-a creat *nilometru*, un sistem de puțuri circulare, conectate cu Nilul prin canale, cu ajutorul cărora se calcula nivelul apelor fluviului în timpul inundației anuale. Nivelul scăzut al apei estima o recoltă scăzută și, în consecință, taxele erau mai mici. Nivelurile ridicate (înălțimea optimă a apei era evaluată la cca 3 m) indicau o recoltă bogată, taxată ca atare.

În Imperiul Roman, Iulius Caesar a implementat primul impozit pe vânzări, iar nepotul său Caesar Augustus a instituit un impozit direct pe venit. Împăratul Dioclețian a pus la punct (secolul III) unul dintre sistemele de impunere cele mai perfecționate – *capitatio-iugatio* –, respectiv taxa pe pământ și pe numărul de persoane și de animale în posesia acestora.



Vespasian, împăratul care a pus taxă la intrarea în latrină

A fost preluată, practic, până în vremurile noastre. În toate provinciile se plătea un *tributus capitis* pentru toate persoanele de sex masculin între 14 și 65 de ani, iar pentru femei – de la vârsta de 12 ani. După moartea lui Nero (68) împăratul roman Vespasian (69 – 79) a găsit visteria imperiului goală. Și, pentru prima oară în lume, a introdus o taxă de acces în latrinele publice. Când fiul său i-a reproșat că lumea este nemulțumită, i-a întins acestuia o monedă colectată din aceste taxe și l-a întrebat dacă miroase. La răspunsul negativ al fiului, Vespasian a replicat: „pecunia non olet” (banii nu au miros). Probabil că din legenda vespasiane s-a inspirat, în *Satirae*, și poetul roman Juvenal, cu maxima „Lucri bonus est odor ex re qualibet” (E plăcut mirosul câștigului, de oriunde ar veni).

Și civilizația chineză ocupă un loc aparte în istoria introducerii taxelor și impozitelor: în jurul anului 600 î.H. a fost introdusă o taxă de 10% asupra terenurilor cultivate, aceste resurse fiind folosite atât la plata armatelor

împăraților, cât și la construcția Marelui Zid Chinezesc (*Magazin istoric*, nr. 2/1986).

AȘA A APĂRUT WIENER NEUSTADT

Încă la începuturile Evului Mediu, monarhii europeni au impus zeciuiala, respectiv a zecea parte din recoltă, iar pentru meșteșugari, același procent din producție. Periodic, erau impuse și alte taxe. În jurul anului 1100, cavalerii englezi erau scutiți de participarea la război plătind o taxă, denumită oficial „scutage”,



„Taxa Saladin” s-a născut după ce sultanul Egiptului și Siriei a cucerit Ierusalimul

dar cunoscută popular ca „taxa pe lașitate”. Scutajul a fost una dintre principalele cauze care au generat rebeliunea din 1215, care a culminat cu adoptarea *Magna Carta* (*Magazin istoric*, nr. 9/1970).

În timpul celei de a treia cruciate, după ce Saladin, sultanul Egiptului și Siriei, cucerește Ierusalimul (1187), regii Angliei și Franței – Henric al II-lea și Filip al II-lea Augustus – au instituit „taxa Saladin”, prin care clericii și laicii erau obligați să plătească

o taxă de 10% pe venituri, pe proprietățile mobiliare, precum și, pentru o perioadă de zece ani, pe moștenirile lăsate de cei care muriseră după anul 1184. Erau scutiți doar cei care participau la cruciată. Măsura a fost extrem de nepopulară. Atunci s-a născut și legenda despre Robin Hood, care, după ce îi jefuia pe bogați și pe colecții de taxe, împărțea banii celor săraci, deși, în treacăt fie spus, aceștia erau scutiți de taxe, neposedând pământuri și averi.

Nu mai puțin legendarul Richard Inimă de Leu, fiul lui Henric al II-lea, contribuie și el la istoria taxelor și impozitelor. În 1193, pe lungul drum plin de peripeții al întoarcerii din a treia cruciată, este luat prizonier de ducele Austriei, Leopold al V-lea, după ce, deși deghizat, a fost recunoscut după inelul scump de pe deget (după unii istorici, ar fi căzut jertfă apetitului său pentru... pui fripiți pe țepușă, delicată aristocratică la acea vreme). Pentru a strânge banii necesari răscumpărării cerute, se impune o nouă taxă,

Regele Richard Inimă de Leu, pentru a cărui salvare s-a impus o nouă taxă



de 25%, asupra veniturilor și proprietăților, adunând în câteva luni 65.000 lire de argint (egale în greutate cu 34 t, echivalentă, în zilele noastre, cu circa 3,5 milioane lire sterline). Cu acești bani, Leopold va construi Wiener Neustadt (noua Viena), la sud de Viena.

John, fratele regelui, a ajuns rege, a continuat să sporească taxele, în special pe averile negustorilor și cămătarilor evrei. Când aceste taxe nu erau plătite benevol, monarhul devenea neîndurător. Un anume negustor din Bristol, Abraham, a refuzat să plătească un impozit uriaș de 80.000 de uncii de argint. Suveranul a poruncit să i se scoată în fiecare zi câte un dinte. În final, negustorul, nemaiputând suporta chinurile, a plătit, după care s-a sinucis.

Evreii, speriați, încep să părăsească Anglia, regele fiind nevoit să le interzică ieșirea din țară. Dar numai pentru câțiva ani, pentru că, în 1290, regele Eduard I și-a lichidat într-un mod original datoriile față de cămătarii evrei, expulzându-i, Anglia rămânând, timp de aproape trei secole, pământ interzis pentru evrei, până în timpul lui Cromwell (mort în 1658).

La apogeul său în secolele al XV-lea și al XVI-lea, Imperiul Aztec era recunoscut pentru forța și bogăția sa, datorate, în principal, sistemului de impozitare. Tripla Alianță – cea mai mare alianță mezoamericană, formată din Mexico, Tlacopan, Texcoco – a impus o evidență strictă a taxelor și impozitelor colectate în fiecare sezon fiscal. Cele mai faimoase înregistrări se găsesc în *Matricula de Tributos*, un registru cu pictograme color, care evidențiază pentru cercetători bogăția imperiului, de la aur



Registrul cu pictograme color al aztecilor, Matricula de Tributos

și variate pietre prețioase, până la produse agricole, materiale de construcții, resurse cinegetice etc.

LADY GODIVA ȘI INVENTIVUL JOSEPH NASI

În Anglia Oliver Cromwell a introdus (1655) o taxă de 10% asupra proprietăților regaliștilor sau ale suspecților regaliști (susținători ai fostului rege Charles I în timpul războiului civil recent încheiat), pentru a finanța milițiile pe care le înființase pentru a menține ordinea. În deceniile următoare au fost introduse multe alte taxe pentru suplimentarea veniturilor: taxa pe săpun (1712, abrogată în 1835), taxa pe pălărie (1794, abrogată în 1811), pe cărți de joc și zaruri (introdusă în anul 1710 și eliminată abia în 1960), pe ceasuri (diferențiat, pe ceasuri obișnuite și ceasuri de aur, cu o taxă anuală între 2 și 10 șilingi), taxa pe șeminee (1660) și pe ferestre (ultima introdusă în domnia lui William al III-lea și

Mary a II-a și abrogată în 1851), de unde, se zice, și expresia „jaf la lumina zilei”. Franța a introdus chiar o taxă pe uși și ferestre, cunoscută sub numele de *impôt sur les portes et fenêtres*.

Aplicarea acestor taxe și pe continent a adus „inovații” caraghioase în arhitectură; hornurile erau mascate ingenios și numai un incendiu la un astfel de horn, soldat cu victime, a dus la abrogarea legii. În multe construcții, în locul ferestrelor apăreau goluri neacoperite cu geamuri, iar în Belgia ferestrele au fost pur și simplu zidite, multe clădiri păstrând până în zilele noastre urma acestei aberante taxe.

Nu mai puțin absurdă a fost taxa pe barbă, instituită (în 1535) de Henric al VIII-lea. Cei care doreau să-și păstreze părul facial plăteau o taxă, primind în schimb un jeton ca dovadă a plății, astfel că barba a devenit rapid un simbol al statutului social și al bogăției.

Lady Godiva din Coventry (statuie), al cărei soț, conte, i-a pus la încercare compasiunea pentru suferința oamenilor (spune legenda)





*Trei britanici
cu contribuții majore
în materie de taxe și impozite:
William Pitt cel Tânăr,
de două ori prim-ministru, ...*

În 1698, Petru I a instituit în Rusia o taxă similară, victimă căzându-i și principele Dimitrie Cantemir, chiar cu ocazia căsătoriei sale cu principesa rusă Anastasia Trubețkaia (*Magazin istoric*, nr. 8, 11/2023, 6/2024).

Peste 100 de ani a durat o altă taxă bizară în Marea Britanie (1712), cea pusă pe tapetul imprimat, aceasta fiind introdusă pentru că oamenii au considerat tapetul o alternativă ieftină la lambriuri sau tapiserii. S-a găsit și în acest caz o soluție pentru eludarea taxei: se aplica pe pereți hârtie albă care, ulterior, era vopsită cu variate combinații de culori.

O legendă de largă circulație în Anglia o are drept eroină pe Lady Godiva, care a trăit în secolul XI. Aceasta i-ar fi cerut soțului, contele Leofric al Merciei, să scadă taxele pe care erau obligați să le plătească locuitorii din Coventry. Contele, exasperat, i-a promis că îi va îndeplini dorința dacă va călări goală prin oraș. Lady Godiva a cerut ca toți locuitorii să rămână în casele lor, iar obloanele de la ferestre să fie

trase, în timp ce ea a străbătut orașul, călare, învăluită doar în părul ei foarte lung. Un singur om, croitorul Tom, nu a respectat ordinele și a privit-o pe furie printre crăpăturile obloanelor, dar la scurt timp a orbit. A rămas celebru în legende și consemnat în dicționarele limbii engleze ca *Peeping Tom* (Tom voyeristul).

Nu întotdeauna însă oamenii auți s-au plâns de impozitele mari. Un exemplu îl oferă Portugalia, în epoca marilor descoperiri geografice, când înfloarește comerțul pe mare. Neguțătorii care făceau afaceri în nordul Africii plăteau către



*... economistul și filosoful
David Ricardo...*

vistieria infantului Henric Navigatorul (1394 – 1460) 20% din venituri, iar dacă foloseau navele prințului, impozitul ajungea la 50%! Însă și condițiile pe care le oferea infantele – organizarea de expediții maritime, întocmirea de hărți de navigație, credite avantajoase, securitatea navigației cu sprijinul flotei regale, paza porturilor etc. – făceau ca veniturile neguțătorilor pe mare, din nordul Europei până în Indii, să crească până la 700% la un singur transport.

Creșterea prosperității este însă însoțită inevitabil de birocrație și corupție și nu în ultimul rând de sporirea exagerată a cheltuielilor Curții regale, care, la 1557, se ridica la aproximativ 80% din bugetul regatului. În plus, negustorii de origine ebraică se văd direct amenințați de Inchiziție, astfel încât începe marile lor exod spre Antwerpen și Amsterdam. Unul dintre aceștia, sefardul Joseph Nasi (practicant în secret al iudaismului), înființează la Antwerpen o mare bancă, dezvoltând afaceri cu marile familii regale europene. Este din nou nevoit să fugă, mai întâi în Franța, apoi la Veneția, pentru ca, în final, să se refugieze la Stambul, sultanul Suleiman I oferindu-i deplină ocrotire, atât religioasă, cât și pentru afaceri. Devenind finanțatorul de încredere al sultanului, Nasi primește în dar insulele Santorini, Soros, Naxos, Andros și Milos, plătind în vistieria sultanului 14.000 ducaci anual. Nasi va intra și în grațiile fiului lui Suleiman, sultanul Selim al II-lea, pe care îl sprijină în lupta pentru tron, împotriva lui Baiazid. Protecția sultanului a mers până acolo,

*... și scoțianul Adam Smith,
părinte al științelor economice
moderne*



În această lume nimic nu se poate spune că este sigur,
cu excepția morții și a impozitelor

(Benjamin Franklin)

încât, atunci când unul dintre regii Franței, la 1569, refuză să plătească lui Nasi o datorie acumulată în timp, sultanul îi permite să ia drept zălog câteva nave franceze aflate în porturi otomane.

Pe Nasi îl întâlnim și în Principatele Române, atât ca negustor – având monopol asupra importurilor de vinuri moldovenești –, cât și ca politician-diplomat: l-a susținut pe Despot Vodă, a sprijinit revenirea pe tron a lui Lăpușneanu (1564) și, mai târziu, urcarea pe tron a lui Ion Vodă cel Cumplit (1572). Mai mult, la un moment dat, a încercat – fără succes – să ocupe tronul Moldovei sau al Țării Românești!

OIERIT, FUMĂRIT, CĂMINĂRIT

După ce mai bine de 100 de ani Amsterdamul devenise un înfloritor centru economic și financiar, Olanda va fi anexată de Napoleon, care o supune unui draconic sistem de taxe. Efectul: bancherii și negustorii încep să emigreze în Anglia, centrul economiei mondiale și al revoluției industriale, dar și inovatoarea, pe vremea Guvernului William Pitt cel Tânăr, a impozitului progresiv. Tot în Anglia apar și cunoscutele teorii ale lui David Ricardo și Adam Smith, privind fundamentarea impozitelor pe surse de venit și pe venit global.

Pe continentul american, coloniștii britanici au impus un sistem de taxe pe cam tot ce se producea, inclusiv, din 1765, pe

ziarele tipărite. Sistemul împovăraător al taxelor a fost una dintre cauzele principale ale revoluției americane. După proclamarea independenței, în S.U.A. s-a introdus un sistem fiscal în care, ca recompensă pentru contribuția cetățenilor la obținerea independenței, a fost eliminat impozitul federal pe venit. Această facilitate a durat până la Războiul Civil (1861 – 1865), când taxa a fost reintrodusă pentru a plăti datoriile generate de acest conflict.

Nici Principatele Române nu au fost ocolite de povara taxelor. Domnitorii români au introdus cele mai diverse taxe forfetare: oieritul, fumăritul („câte un leu pe casă”, cum notează cronicarul Ion Neculce), căminăritul, vinăriciul și multe altele. După adoptarea Regulamentelor Organice au fost fixate capitația și dajdia, în baza unui recensământ organizat la fiecare șapte ani. Mai târziu, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost introdusă taxa pe venit, iar începând cu anul 1921, impozitul pe venitul anual.

Guvernatorul american
Leon Abbett,
aflat la originea sistemului *off-shore*



Prima parte a secolului al XX-lea zdruncină din temelii sistemele financiare europene. Primul Război Mondial, revoluția bolșevică, dictatura fascistă provoacă o emigrație masivă peste ocean a multor familii bogate, speriate atât de dificultățile economice, cât și de persecuțiile naziste. Tot după Primul Război Mondial apare, mai întâi în Germania și mai apoi în Franța, taxa pe valoarea adăugată (TVA), „perfecționată” la jumătatea secolului al XX-lea și perpetuată până în zilele noastre.

Lumea evoluează, taxele și impozitele cresc, atât pe vechiul continent, cât și în Lumea Nouă. Cei bogați caută noi căi de a le evita. Începe să capete amploare sistemul *off-shore*, care, într-o formă primară, apăruse încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, la inițiativa lui Leon Abbett, guvernatorul statului New Jersey. Demonstrându-se că poate aduce, fără efort, venituri suplimentare pentru comunitățile locale, modelul este copiat în Europa de unul dintre cele mai sărace cantoane elvețiene – Zug –, după care proliferază și în alte state și regiuni ale lumii. Astfel, în 1929, în Marea Britanie și în colonii, se acceptă ca o companie înregistrată pe teritoriul britanic, dar care nu desfășura operațiuni comerciale pe acest teritoriu, să nu mai plătească impozitul pe profit.

Și persoanele fizice găsesc rapid o cale sigură de economisiri ferite de ochii strângătorilor de taxe: plasarea banilor în băncile elvețiene, care adoptă în 1934 legea privind secretul bancar.

Nu vom scrie despre impozitele și taxele în epoca contemporană. Și mai ales despre cele din România. Cititorii le cunosc mult mai bine! ■

PRESA DE IERI, SUB OCHII CITITORILOR DE AZI

DANIELA STANCIU

La împlinirea a 196 de ani de existență a presei românești, Biblioteca Academiei Române a reconstituit o parte din drumul parcurs de gazetele care se regăsesc în bogata colecție de aproape 9.000.000 de publicații periodice deținute în depozitele sale.

Când vorbim despre presă, în general, nu ne referim numai la ziare și reviste, ci și la alte publicații cu apariție periodică: anuare, jurnale de specialitate pe diferite domenii, chiar și la lucrări ale conferințelor. Aceasta face ca moștenirea jurnalistică a unei nații să devină și cea mai completă istorie a ei, o istorie scrisă chiar în momentul când s-au întâmplat evenimentele.

Relatările din ziare ale reporterilor oglindesc faptele exact așa cum s-au petrecut, oferind publicului informația la prima mână. Dar și relatările martorilor la marile evenimente ale omenirii sunt importante, deoarece din ele aflăm aspecte care pot scăpa evaluării retrospective și analitice a istoricilor.

În plus, reportajele surprind fiorul inefabil al vieții de zi cu zi a oamenilor acelor vremuri, cu mentalități, obiceiuri, gânduri și valori. Recitite după decenii sau chiar secole, ele dau o idee destul de clară despre ceea ce francezii numesc *l'air du temps* (spiritul epocii).

Tiparul a făcut posibile apariția presei scrise și răspândirea cu rapiditate a



informațiilor prin intermediul gazetelor. Până la momentul respectiv, foile volante erau unica sursă de informare a populației.

În expoziție și-au găsit locul primele ziare și reviste tipărite în spațiul românesc în secolul al XIX-lea. *Curierul românesc*, fondat de I.H. Rădulescu în anul

1829, a fost prima gazetă în limba română de pe teritoriul Țării Românești, cu apariție constantă și îndelungată. Pentru presa românească este un moment de mândrie națională, deși apariția lui se petrece la 200 de ani distanță față de tipărirea primului ziar din lume, la Strasbourg, în secolul al XVII-lea.

Curierul românesc, alături de *Albina românească* și de *Gazeta de Transilvania* au stat sub semnul tatonărilor inerente oricărui început de drum, dar odată cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, presa cunoaște un proces accentuat de modernizare pe toate planurile: conținut, expresie, formă.

Publicațiile cu impact la public apărute în



Palatul Universul



blicat în 1884, cu „cele din urmă ştiri din lumea întreagă, telegrafice şi telefonice”. Succesul ziarului în faţa concurenţei s-a datorat în primul rând faptului că avea apariţie matinală, faţă de celelalte gazete care apăreau după-amiază. Au contribuit şi folosirea pe scară largă a publicităţii în rubrica „Micul anunţator”, dar şi „faptul divers” ridicat la rang de informaţie. Dovada este tirajul ziarului *Universul* care dintru început ajungea la 80.000 de exemplare pe zi, comparativ cu celelalte care abia atingeau 5.000 de exemplare, apoi, în perioada interbelică, la

această perioadă, precum *Universul*, *Adevărul*, *Dimineaţa*, reprezintă principalul factor de influenţă asupra opiniei publice, cititorilor acestor gazete.

Nici măcar inaugurarea postului Radio România la 1 noiembrie 1928, ce avea în program muzică şi versuri, ştiri de presă şi sportive, buletine meteorologice, nu a reuşit să scadă interesul populaţiei pentru presa scrisă.

Dimpotrivă, perioada interbelică este caracterizată de tipărirea unui număr mare de publicaţii periodice – ziare, reviste, magazine ilustrate –, care apar şi dispar în funcţie de influenţa politicului. Dacă în anul 1923 apăreau 1.090 de titluri, în 1936 se tipăreau deja 2.300 de periodice în limbile română, maghiară, germană, franceză.

Primul număr al ziarului *Universul* este pu-

peste 240.000 de exemplare pe zi, în cinci ediţii. Astfel, *Universul* devine o întreprindere comercială profitabilă. Ziarul nu ducea lipsă de redactori şi colaboratori datorită faptului că aceştia erau retribuiţi mai mult decât onorabil pentru acele vremuri. La iniţiativa lui Stelian Popescu, între anii 1926 – 1930 se construieşte „Palatul Universul”, clădire modernă şi impunătoare, care adăpostea tipografia şi redacţia ziarului.

Ziarul *Adevărul*, apărut la Iaşi în 1871 şi mutat la Bucureşti în august 1872, conţine câteva premiere, mai mult sau mai puţin cunoscute de public: este primul ziar românesc care a introdus caricatura în presă şi primul ziar care a publicat o telegramă directă din străinătate, prima publicaţie cu palat redacţional – demolat de curând –, cu





Într-o societate modernă este de neconceput dezvoltarea unei vieți spirituale, sau chiar a unei vieți economice și sociale normale, fără presă. Presa este un plămân prin care respiră o națiune.

Tudor Arghezi

editură, secție de desen și pictură, cu bibliotecă proprie și arhivă și, așa cum atestă documentele vremii, cu salarii mari și sigure pentru angajați (*Magazin istoric*, nr. 11/2017).

La concurență cu *Universul*, în anul 1904, în Sărindar, strada pe care se gă-

seau clădirile editoriale, apare *Dimineața*, ce publica în paginile sale literatură și critică literară, precum și cronică teatrală, cu scopul declarat de a atrage și publicul feminin. De remarcat este faptul că, în 1912, *Dimineața* devine primul ziar din lume tipărit în culori.

Între publicațiile puțin cunoscute scoase la lumină în expoziție se numără *Lista abonaților la Rețeaua telefonică din București* din anii 1894 și după, reprezentând primele liste cu persoane particulare și instituții care dețineau telefoane. De remarcat că în anul 1894, în București erau doar 43 de abonați. Având apariție anuală, au fost considerate publicații periodice, ca și *Mersul trenurilor* din ani diferiți, cum ar fi cel din 1899, care conține și o hartă a rețelei de căi ferate de la momentul respectiv.

O categorie aparte de reviste puse în valoare sunt cele ilustrate: *Magazinul*, *Șicul bucureștean*, *Ilustrația*, *Ilustrațiunea română*, *Realitatea ilustrată*. Aceasta din urmă a organizat în anul 1929 primul concurs de Miss din țară, câștigat de Magda Demetrescu, una dintre cele 2.500 de participante.

Revistele care s-au bucurat de un real interes au fost cele care reconstituie atmosfera culturală din primele două decenii ale secolului XX, într-o lume aflată la răscruce. Acestea oglindesc un nou tip de artă, Avangarda, cu toate orientările sale: futurism, dadaism, constructivism, expresionism, cubism, integralism, suprarealism. Biblioteca Academiei Române deține în colecția sa de perioade o prețioasă pleiadă de reviste apărute între anii '20 – '40 ai secolului XX, aparținând avangardei românești: *Contemporanul*, care va deveni port-drapelul constructivismului românesc; *75 HP*, într-un număr unic, total neconvențional; *PUNCT*, cu aspect abstract, geometrizat; *INTEGRAL*, revistă de sinteză modernă a artelor; *unu*, ce marchează orientarea către suprarealism, o nouă etapă a avangardei românești. Alte titluri, considerate reviste-satelit, sunt: *Urmuz*, *XXliteratura contemporană*, *ALGE*, *meridian*, *Viața imediată*.

Expoziția vernisată la 20 martie 2025 reprezintă o continuare a expozițiilor care pun în valoare colecția de publicații periodice a Bibliotecii Academiei Române. ■

LA REȘEDINȚA REGALĂ (Criptografie: 5, 1, 5, 2, 5)

RO^S (OT)^P A^T

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului ÎMPĂRATUL IUSTI- NIANUS (527 – 565), din nr. 4/2025

VIGILANTIA – IBERICA – EN – TELEPHIS
– T – ARIANISMUL – LIML – LS – LA – IAE
– CLOVIS – A – REIESEA – NE – IUS – RRO
– URBAN – AZIL – SAN – GENIST

Soluția jocului CASA BANILOR OLTENI, din nr. 4/2025

CULĂ ÎNALTĂ
(CU – L – A – IN – ALT – A)

ARME ȘI VEȘMINTE ARNĂUȚEȘTI ÎN EPOCA FANARIOTĂ

CĂTĂLIN DRĂGHICI

(Asociația *Historia Renascita*),

CLAUDIU-ION NEAGOE

(Universitatea Națională de Știință
și Tehnologie Politehnica București)

Echipamentele arnăuților (Magazin istoric, nr. 6 – 7/2024) îi individualizau pe acești lefegii față de alte categorii socio-militare, purtând amprenta originii lor balcanice, zonă în care influențele orientale se impuseseră categoric în secolul al XVIII-lea. Sursele scrise de epocă, deși reduse, ne ajută să ne facem o idee de ansamblu, ancorată în realitățile vremurilor, despre portul arnăuțesc.



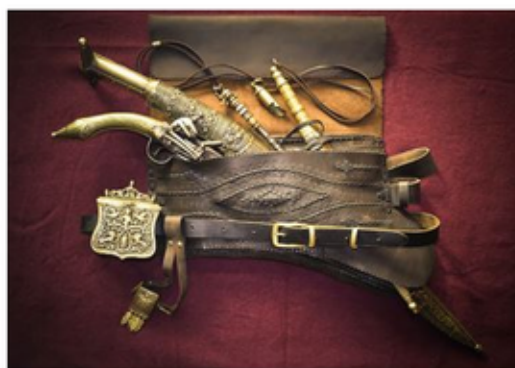
*Unul dintre autori,
Cătălin Drăghici,
îmbrăcat precum
un arnăuț albanez*

Arnăuții lui Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot al Moldovei (1709 – 1710, 1711 – 1715), purtau, așa după cum aflăm dintr-o relatare de epocă, veșminte de culoare verde. La brâu, într-un sileaf (provenit din turcescul *silahlik*), aveau pistoale și o sabie, iar pe umăr o pușcă. Câteva decenii mai târziu, un călător francez, Jean-Louis Carra (1742 – 1793), ajuns, pentru scurtă vreme, preceptor și profesor de franceză al beizadelelor lui Grigore Ghica al III-lea, domnul Moldovei (1764 – 1767; 1774 – 1777), menționa că 20 dintre arnăuții care făceau parte din garda Curții Domnești din Iași erau „îmbrăcați în albas-

tru“, iar alți 18 erau „îmbrăcați în roșu“.

O descriere ceva mai detaliată a armelor și straielor arnăuților de la Curtea Moldovei ne-a rămas de la un medic și naturalist francez, pe nume Baltasar Hacquet (c. 1739 – 1815), care

*Reconstituire istorică a unui sileaf
cu armament specific arnăuțesc:
kubure, iatagan, vergea pentru curățat, palaska*



a vizitat acest principat în cursul anului 1789. De la acesta aflăm că fiecare arnăuț purta o flintă și o cartușieră la spate, iar la brâu avea două – trei pistoale, un iatagan, un hanger și o secure mică.

ÎN STRAIE ARNĂUȚEȘTI

Mercenarii arnăuți aflați în slujba domnului Țării Românești Alexandru Ipsilanti (1774 – 1782; 1796 – 1797) purtau veșminte de un verde deschis, iar pe lângă



Cei doi autori în costum arnăuțesc:
Cătălin Drăghici (stânga) și Claudiu-Ion Neagoe

bine-cunoscutele arme de tip oriental, purtau la spate puști „cu baionete“, achiziționate de la Viena, după cât se pare, prin intermediul unui preot italian. Pe parcursul cercetărilor întreprinse de noi în ultimul an, de când am început seria reconstituirilor istorice legate de sfârșitul epocii fanariote, am ajuns la concluzia că, pentru mercenarii aflați în slujba domnilor fanarioți, armele au fost achiziționate din centrele importante ale Imperiului Otoman, iar praful de pușcă din spațiul transilvănean sau german.

Ajuns la Curtea Domnească de la București în toamna anului 1786, un ofițer francez, Joseph-Gabriel Monnier (1745 – 1818), avea să observe faptul că arnăuții greci, care făceau parte din garda personală a noului domn fanariot al Valahiei, Nicolae Mavrogheni (1786 – 1790), purtau „uniformă“ de culoare „albastră și roșie“, în vreme ce arnăuții albanezi și sârbi purtau o „uniformă de culoare verde“. Și unii și alții erau înarmați cu săbii, pistoale și puști cu baionetă. Însă piturul Hristache, într-o istorie în versuri despre Nicolae Vodă

Mavrogheni (*Istoria faptelor lui Mavrogheni Vodă*), relevă existența unui număr mare și diversificat de arme care se aflau în dotarea slujitorilor militari, aflați sub comanda marelui spătar, și anume: „mâzdrace și iatagane“, „buzdugane“, „hangere și cuțite“, „pistoale“ și „puști ghintuite“.

Cea mai amănunțită descriere a „portului arnăuțesc“ o avem de la boierul Iordache Otetelișanu și ea datează din anul revoluționar 1821. Majoritatea arnăuților purtau pe cap o căciulă mică (*cauc*), peste care se înfășura, în formă de turban, un șal de preț. Peste cămașă bufantă la mâneci, arnăuții purtau o jachetă scurtă (*fermenea*) din stofă brodată cu fir sau mătase, iar peste aceasta o haină scurtă de catifea sau de postav (*cepchen*), bogat împodobită cu înfloritură sau modele orientale (*hargiuri*), cu găitane de fir, cu mânecile despicate, purtate adeseori pe umeri. Pe vreme friguroasă, arnăuții purtau o manta sau un mintean lung (*ghebă*), de postav cu firete sau galoane de mătase (*găitane*), cu sau fără mâneci. Purtau un fel de nădragi sau pantaloni (*poture, poturi*),

având pe margine găitane, largi în partea superioară și strânși pe pulpe, iar pe gambe, peste nădragi, purtau niște jambiere din piele sau de stofă (*tusluci*), cu găitane de mătase, evazate în partea de jos și răsfrânte peste cizmele roșii. Pe lângă o pereche de pistoale, un iatagan și un hanger, arnăuții purtau la spate o pușcă arnăuțească (*șișănea, şușănea*) cu cremene și cu țeavă lungă.

În schimb, Ion Ghica ne informează că arnăuții purtau o „fustanelă“, peste care era petrecut un brâu roșu, pe cap un șal lung înfășurat (*tarabolus*), în forma unui turban (*cealma*), iar în picioare niște „îminei roșii“.

ÎNARMAȚI CU PISTOALE, PUȘCĂ...

Arnăuții aveau, în general, în dotare o pereche de pistoale, purtate într-un sileaf – un brâu militar realizat din mai multe straturi suprapuse de piele – ori într-un toc ce se purta în diagonală sau la șaua calului, denumit *koburluk*. Denumirea generalizată în Balcani pentru pistol a fost aceea de *kubura* (provenit din turcescul *kubur*), care a fost preluată, la rândul său, din grecescul *koumpoura*, ce înseamnă „pistol“. *Kuburii* erau pistoale cu mânerul curbat în jos, prevăzute cu un bulb alungit terminat cu bumb metalic masiv, în general din alamă. Cele mai răspândite tipuri de *kubura* în Balcani erau *kubura pecanca*, după numele localității Peć (azi în nordul Kosovo). Prin comparație cu alte pistoale balcanice, placarea este mai modestă și parțială, cu

tablă decorativă de alamă. *Kuburii* realizați la Foça (azi în provincia Izmir, Turcia) aveau o ornamentație mai bogată, cu sârmă de argint împletită și tablă decorată tot din argint. Dintre toate pistoalele balcanice, cele mai elegante, ca formă și decorare, erau *ledenica* („cub de gheață” în sârbo-croată). Acestea erau placate integral cu argint, prin tehnica combinată a turnării și gravării, fiind decorate cu motive baroce sau orientale. Uneori, aceste pistoale aveau gravate cu cifre arabe și anul fabricației. Pistoalele de tip *ledenica* mai apar, în alte regiuni, și sub denumirea de *celina* sau *cilina*. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, armurăriile din Dakovica și Prizren (în Kosovo) au produs și pistoale *ledenice* placate cu bronz sau alamă, tabla având ca motive decorative arabescuri gravate și ornamentații din sârmă împletită în zona mânerului. Importanța centrului din Prizren este confirmată de faptul că,

Koburluk...



*Pereche de kubure tip Ledeniça
dintr-o colecție particulară*

în anul 1809, acesta a primit comenzi pentru dotarea armatei imperiale otomane, angrenată în acel moment într-o serie de acțiuni militare împotriva insurgenților sârbi.

În zona centrală a Albaniei, mai precis în centrul manufacturier de la Elbasan, se realizau unele dintre cele mai emblematice tipuri de pistoale, denumite *verdha* („galben”, în traducere, datorită placării integrale cu alamă). Pistoalele manufacturate la Elbasan se evidențiază prin forma specifică: mâner și uluc alungite, cu bulb ascuțit conic. Pentru aceste pistoale apare și mențiunea denumirii de *giarpnusha Stambolii*, adică „șarpe de Istanbul”, în timp ce în engleză sau italiană sunt denumite generic pistoale „coadă de șobolan” sau „coadă de șoarece” (*rat tail pistols* sau *coda di topo*).

Puștile folosite de arnăuți își aveau cu toate originea în flinta otomană cu cremene – *ceakmakla tufenk* sau *shishana*. De la acest termen derivă și denumirea împământenită în spațiul românesc de „șișanea” sau „șuşanea”. În armurăriile din spațiul balcanic s-au dezvoltat mai multe tipuri de puști cu

cremene, ce se diferențiază ca formă și ornamentații.

Arnautka era pușca de origine albaneză cu țeavă lungă și o formă elegantă, cu patul subțire, care se termina în forma literei „T”. Pușca *arnautka* a fost produsă în cantități mari în Muntenegru și Bosnia, în aceste zone mai fiind denumită și *tančica*.

Grecii din tagma arnăuților purtau o pușcă cu patul diferit (*kariophili*), o pușcă specifică regiunii de nord a Greciei, cu o formă de asemenea elegantă. Avea patul



*...cu perechi de pistoale
balcanice*

în formă de coadă de pește, acoperit total sau parțial, ca și ulucul, cu tablă gravată sau traforată, cu motive vegetale sau geometrice. Există și variante cu țeava de lungime medie, nu doar lungă. *Kariophili* a reprezentat una dintre armele preferate ale „sulioților” (comunitate tribală albaneză, de confesiune ortodoxă) precum și ale eteriștilor greci de la 1821.

O a treia variațiune a flintelor întâlnite în Balcani era *džeferdar* – pușcă balcanică cu patul ușor curbat și bogat decorat cu încrustații de sedef. Numele provine din limba turcă (*cevherdar*), la rândul său un cuvânt de origine persană (*johar*), ce însemna în traducere „bijuterie”. Cel mai important centru din Balcani pentru realizarea acestui tip de pușcă era Boka Kotorska, aici fabricarea *džeferdar*-ului atingând apogeul în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului următor.

Utilizarea armelor de foc impunea și dotarea cu recipiente pentru plumbi, praf de pușcă sau pentru seul cu care se ungeau țevele armelor. Flacoanele pentru praf de pușcă, prinse sau atârând de sileaf, erau confecționate din bronz, alamă gravată, fildeș, lemn de nuc sau piele poroasă.

... IATAGAN ȘI HANGER

Cea mai emblematică armă albă ce se evidențiază la brâul arnăuților era, fără îndoială, iataganul (turc. *yatağan*). Originea lui se pierde în negura timpului. De filiație otomană, iataganul a reprezentat o armă albă aparte, încadrată de specialiști în categoria cuțitelor mari, având dimensiuni ce variază între 60 și 80 cm. Lamele iataganelor au o formă elegantă. Curbura fină a acestora pornea de la mâner și urca ușor spre vârf. Lama avea un singur tăiș, obligatoriu dispus pe interior. În secolele XVIII – XIX, iataganul erau produse în toate armuriile



Reconstituire istorică a unor arme albe
specifice balcanice:
pala de tip otoman, iatagane de tip crnosapac

din spațiul balcanic, în centrele meșteșugărești din Bosnia, Herțegovina, Macedonia, Albania, Grecia, Bulgaria sau Serbia, care, încurajate chiar de stăpânirea otomană, produceau atât arme de foc, cât și diverse tipuri de arme albe.

Din punct de vedere tipologic iataganul pot fi clasificate după forma mânerului sau după forma lamei. Prin urmare, din punct de vedere al tipologiei

Panoplie de arme balcanice,
început de secol XIX,
din colecția particulară
a lui Kristian Zefi



mânerelor, iataganul se împart în trei grupe distincte, în fiecare dintre acestea existând diferențieri în funcție de atelierul sau zona de manufacturare a armei. Primul tip de iatagane este *crnosapac*, cu plăselele de lemn sau corn negru de bivol. După cât se pare, au fost cele mai răspândite, ele făcând parte din echipamentul standard al ienicerilor. Al doilea tip, *belosapac*, aveau plăselele de fildeș sau os de culoare deschisă.

Belosapci erau arme specifice civililor înstăriți, decorate cu pietre semiprețioase, ornamente sau inscripții damaschinate, în general cu fir de aur. Iataganul cu mâner metalic, în special din argint, erau considerate cele mai aspectuoase dintre toate tipurile, fiind mai degrabă arme specifice demnitarilor sau ofițerilor de grad mai înalt. Așadar, ele aveau rolul de a evidenția statutul socio-militar. Tecile acestor iatagane erau în general integral placate metalic. Tehnicile de prelucrare a metalului erau diversificate: gravarea, granulara, filigranarea.

O a doua clasificare se poate face în funcție de forma lamei: *pravci* – iataganul cu lamă curbă – și *krivci* – iataganul cu lamă dreaptă, cu specificația că cele din urmă sunt foarte rare.

Toate iataganul erau prevăzute cu teacă, realizată din lemn, îmbrăcată în piele și întărită cu garnituri din tablă metalică decorată. Clienții cu dare de mână își permiteau să comande unele a căror teacă să fie placată integral în metal.

Iataganul nu sunt prevăzute cu gardă, ci au mâner specifice, având la capăt o evazare

dublă, încovoiată spre interior, așa-numitele „urechi”. Forma originală a plăselelor avea rolul de a ușura mânuirea armei și de a împiedica alunecarea din mână în timpul luptei. Urechile iataganului puteau servi, la nevoie, și la sprijinirea armelor de foc. Neîndoind, iataganul erau arme perfect adaptate pentru lupta de aproape, forța de lovire fiind concentrată spre vârful lamei.

Pe lângă iatagane, arsenalul arnăuțesc cuprindea și alte tipuri de cuțite și pumnale. Dintre pumnale, trebuie menționate cele de tip *hanger* și *kindjal*. Hangerul erau pumnale cu dimensiuni inferioare iataganelor, cu lama curbată și tăișul pe exterior, fiind prevăzute cu teacă și plăsele din lemn, os sau metal, frumos decorate și

ornate. Kindjalele, pumnale de origine caucaziană, dar adoptate cu succes și în Balcani, se evidențiau prin forma dreaptă a lamei. Și acestea erau prevăzute cu teci, acoperite cu piele și tablă ornamentală, parțial sau total. Dintre cuțitele de dimensiuni reduse, având scop utilitar, tipul cel mai răspândit, în Peninsula Balcanică cel puțin, a fost așa-numitul *bichak*.

Pe lângă cuțite și pumnale, mulți dintre arnăuți aveau în dotarea personală și săbii. Tipologia acestora era orientală, cu o curbura a lamei și a pomelului mânerului, prevăzute cu gardă metalică. Cel mai răspândit tip de sabie din Balcani a fost *pala*. Pe lângă aceasta, răspândite au fost săbiile tip *shamshir* și cele tip *kiliç*. Bunăoară, *shamshir*-ul, de origine persană, avea o formă

elegantă, cu o lamă alungită, iar aceasta o diferenția de celelalte tipologii. În schimb, *kiliç*-ul, de origine turcească, avea lama mai lată și cu o evazare specifică după curbura spre vârf. *Pala*, cea mai recentă cronologic dintre cele trei tipuri, este foarte apropiată ca înfățișare de *kiliç*, fiind mai degrabă o adaptare a acestuia, principala deosebire fiind dimensiunile mai reduse și, în general, o curbura mai accentuată a lamei.

Atât veșmintele arnăuțești, cât și arsenalul militar de care dispuneau acești lefegii îi individualizau în peisajul specific epocii fanariote, din cele două țări românești, Moldova și Valahia. După anul 1821, rolul lor s-a diminuat treptat, prezența lor devenind una izolată și decorativă. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iunie 2025, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Precizați numele persoanei care a întrebat, în timpul ședinței Conferinței de la Paris din 5/17 mai 1866, dacă știe cineva care sunt adevăratele intenții ale principelui Carol referitoare la tronul României?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din martie 2025 este:

„soldații italieni”

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Aurelian Virgil Leuștean**, din **Târgu Jiu**, jud. **Gorj**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2025.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

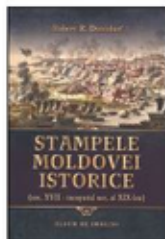
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



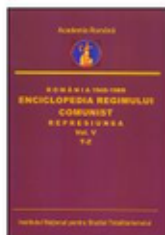
● **MONOGRAFIA DEPOZITULUI CENTRAL DE ARHIVĂ: 1947 – 1961** (Coordonatori: comandor Iosif Bencze, colonel inginer Marius Marian Olteanu)

Editura Centrul tehnic-editorial al armatei, București, 2024, 592 pp.



● **Robert R. Denndorf – STAMPELE MOLDOVEI ISTORICE (SEC. XVII – ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA): ALBUM DE IMAGINI** (Coordonat de Silvia Corlăteanu-Granciu)

Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2025, 303 pp.



● **ROMÂNIA 1945 – 1989. ENCICLOPEDIA REGIMULUI COMUNIST: REPRESIUNEA. VOL. V: T – Z** (Coordonatori: Octavian Roske, Ana-Maria Cătănuș, Alexandru-Cristian Voicu)

Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2024, 480 pp.



● **LIMESUL DUNĂREAN DIN ROMÂNIA** (Editori: Ioan C. Opreș, Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea)

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 524 pp.



● **Nicolae Macovei – MAȘINA CU DOUĂ DIRECȚII: SOCIETATEA MIXTĂ OLCIT ÎN PERIOADA 1976 – 1989**

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 299 pp.



● **FAMILIA REGALĂ A ROMÂNIEI: COLECȚIA DE FOTOGRAFII ȘI CĂRȚI POȘTALE A MUZEULUI NAȚIONAL COTROCENI. VOLUMUL II**

Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2024, 366 pp.



● **PERCEPȚII ALE „EUROPEI” ȘI EUROPENITĂȚII ÎN SPAȚIUL PUBLIC ROMÂNESC AL SECOLELOR XVIII – XXI (ISTORII, IMAGINI, IDEI)** (Coordonator Laurențiu Vlad)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024, 434 pp.



● **INTERBELICUL – O EPOCĂ A CONTRASTELOR** (Volum coordonat de Ioana Drăgulin)

Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2024, 401 pp.



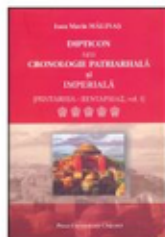
● **Corneliu Stoica – SUB FLAMURA ETERNITĂȚII: REGIMENTUL 27 INFANTERIE BACĂU (1880 – 1946)**

Editura Magic Print, Onești, 2024, 479 pp.



● **Richard J. Evans – GOANA DUPĂ PUTERE: EUROPA ÎNTRE 1815 ȘI 1914** (Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran. Prefață de Ovidiu Bozgan)

Editura Corint, București, 2025, 829 pp.



● **Ioan Marin Mălinaș – DIPLOMAȚIE SAU CRONOLOGIE PATRIARHALĂ ȘI IMPERIALĂ (PENTARHIA, VOL. I)**

Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 pp.



● **RIM. REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ**
Nr. 3-4 (185-186)/2021, 94 pp.

MISTERELE UNUI PARFUM

5 mai 1921. În ziua prezentării unei noi colecții în atelierul ei din rue Cambon, creatoare de modă Gabrielle „Coco” Chanel (Magazin istoric, nr. 1/2000) răspândește în cabinele de probă un parfum fabulos, profund, catifelat, floral și, deopotrivă, cu o prospețime glacială. Întregul Paris descoperă în acea după-amiază mireasma ce va purta denumirea „Chanel N° 5”, devenită celebră, deși vor mai trece câțiva ani până ca ea să ajungă la marele public. Prima serie va avea numai 100 de flacoane.

Autorul parfumului este Ernest Beaux, parfumer moscovit de origine franco-rusă. A lucrat mai înainte pentru întreprinderea de parfumerie Rallet, furnizoare a Curții imperiale a Rusiei. În 1912, apa sa de colonie „Bouquet de Napoléon”, concepută pentru centenarul bătăliei de la Borodino, s-a bucurat de un mare succes. Coco Chanel l-a cunoscut în 1920, pe Coasta de Azur, când se afla la odihnă cu prietenul ei prințul Dmitri Pavlovici al Rusiei, nepotul împăratului Nicolae II.

Gabrielle Chanel voia să lanseze un parfum „care să te facă să simți femeia, nu trandafirul”, iar Ernest Beaux i-a prezentat mai multe flacoane numerotate de la 1 la 5 și de la 20 la 24. Ea l-a ales pe cel cu nr. 5: „Îmi lansez colecția pe 5 mai, a cincea lună a anului, să-i lăsăm și lui numărul cinci, pe care îl poartă, poate va fi cu noroc”. Formula acestui parfum, păstrată secretă până azi, se compune din 25 de ingrediente naturale și sintetice: un buchet din trandafir de mai, ylang-ylang, iasomie, iris, vanilie, o proporție generoasă de aldehydă, compus chimic ce sugerează aerul curat și proaspăt.

La începutul secolului XX, doamnele din înalta societate foloseau parfumuri cu mirosul unei singure flori. Sub acest aspect „Chanel N°5” nu a fost un precursor. Creatorul de modă Paul Poiret lansase deja un parfum denumit „Parfums de Rosine”, în onoarea fiicei lui, în vreme ce Aimé Guerlain concepușe încă din 1889 parfumul „Jicky”, compoziție florală complexă. „Chanel N° 5” avea în schimb un flacon cu un capac pătrat, sobru, sugerând o sticlă de whisky, ceea ce era o premieră.

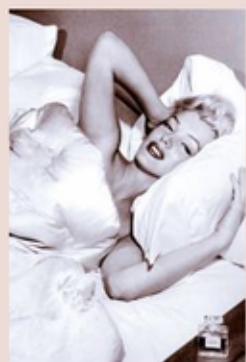
Dar geneza parfumului „Chanel N° 5” nu este decât primul capitol din lunga sa istorie. În 1924 Coco Chanel semnează un acord cu frații Pierre și Paul Wertheimer, prin care delegează producția și distribuția „N° 5”, fondând astfel societatea Parfumerie Chanel, din care creatoarea de modă deține 10%. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial ea încearcă să preia total controlul, scriind administrației germane din

*Coco Chanel
cu Winston Churchill*



Franța că Parfumeriile Chanel ar trebui să-i aparțină, pentru că frații Wertheimer sunt evrei. Dar aceștia reușesc să emigreze în Statele Unite și numesc la conducerea societății un francez bun creștin, pe nume Félix Amiot. În 1947, frații Wertheimer reiau conducerea casei de parfumuri și semnează un acord cu Gabrielle Chanel, căreia îi va reveni 2% din vânzările parfumului ce-i poartă numele în lumea întreagă.

Ernest Beaux a fost director artistic al Parfumeriilor Chanel din 1924 până în 1954. Parfumul creat de el este printre cele mai vândute din lume, grație și unei strategii ofensive de marketing. Să nu uităm nici actrițele care l-au promovat: Catherine Deneuve, în *Harper's Bazaar*, apoi Carole Bouquet, Nicole Kidman, Lily Rose Depp. Cea mai eficientă a rămas însă Marilyn Monroe, care a mărturisit în 1952 că înainte să adoarmă nu-și dă cu nimic altceva decât cu „N° 5” de la Chanel.



*Visele lui Marilyn Monroe
(1926 – 1962)
au fost parfumate de „N° 5”*

Ernest Beaux



F. D.



PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

În vârtejul Primului Război Mondial, un canadian, colonel de circumstanță, Joseph Boyle (1863 – 1923), ajunge pe meleagurile noastre. Plin de inițiativă, de energie și cu morbul muncii dus la extrem, el ajută în variate feluri societatea românească greu încercată. Prietenia cu regina Maria, cu irizări idilice, corespondența schimbată între ei i-au conferit o aură aparte aventurierului canadian. Din bogatul fond epistolar păstrat la Arhivele Naționale am ales trei scrisori ce i-au fost trimise de regina Maria; le-am tradus din limba engleză.

Coțofenești, 8/21 iunie 1918

Dragă col. Boyle,

Trebuie să aștern pe hârtie și să-ți spun ce șoc îngrozitor a fost pentru mine să aud că ești bolnav. Am primit veștile cu brutalitate, chiar când păraseam Iași. Avusesem o zi cumplită și gândul la dumneata, lucrând acolo din răputeri, puternic și încrezător, fusese bruma de speranță de care mă agățasem și apoi, deodată, a venit vestea că ai avut o criză și ți-a trebuit un doctor, și cum toți vin la mine pentru orice, au venit și pentru așa ceva. Am făcut ce am putut, dar o clipă am avut sentimentul că Dumnezeu mi-e potrivnic, că e să stau singură – singură –, părăsită de toți și de toate. Un fel egoist de a privi necazul altuia, dar îți va arăta cum te-ai insinuat în viața mea, cât înseamnă acum personalitatea dumitale puternică, săritoare, credincioasă pentru mine! Sunt disperată, dar propria dumitale influență, chiar de departe, mă ajută să rămân calmă, să nădăjduiesc, să fac aranjamentele trebuitoare. Nu pot face altceva decât să plec, totul s-a hotărât în ceea ce privește plecarea mea. Dar i-am chemat aici pe cei mai credincioși și mai capabili și i-am făcut să jure că tot, dar tot ce se poate face să fie făcut. Chiar am stăruit pe lângă gentilomul cel mai grijuliu să-mi jure că propria

mea mașină care merge atât de ușor îți va fi trimisă dacă vei putea fi deplasat. Apoi a trebuit să plec, dar cu inima îndurerată. De-a lungul întregii nopți am avut viziunea dumitale lovit în plină vigoare, lucrând pentru noi, și m-am aruncat în pat și i-am cerut socoteală lui Dumnezeu, întrebându-l de ce mă lovește în toate... în toate.

Colonelul Boyle...





... împreună cu regina Maria, la Bicz

Azi prințul Știrbei mi-a telegrafiat vești mai bune, sper, pentru Dumnezeu, că sunt adevărate. Chiar și aici, în căsuța aceasta dragă, căldura e de neîndurat și îmi imaginez cât suferi și doresc cu înfocare să știu că gândurile mele sunt cu dumneata, credincioase, la orice oră. Cu toate că m-am răcit de Dumnezeu, mă rog, mă rog cu toată fervoarea sufletului meu să fii cât mai curând posibil bine din nou, și puternic și destoinic, așa cum te-am văzut ultima oară.

Scrisoarea dumitale mi-a fost adusă cu o zi înainte și am păstrat-o ca pe ceva prețios, fiindcă m-am simțit îngrijorată în ceea ce te privește, asta fiindcă am făcut, în aceste vremuri aspre, din dumneata un fel de „fetiș”.

La început, când au venit să-mi spună și au rostit numele dumitale, că ministrul de Justiție (am uitat, a fost Mitileu [Ion M., 1868 – 1946, ministru, 1918, 1926 – 1927], un prieten) a aflat că Boyle a... La început n-am înțeles, am simțit cum sângele mi se scurge din vene, m-am temut de un accident de avion; întâi rămâi aproape surd, inima îți bate cu putere de spaima unor vești îngrozitoare. Iartă-mă dacă îți scriu toate acestea, dar dacă zaci acolo, silit să stai nemișcat când ți-ai dori să fii în toate părțile, neliniștit și oricum stânjenit în munca dumitale neobosită, poate o să-ți faci bine să știi anume ce am simțit eu în această împrejurare, că energia dumitale formidabilă va învinge până și

boala, cu același succes ca totdeauna. Mă exprim stângaci și gramatica mea dispare cu totul când mă simt foarte hotărâtă. Trebuie, trebuie să te faci bine pentru dumneata însuși, pentru ceilalți și mai ales pentru mine, pentru mine... Ileana e cu mine, îmi spune că s-a rugat din răspuțeri pentru dumneata, poate că rugăciunile ei inocente vor ajunge mai de-a dreptul în Rai decât ale mele, care sunt pline de ranchiună. Trag nădejde că această scrisoare te va afla sănătos. Doresc foarte mult s-o primești. Poate îmi poți trimite o telegramă prin col. Dumitale rus, fă-o și poate ai nevoie de ceva. Când te voi vedea aici, mi se va părea un miracol. Dumnezeu să te binecuvânteze și să te țină [sănătos],

Maria

Iași, sâmbătă 6 iulie [1918]

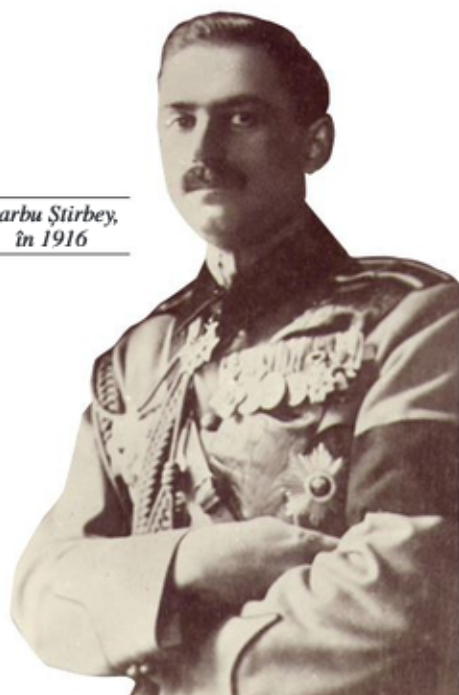
Dragă col. Boyle,

Mă întreb cum îți merge. Lumea pare pustie de când am pierdut speranța să te văd din nou apărând aici în camera mea ca să-mi dai o vigoasă strângere de mână. Și dacă mă gândesc că poate ai să pleci de la Chișinău fără a fi în măsură să-mi iau de fel rămas bun de la dumneata, îmi dau seama că atunci lumea mi se va părea, pentru multă vreme, un loc cu chip neprietenos; asta pentru că dumneata ai însemnat ceva în viața unei regine al cărei pat nu e doar unul de roze. Mai ales în aceste zile a fost plin de ghimpi și mi-ar fi plăcut să te văd venind și stând pe scaun alături de mine, așa cum ai făcut-o nu o dată, părăsindu-mă mereu, iar și iar, mai puțin disperată.

Ei bine, știu că vei face ce gândești că e mai bine, dacă trebuie să pleci înainte de a veni să mă vezi din nou, o vei face, dar nimeni nu te va determina s-o faci dacă dumneata nu crezi că e cel mai bun lucru. Dacă va fi să..., ei bine, atunci va fi să fie pentru că în acest război la orice m-am gândit că mă pot sprijini, în cele din urmă s-a făcut praf. Dar orice ai face, nu mă voi îndoi niciodată de dumneata dacă, pentru moment, vei fi în siguranță.

Am petrecut două săptămâni prin țară; într-un fel au fost odihnitoare, dar am început să-i ajut pe țărani, iar după aceea au început să vină într-un număr așa de mare, cu atâtea cereri de ajutor, încât am amețit. A trebuit să mă întorc aici, fiindcă atunci când sunt plecată lucrurile nu merg ușor cu cei care trebuie să le țină pe drum drept. Cel care

Barbu Știrbey,
în 1916



e stâlpul de rezistență n-are parte de prea multă odihnă!

Generalul Averescu vine mâine să mă vadă, așadar bagi de seamă că am urmat sfatul, poate părea cu încetineală, dar nu se putea realiza decât cu o anumită demnitate observată de ambele părți. Am să păstrez deschisă această scrisoare ca să-ți spun cum a mers – va fi liniștitor. Cred că se va duce curând în Basarabia. Au fost acolo câteva lucruri greu de îndurat cu fața senină și adeseori chiar mă mir dacă n-aș fi răzbit doar fără pic de

suflare în mine, credința îmi slăbește uneori teribil, iar lumea îmi pare un loc cumplit de urât. În fine, a plouat, din belșug; Dumnezeu a hotărât astfel să salveze porumbul, deși mă tem că grâu va fi foarte puțin, dar iarba crește din nou. E mai puțin dezamăgitor când vezi iarba verde.

Ileana a fost cu mine la Coțofenești și i-a plăcut acolo. A avut realmente puțină libertate, căci nicio doamnă Maloprop [guvernantă] n-a fost cu noi, iar autoritatea maternă nu e niciodată așa de aspră. Ne-am dus din nou în micul cimitir unde am fost împreună și m-am gândit foarte mult la dumneata. Am fost foarte fericiți în acea zi sau nu? Am o amintire încântătoare de atunci. Lucrurile par totdeauna să se înnegureze tot mai mult în loc să se limpezească, crezi că va rămâne în noi un strop de bucurie ca să ne încante în zilele ce vor veni? Uneori am impresia că inima mi-a fost smulsă din piept. Dacă ai vreun mesaj să-mi trimiți, voi fi mereu încântată să-l primesc pe colonelul dumitale rus. Mă întreb, cum te simți? L-am văzut pe generalul Ballard [Colin Robert B., 1868 – 1941, ofițer britanic, atașat militar în România, 1917 – 1918] și mi-a spus că îți revii pe cât e cu putință, dar pentru dumneata trebuie să fie o mare încercare, obișnuit cum ești cu forța extraordinară ce posezi. Dacă va fi să vii aici, sper să petreci puțin timp în căsuța de lemn ce mi s-a construit la Bicz, acolo aerul este excelent și pentru mine va fi o mare bucurie să te înconjur cu toate lucrurile bune cu putință. Sunt serios prăbușită, dar într-un fel pot încă face lucruri agreabile pentru alții; și să te am ar însemna o plăcere pentru mine.

Luni, 8 iulie [în continuarea celor scrise]

Ei bine, l-am văzut ieri pe Averescu, a fost doar



Regina Maria
cu generalul
Averescu



Ion I.C. Brătianu și Nicolae Mișu
(sursa: Muzeul virtual)

un scurt moment de stânjenală când s-a stârnit tot ce fusese între noi, dar eu sunt atât de sinceră, încât el și-a putut păstra atitudinea de bărbat jignit, așa că am vorbit despre o mulțime de lucruri, atingând aproape orice subiect, unele foarte neplăcute, altele lunecoase, unele erau dureroase, altele ca gheața subțire. Cu toate acestea, a rămas două ceasuri cu mine și a fost începutul împăcării. Dar unele lucruri nu le voi înțelege niciodată; am impresia că sunt dintr-alt neam, cu alte idei despre onoare și fidelitate, poate că sunt pur și simplu un prost diplomat, m-am retras pe măsură ce conversația avansa, dar dacă am reușit vreodată în ceva a fost în a fi totdeauna cinstită și deschisă. Când am încercat să fiu vicleană, mi-am jucat rolul tare prost, de aceea situația mea de acum e printre cele mai grele pe care o fire ca a mea le poate îndura.

Dacă te doare puțin capul, mă tem că vei găsi această scrisoare tare lungă. Voi fi foarte recunoscătoare pentru orice fel de răspuns ce îmi va spune exact cum te simți și dacă ai fost în stare să-ți faci orice fel de planuri.

Amintește-ți că la Bicz a fost și visul apei de dat la șoareci! Au fost inundații și la două zile de la plecarea mea, podul meu de la Coțofenești a fost

luat de ape, asta complică întoarcerea mea aici.

Ileana și cu mine îți trimitem toată dragostea noastră și cele mai bune gânduri,

Marie

Cotroceni, 26 decembrie 1918

Colonele,

Acasta e prima scrisoare pe care o scriu de multă vreme. După plecarea dumatilă am fost bolnavă, foarte bolnavă, mizerabilă, pe cât se poate de rău, fără să fiu în primejdie cu adevărat. Sunt așa de sănătoasă, inima, plămânii ca noi, ca ai unei femei foarte tinere, așa că nu sunt complicații. N-am fost niciodată bolnavă înainte și păstrez o amintire oribilă despre această lovitură. Dureri îngrozitoare de cap, vigoarea dispărută, o stare permanentă de somnolență, zile și zile întregi cu temperatură ridicată, până am crezut că îmi pierd mințile, chin adevărat, colonele, și ce halucinații, eram mereu eu însămi în spatele meu și persoana aceea încerca tot timpul să gândească, doar că lucrurile nu mergeau bine și se duceau în locuri unde ea nu putea pătrunde și totul în jur era o zăpăceală dureroasă, un noroi ce voia să mă afunde mai jos, tot mai jos. Simt că vreau să-ți strâng mâna, prieten drag, și să-ți spun: „Mi-a fost așa de rău, colonele, și am impresia că am venit de așa de departe, iar acum sunt ușurată și supărată pe mine, eu care obișnuiesc să fiu atât de puternică și de zdravănă și în măsură să-i ajut pe alții. Am depășit toate vremurile grele și când a venit bucuria, fiind, presupun, prea obișnuită cu necazurile, n-am mai fost printre cei care aparțin bucuriei, am fost așezată jos, de nu știu ce dușman care mă lovea din spate“.

Dar acum sunt bine din nou și mă târâsc încet înapoi la viață, cu mintea tare slăbită și un soi de uimitor resentiment de a fi fost așa de bolnavă.

Mi-au trecut atâtea gânduri prin cap, atâtea gânduri, colonele, am avut prea mult timp să cuget că sunt atât de singură, fiindcă lumea încă mă obosește. Cele două dragi scrisori ale dumatilă au venit ca mici raze de lumină în întunericul prin care mă târam, le-am ținut lângă mine aproape și le-am citit în momente când capul nu mi-era prea dureros și apoi îmi zâmbeam mie însămi, mulțumind pentru ceasul când Dumnezeu a trimis în viața mea un asemenea prieten bun, asemenea stâncă solidă ce nu poate fi clintită de nimic, afară



Fotin Enescu

de unele momente de nervozitate, când ceilalți sunt dincolo de ce trebuie să fie.

Atunci îmi zâmbesc din nou și îmi spun: „El e draga și vechea mea fantezie și puțin oameni îl înțeleg atât de profund și cu atâta afecțiune ca mine“.

Și, vai, colonele, când am revenit la o stare mai bună de sănătate, mi-a fost dat să aud că pe când eu eram atât de bolnavă, simpaticul meu ministru Fotin Enescu [1878-1918, ministru de Finanțe și al Agriculturii, în mai multe guverne], „Francezul“, cum obișnuiai să-i zici, a murit și el de această „gripă“ în câteva zile, și alți câțiva tineri pe care nu-i cunoșteai, dar care erau prieteni – și asta în vremea când eu eram bolnavă. Îți poți imagina simțămintele și groaza celor care mă vegheau zi de zi. Părul mi-a fost o povară de nesuportat, am vrut să mi-l tai. M-am gândit să nu-l mai las niciodată

să crească. Colonele, am vorbit o groază despre mine, asta se întâmplă și fiindcă te păstrez din plin în inima mea. Dar tot timpul am fost încântată că ai plecat în clipa când am simțit că ies repede din necaz, că n-ai fost aici, ai fi fost îngrijorat și în același timp în mică măsură capabil să stai cu mine și fiindcă nu-ți place ca lucrurile și oamenii să nu te asculte, ai fi avut momente de furie, iar eu n-aș fi putut face nimic pentru dumneata, căci eram prea istovită.

Carol a adunat toate informațiile pe care le-ai cerut de la Porcu [Alexandru Constantinescu P., 1859 – 1926, ministru în mai multe rânduri din 1909] și sper să fiu în măsură să ți le trimit curând, pe zi ce trece nevoia de a ne hrăni poporul devine tot mai disperată. Mizeria e mare, prețurile scandaloase.

Sunt așa de încântată că voiajezi cu Nicky al meu, nu ne-a fost ușor să-l vedem plecând pe neașteptate, iar eu fiind bolnavă, n-am fost în stare să aranjez ceva anume lui Mișu [Nicolae M., 1858 – 1924, expert și negociator, ministru 1919]. Ai să fii atent la toate acestea, nu-i așa? și să rămâi în contact cu tot ce i se întâmplă băiatului.

Cum e draga și bătrâna noastră Anglie? Te-ai bucurat s-o vezi din nou? E o discuție cu regele, iar eu am să vizitez Parisul și Londra. Sper că-mi va ieși, e o mică recompensă, aș vrea tare mult s-o am.

Sper că vei fi în stare să-l vezi pe rege și să-i spui totul despre noi și de trebuințele țării noastre.

Colonele, gândul la dumneata și încrederea mea în dumneata sunt unul dintre lucrurile de seamă din viața mea, dintre acelea care îmi dau curaj pentru luptele viitoare.

A devenit o scrisoare lungă, cu vremea ai s-o ai; voi fi bine și puternică iarăși.

Dumnezeu să te binecuvânteze și să te țină sănătos și, rogu-te, nu te îmbolnăvi,

Regina dumitale,

Marie



**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

ZIUA DIVERSITĂȚII CULTURALE

ROXANA ZIDARU

(Specialist comunicare I.N.P.)

În fiecare an, la 21 mai, sărbătorim Ziua Diversității Culturale, un prilej de a recunoaște și celebra mozaicul etnic care definește identitatea României. Constanța, Galați și Tulcea sunt orașe cu o istorie bogată, în care multiple comunități au conviețuit, lăsându-și amprenta asupra patrimoniului cultural local. Proiectele „Constanța Multietnică”, „Galați Multietnic” și „Patrimoniul Multietnic din Tulcea” explorează această diversitate prin documentarea și promovarea clădirilor istorice, lăcașurilor de cult și obiectivelor relevante pentru comunitățile greacă, armeană, evreiască, italiană, turco-tătară, bulgară și germană. Prin aceste inițiative, Institutul Național al Patrimoniului își propune nu doar să conserve patrimoniul multietnic, ci și să încurajeze dialogul intercultural și să pună în valoare contribuțiile fiecărei comunități la dezvoltarea orașelor românești. Proiectele care vă vor fi prezentate mai jos sunt implementate de Institutul Național al Patrimoniului.

Publicația *Constanța Multietnică. Istorii, case, proprietari, memorii pierdute* (<https://constantamultietnica.ro/>) se concentrează pe patrimoniul cultural al diverselor comunități etnice din oraș. Albumul prezintă informații, documente și fotografii referitoare la patrimoniul imobil al acestora, explorând potențialul turistic multicultural al Constanței.

Printre materialele expuse se află documente din fondurile Arhivelor Naționale, ale Muzeului și ale Direcției Județene de Cultură Constanța. În paginile publicației sunt prezentate istoria și clădirile emblematice ale fiecărei comunități, cum ar fi biserici, școli și case monument istoric. Scopul acestuia este de a identifica modalități

moderne de valorificare a acestui patrimoniu, contribuind la creșterea conștientizării rolului comunităților etnice din oraș și promovarea unui dialog intercultural constructiv. Sunt ilustrate contribuțiile importante ale comunităților armeană, bulgară, evreiască, greacă, germană, italiană și turco-tătară la dezvoltarea orașului, cu exemple de clădiri

istorice și locuri semnificative din viața cotidiană a acestora. Proiectul pune accent pe importanța acestui patrimoniu pentru dezvoltarea turistică și colaborarea între autoritățile locale și comunități.

PATRIMONIUL ETNIC DIN CONSTANȚA,...

Biserica greacă „Metamorphosis”, Constanța



Grecii au jucat un rol important în dezvoltarea economică a Constanței, iar unul dintre monumentele reprezentative este Casa Hrisicos, construită în stil neoclasic la începutul secolului XX. Aceasta a aparținut unei familii de comercianți greci prosperi. Un alt reper important este Biserica Greacă „Metamorphosis”, edificată



*Geamia Hunchiar,
Constanța*

în 1868, un simbol al spiritua-
lității grecilor constănțeni.

Armenii s-au stabilit în Con-
stanța în secolele XVIII – XIX.
Un monument semnificativ al
comunității este Biserica Arme-
nească „Sfânta Maria“, constru-
ită între 1880 și 1883. Un alt
exemplu arhitectural remarcabil
este Casa cu Lei, ridicată între
1898 și 1902 de Dicran Emir-
zian, care se remarcă prin stilul
eclectic cu influențe neoclase.

Evreii s-au organizat în co-
munități așkenaze și sefarde.
Unul dintre cele mai importante
edificii este Sinagoga Mare Aș-
kenază, construită între 1911 și
1914, care se află în prezent
într-o stare avansată de degra-
dare. În trecut, comunitatea
evreiască a avut și un templu se-
fard, însă acesta a fost demolat
în anii 1980.

Unul dintre cele mai repre-
zentative monumente ale co-
munității turco-tătare este Geamia
Hunchiar, construită în 1862
din porunca sultanului Abdul
Aziz. Acest lăcaș de cult este
unul dintre cele mai vechi din
oraș, având o importanță deo-
sebită pentru comunitatea mu-
sulmană. De asemenea, Școala
Turcă, demolată în anii 1970, a
fost un simbol al educației pen-
tru această comunitate.

Bulgarii s-au stabilit în Con-
stanța în secolul XIX, având
un cartier propriu, cunoscut ca
„Mahalaua Bulgară“. Biserica

„Sf. Nicolae“, numită și „Bise-
rica Albă a Bulgarilor“, a fost
construită între 1898 și 1905.
Aceasta are o arhitectură bizan-
tină impresionantă, cu trei turle
octogonale și un pridvor deco-
rat cu arce trilobate.

Comunitatea italiană a con-
tribuit la dezvoltarea infrastruc-
turii Constanței, fiind implicată
în construcția portului și a căilor
ferate. Biserica Romano-Ca-
tolică „Sf. Anton de Padova“,
construită în stil neogotic în
1937, este un reper arhitectural
al orașului. Un alt monument
remarcabil este Palatul Regal,
realizat cu sprijinul inginerilor
italieni în perioada interbelică.

Germanii s-au stabilit în
Constanța în a doua jumătate a

*Biserica bulgară
„Sfântul Pantelimon“, Galați
(sursa: Arhiva I.N.P.)*



secolului XIX, având o contri-
buție semnificativă la dezvoltă-
rea urbanistică. Biserica Evan-
ghelică Luterană, construită în
stil gotic în 1890, este unul dintre
monumentele reprezentative
ale comunității. Aceasta a fost
un important loc de cult pentru
germanii protestanți ai orașului.

Aceste monumente reflectă
diversitatea etnică și contribuția
fiecărei comunități la dezvoltă-
rea Constanței, creând un peisaj
cultural unic, ce merită conser-
vat și promovat.

... GALAȚI,...

Programul „Patrimoniul
multietnic“ a debutat în anul
2019 cu proiectul „Patrimoniul
multietnic din Constanța“, ur-
mat de „Patrimoniul multietnic
din Galați“ ([https://galatimulti-
etnic.ro/](https://galatimulti-
etnic.ro/)) în 2022.

Casa Stavru Mantu (GL II-
m-B-03006), situată pe strada
Alexandru Ioan Cuza nr. 46,
este reprezentativă pentru co-
munitatea greacă din Galați. A
fost construită la sfârșitul seco-
lului XIX în stil neoclasic. Clă-
direa este dispusă pe un singur
nivel, cu parter supraînălțat și
include un subsol parțial, acce-
sibil din afara construcției. Stra-
vru Mantu (1832 – 1911), un
comerciant de origine elenă din
Galați, a fost un om public im-
portant, fiind judecător și con-
silier al Consiliului Comunal.
De asemenea, a fost președinte
al Comitetului Permanent al
județului Covurlui și ajutor de
primar în perioada august – no-
iembrie 1892. Fiul său, pictorul
Nicolae Mantu (1871 – 1957),
a contribuit activ la viața cul-
turală a orașului, fiind membru
al Consiliului Municipal și fon-
dator al Cenaclului Artiștilor



Nicolae Mantu la începutul
secolului XX
(sursa: Biblioteca Județeană
„V.A. Urechia” Galați)

Plastici din Galați.

Pentru comunitatea evreiască din oraș, Școala populară de menaj Fundația „Charlotte și Arnold Weinrauch”, cunoscută și ca Școala „Lumina”, are o legătură strânsă cu familia Schwartz, care a contribuit semnificativ la înființarea și

*Monografia Școlii „Lumina”,
cu titlul 35 de ani de activitate
a Societății Lumina 1901 – 1936.
Istoricul Școlii populare de menaj
Fundația Charlotte
și Arnold Weinrauch Galați,
Tipografia Munca, Galați, 1936*



susținerea acestei instituții. În perioada 1900 – 1901, femeile din comunitatea evreiască au decis să sprijine fetele din familii defavorizate prin ajutoare materiale și stipendii, creând astfel școala. Comitetul de conducere și corpul didactic erau alcătuite din surorile Schwartz, Antonie, Emilia și Rovena, care au ocupat funcțiile de președinte, director și casier.

Comunitatea italiană este reprezentată prin Teatrul Dramatic din Galați, strâns legat de numele actriței italiene Fani Tardini, care a jucat un rol esențial în dezvoltarea teatrului în oraș. În 1864, Tardini a cerut municipalității gălățene o subvenție pentru construirea unui teatru „demn de înalta și frumoasa misiune”. Lucrările la clădirea teatrului au început în 1924 și s-au finalizat în 1941, după un proiect semnat

de arhitectul I.D. Enescu. Denumit inițial „Palatul V.A. Urechia”, clădirea a devenit sediu de teatru din 1955. Teatrul este construit în stil clasic grec, cu o fațadă susținută de șase coloane dorice. Primul spectacol a avut loc la 30 decembrie 1956, iar din 2000 poartă numele „Fani Tardini”.

La 11 septembrie 1860, Iordache Antachi și Efstati Atanasu, delegați ai comunității bulgare din Galați, au solicitat Primăriei autorizația de construcție pentru Biserica „Sfântul Pantelimon”, finalizată în 1887. Biserica, situată lângă Școala bulgară, a fost ridicată cu binecuvântarea Episcopului Calinic

al Hușiului, iar târnosirea a fost realizată de Episcopul Dunării de Jos, Partenie. Biserica era administrată de un comitet (epitropie), ales de comunitatea bulgară. Construcția are o turlă, cu un acoperiș din tablă. Laturile prezintă frontoane aparente, integrând arcade semicirculare, susținute de coloane pe secțiune pătrată, reliefate la suprafață și dotate cu capiteliuri dorice.

Armenii sunt reprezentați de Toma Bedros Aburel (1867 – 1934), născut în 1867, la Focșani. Provenit dintr-o familie armeană, după ce a terminat



Teatrul Dramatic „Fani Tardini”, Galați
(sursa: Arhiva I.N.P.)

gimnaziul, a urmat cursuri de Farmacie între 1882 – 1885, la farmaciile din Panciu și București. În 1887 a obținut licența în Farmacie, iar în 1886 a fost înrolat în armată, ajungând sublocotenent farmacist. A participat la un concurs organizat de Ministerul de Război pentru studii de chimie în străinătate, redactând o teză despre aluminiu. În 1894 a achiziționat Farmacia „Vulturul de Aur” din Galați, iar în 1908 era menționat în *Anuarul orașului Galați* ca farmacist și consilier județean.

Geamia din Galați, monument reprezentativ pentru comunitatea turcă, a fost construită în 1890, conform planurilor

arhitectului Andrei Canelatos, având un plan pătrat cu latura de 8 m. Trei dintre fațade erau decorate cu feronerie în arc frânt, iar pe fațada principală există o ușă înaltă cu arc frânt și două feronerie circulare. Deasupra cornișei se aflau obeliscuri cu semilune, iar central era o turlă cu o cupolă semisferică și o semilună în vârf. Geamia avea o singură încăpere, cu bolta centrală având un diametru de 4 m și o înălțime de 11,30 m. În 1897, Consulatul otoman din Galați a obținut autorizație pentru modificarea cupolei și reparații la clădire. Geamia a fost dedicată sultanului Abdul Hamid al II-lea (*Magazin istoric*, nr. 1/2025) și a fost demolată în 1982, din cauza presiunilor regimului comunist pentru sistematizarea orașului.

... ȘI TULCEA

Proiectul *Patrimoniul Multi-etnic* s-a concentrat pe documentarea și conservarea patrimoniului arhitectural din regiunea Dobrogea. Demersul a implicat o extindere a cercetării dincolo de Municipiul Tulcea, incluzând orașele Sulina, Babadag, Măcin, Isaccea și satele Atmagea, Malcoci, Cerna. Activitatea a constat din foto-documentarea a 45 de obiective arhitecturale reprezentative pentru comunitățile etnice din zonă (<https://tulceamulti-etnica.ro/>), precum comunitățile turcă, greacă, bulgară, evreiască, armeană, lipoveană, italiană și germană, alături de



Biserica armeană „Sf. Grigorie Luminătorul”, Tulcea

influențele multinaționale ale Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.). Cercetarea de arhivă a inclus circa 50 de dosare (autorizații de construcție, planuri, relevee, imagini de epocă), 40 de fișe de monument (adresă, context, evoluție, descriere structural-arhitecturală, stare de conservare, funcție actuală).

Biserica armeană „Sf. Grigorie Luminătorul”, monument reprezentativ pentru Tulcea, a fost construită între 1882 și 1885, cu sprijinul comunității armenie, iar până în 1937, slujbele au fost oficiate de preoți armeni. Structura bisericii cuprinde pronaos, naos și altar, iar naosul are formă pătrată și este acoperit de o cupolă sprijinită pe patru pandantive. Arhitectura bisericii este influențată

de stilul neoclasic, cu fațade simple și feronerie elegantă. După daunele suferite în urma bombardamentelor din Al Doilea Război Mondial, biserica a fost reconstruită și resfințită în 1979. Pictura murală a fost realizată de artistul Adrian Botea, iar în curte se află morminte cu inscripții în limba armeană veche.

Comunitatea bulgară este reprezentată de „Casa Memorială Panait Cerna” (TL-II-m-B-06004), situată în centrul satului Cerna, locul unde poetul Panait Cerna s-a născut și a copilărit. A fost casa învățătorului bulgar Panait Stanciof, tatăl poetului, care s-a căsătorit în 1880 cu Maria Tașcu și s-au mutat împreună în această locuință. În 1966, casa a fost donată ca Muzeu Memorial de fratele poetului, Constantin Costea. Este o construcție simplă, cu influențe balcanice, având un acoperiș în patru ape și fiind realizată din chirpici și piatră.

Templul israelit din Tulcea, situat pe strada Babadag, este un monument reprezentativ și face parte din patrimoniul comunității evreiești locale.

Datează din 1859, conform profesorului Solomon Faimblat. Clădirea are un design arhitectural simetric, cu două turnuri și cupole, și un plan bazilical. Edificiul este construit din cărămidă și piatră, fiind acoperit cu tablă galvanizată. În interior, templul include trei camere și o sală, iar vitraliile originale nu mai există, unele feronerie

Casa Memorială Panait Cerna, sat Cerna, județul Tulcea



fiind acoperite. În 2014, în cadrul templului a fost inaugurat Muzeul de Istorie a Evreilor din Tulcea, ce adăpostește documente, fotografii și obiecte de cult, incluzând fragmente din vechile sinagogi demolate.

Germanii sunt reprezentați prin Biserica romano-catolică „Sf. Gheorghe”. A fost construită între 1873 și 1881, sub coordonarea preotului italian Theodor Domenico, iar turnul a fost finalizat în 1902. După avariile suferite în timpul Primului Război Mondial, în perioada interbelică au fost efectuate lucrări de reconstrucție a închiderilor boltite și a șarpantei. Planul bisericii include o navă cu absidă semicirculară la est și un turn-clopotniță la vest. Lucrările de restaurare din anii 1970 – 1980 au inclus modificarea coifului turnului și inserarea unor centuri din beton armat, dar în 2007 o lucrare incompletă a dus la prăbușirea acoperișului.

Școala greacă din Sulina (TL-II-m-B-06035.02), reprezentativă pentru comunitatea elenă, este situată în curtea bisericii grecești din oraș. Actualmente casă parohială, a fost inițial sediul școlii primare grecești, înființată în 1869 cu sprijinul comunității și al C.E.D. Potrivit inscripției grecești de pe fațadă, școala a început să funcționeze în 1888, având elevi din rândul familiilor de greci din Sulina. A funcționat până în 1939, când majoritatea grecilor au emigrat. Clădirea are un stil eclectic, cu elemente neoclasice, arcade arcuite și coloane doric. După 1947, a găzduit Școala elementară rusă și,



Biserica romano-catolică „Sf. Gheorghe”, din satul Malcoci, comuna Nufăru, județul Tulcea

ulterior, a fost folosită pentru diverse scopuri administrative. Acum, clădirea este în proces de restaurare și aparține Parohiei „Sf. Nicolae” Sulina.

Comunitatea italiană este reprezentată de Biserica romano-catolică „Sf. Nicolae”, aflată tot în Sulina (TL-II-m-B-06032). A fost construită în 1863, în stil eclectic, cu influențe romanice, datorită contribuției financiare a comunității italiene și sprijinului Comisiei Europene a Dunării. Edificiul este realizat din piatră de Malta și cărămidă, iar altarul din marmură de Carrara; include o structură bazilicală cu trei nave. În perioada 1930 – 1933, turla inițial rotundă a fost înlocuită cu o campanilă plată și trei clopote din bronz. Biserica a fost parohială până la Al Doilea Război Mondial, apoi a devenit filială. După 1970, slujbele au fost oficiate în română, iar în perioada 2009 – 2013 a fost restaurată. Astăzi, din cauza numărului mic de catolici, serviciul religios este rar.

Biserica ortodoxă de rit vechi „Nașterea Maicii Domnului, monument reprezentativ pentru comunitatea lipovenească, a fost construită în 1866 pe malul lacului Razim, sat Sari-

chioi, comuna Sarichioi. Depindea inițial de Mitropolia de la Belaia Krinița (Ucraina de astăzi). În comunitatea locală, preotul și diaconul erau aleși din rândul celor alfabetizați în limba slavonă și cu aptitudini muzicale și morale, iar alegerea lor era confirmată de episcop. Din punct de vedere arhitectural, biserica are planul în formă de cruce, inspirat

din stilul bizantin, cu două cupole și cruci cu opt extremități. Interiorul include altarul, naosul și pronaosul, separate de iconostase, iar spațiile pentru bărbați și femei sunt delimitate distinct.

Comunitatea turcă este reprezentată de mormântul lui Baba Sari Saltuc Dede (TL-IV-m-B-06042), considerat fondatorul orașului Babadag. Este situat pe strada Măcin nr. 11, din Babadag. Baba Sari Saltuc Dede a fost liderul a 10.000 de familii turcești selgiucide care s-au stabilit în Dobrogea în secolul XIII, după ce au obținut permisiunea din partea autorităților bizantine. Tradiția locală spune că mormântul său a fost identificat cu ajutorul păstorului Koyun Baba. Sultatul Baiazid al II-lea a ordonat construirea unui mausoleu în 1484, iar în apropiere au fost ridicate o geamie și un hamam (baie turcească cu aburi), ambele dispărute acum. Mausoleul, care a fost parte a unui centru monastic, are o încăpere de 5x5 m, cu o boltă și un cavou din lemn, protejând osemintele lui Baba Sari Saltuc. Construcția actuală datează de la sfârșitul secolului XVIII și a fost restaurată între 2004 și 2007. ■

Am urmărit în numărul trecut debutul călătoriei lui Nikolaus Ernst Kleemann pe Dunăre, de la Viena până la Chilia Nouă, având ca destinație Crimeea. Urmează descrierea întâlnirii mult așteptate a acestuia cu marele han tătar Qırım Ghiray.

JURNALUL DE CĂLĂTORIE AL NEGUSTORULUI KLEEMANN (1768 – 1770)

ROBERT DENNDORF
(Germania)

Negustorul a fost martor la isprăvile unei companii de 60 – 100 de ieniceri aflați în trecere prin Chilia, în drum spre Tighina. Ienicerii s-au împărțit în grupuri pe diverse ulițe, trăgeau toată ziua cu puștile și pistoalele și jefuiau locuitorii. Din prăvălii luau tot ce doreau și plăteau numai jumătate din preț. Kleemann asistă la jefuirea dughenei unui evreu sărman, căruia nu i-a fost lăsată nici măcar o para. Doi armeni (după cum îi numea negustorul pe toți cei a căror etnie nu reușea să o identifice), ieșiți dintr-o biserică, au rămas fără hainele de blană.

A simțit comportamentul acestora pe propria piele, atunci când un ienicer s-a năpustit în prăvălia în care un bărbier tocmai îi tunde barba. Pe lângă „înjurăturile obișnuite“, i se ceru paltonul, pe un ton amenințător: „Eu am mai degrabă trebuință de el decât tine.“ Călătorul tăcu, știind că nimeni nu i-ar fi dat dreptate dacă ar fi protestat.



Glob stelar de genul celor vândute de negustor, realizat de Christoph Berndt cel Bătrân, prietenul și gravorul ilustrațiilor din lucrarea lui Kleemann

În straiele sale germane, toți credeau că este rus – iar Rusia se afla în război cu Imperiul Otoman. Ca măsură de precauție, s-a îmbrăcat turcește și a constatat că straiele nu-i stăteau deloc rău.

ÎNSPĂIMÂNTARĂ FEMEILE

Din Chilia a plecat la 20 decembrie, însoțit de tălmaci. Considera că orașul era un loc trist. A pornit la drum cu un car închiriat, întrucât nu a găsit un poștalion. După două ore de drum, a ajuns într-un sat tătar, unde a arătat firmanul hanului și a primit un poștalion. De la un sat la altul, primi de fiecare dată mici care tătarești, care nu aveau niciun cui, fiind construite complet



Căușeni, gravură de Berndt

din lemn. În fața carului erau înhamăți doi cai, ale căror frâie erau ținute de un tătar ce călărea alături, pe alt cal. Pe vreme favorabilă, atelajul funcționa destul de bine, dar Kleemann avu parte de un timp nefavorabil. Din lipsă de cai, rechiziționați de trupele aflate în trecere, trebuia să aștepte în unele sate două – trei ore. Nu primi peste tot cai de schimb și trebuia câteodată să continue drumul cu cei vechi. Dar erau și sate unde a dat de locuitori binevoitori, care îi dădură cai și uneori, pe lângă căruțaș, și o escortă cu doi tătari.

A doua zi, la 21 decembrie, ora 22.00, s-a rupt roata unui car și tătarul trebui să se ducă până într-un sat aflat la depărtare de două ore călare. Kleemann așteptă patru ore în ploaie, până a sosit un car de schimb cu atelaj. A doua zi dimineața, carul și caii se prăbușiră într-o groapă adâncă plină cu zăpadă, din care ieșiră cu greu. La două ore distanță de Căușeni, a înnoptat într-un sat unde, la început, nimeni nu voia să-i primească. Femeile

tătare credeau că erau turci, de care aveau o frică groaznică. Găsi până la urmă adăpost la o familie de tătari inimoasă, care făcură un foc la care își putea usca hainele. Tătarii, apreciați în Apus ca fiind niște barbari, i s-au părut de preferat turcilor.

După trei zile și tot atâtea nopți pe drum, au ajuns la 23 decembrie, la ora prânzului, la Căușeni. Deși era reședința marelui han tătar pe timp de război, era greu de găsit pe hărți și l-a trecut pe harta la care lucra. Nu era prea întins, dar găsi acolo un sortiment variat de mărfuri, oferit îndeosebi de negustori armeni și evrei. Tătarii din Bugeac veneau acolo să se aprovizioneze cu cele de trebuință. Găsi cu greu un loc de înnoptare la un „armean persan”. Era o cămăruță igrasioasă, întunecată și fără sobă. Singurul avantaj era că și-a putut pune sub lacăt marfa și că se afla în încăpere numai cu tălmaciul armean, și nu cu necunoscuți.

Deși consulul francez, baronul de Tott, era plecat în Polonia, Kleemann a trimis

totuși un sol la reședința acestuia pentru a transmite omagii. Secretarul consulului i-a trimis printr-o slugă un cal și îl invită să vină la reședință călare, întrucât „pe drumurile mocirloase este imposibil de mers pe jos”. Odată primit, călătorul îi povesti despre marfa pe care o avea și primi asigurări că doleanțele sale aveau să fie tratate de consul cu bunăvoință. Consulul s-a întors la Căușeni după patru zile și îl primi pe Kleemann, care îl rugă să pună o vorbă bună pe lângă han pentru un firman de liberă trecere cu marfa spre Crimeea.

TACĂMURILE, DE PRISOS

Marfa și-a pus-o în siguranță la Heckim Pașa, medicul personal al hanului. Numele adevărat al acestuia era Blanchet, se născuse în insula Chios, iar părintele lui era consulul Franței pe insulă. Blanchet studiasse la Roma, unde și-a dat doctoratul în medicină. Aflat de zece ani în slujba hanului, și-a creat o mare faimă ca botanist. Prepara la Căușeni majoritatea medicamentelor, „după tradiția orientală”, din rădăcini și plante. Kleemann se împrieteni cu el, comunicând în limba latină. A scris că nicăieri nu a mâncat un pilaf așa de gustos precum cel făcut de bucătarul lui Blanchet.

Felul de a face negoț la Căușeni i se pare aidoma celui din alte părți ale Europei, cu strigători de piață, laudători de marfă, fanfaroni. Kleemann a vândut la Căușeni multă marfă și a făcut afaceri bune. Nu i-a plăcut totuși felul de a face negoț al turcilor și tătarilor, care „păstrau marfa



Palatul hanului din Bahçisarai, Crimeea...

mai multe zile, fără să zică dacă o cumpără sau nu”.

Vinul de Căușeni i se păru destul de bun, dar scump. Nu era lăsat să se învechească și se bea deja din faza de must. Strugurii erau foarte dulci și ar fi dat un vin de calitate. Ienicerii se duceau prin sate, îi constrângeau pe țărani să le dea vinul pe degeaba, pe care îl beau apoi pe ascuns. Toată lumea se mira când povesti că în Germania existau vinuri vechi de mai mulți ani.

Kleemann a descris apoi obiceiurile la masă, ce i se păruă asemănătoare la bogați și la săraci. Întâi se practica spălatul pe mâini, după care se așezau cu picioarele încrucișate la o masă rotundă și joasă, făcută adesea din cupru cositorit. Fiecare își puna un șervet în poală. Cuțitul, furculița sau lingura erau de prisos, întrucât carnea era așa de bine gătită și friptă, încât se putea rupe lesne cu degetele. Fiecare întindea mâna dreaptă în vas și lua cu degetele atâta cât dorea sau îi încăpea în gură. Supa, pilaful sau altele asemenea se

mâncau cu linguri din lemn, iar dulcelețurile sau alte bucate cu linguri din corn de vită. La masă se bea apă obișnuită și foarte rar una gazoasă. Cel care a terminat de mâncat se ridica, se spăla pe mâini și pleca, fără să mulțumească sau să le spună comesenilor vreun cuvânt, iar un altul îi putea lua locul.

În toate orașele pe care le-a vizitat pornind de la Belgrad, în Țara Românească, Moldova și pe malul drept al Dunării, apa se vindea, iar apa de râu era folosită atât pentru băut, cât și pentru gătit. Fântânile erau rare și dădeau apă sărată. Pâinea se făcea din grâu bun și ar fi fost mai gustoasă dacă ar fi fost bine coaptă. Carnea de vită se găsea rar și nu era așa de gustoasă precum cea de miel, care se condimenta, se mânca zilnic și era mai bună decât cea din Germania. Ceaiul și băuturile răcoritoare erau necunoscute. Deși cafeaua turcească era foarte gustoasă, se prepara prost, atât în cafenele, cât și în casele locuitorilor. Zaful se fierbea de nenumărate ori, adăugându-se numai puțină

cafeaua proaspătă. Cu toate acestea, era destul de scumpă, iar o ceașcă mică costa o para.

TRECERI DE PIETONI CU BĂTĂI

Cafenelele erau destul de încăpătoare și amenajate în manieră turcească. Acolo se practica rar jocuri distractive, clienții preferând să fumeze și să stea de vorbă despre politică. Puținele jocuri văzute i se păruă simple și copilărești. Chiria pentru o locuință cu una – două camere, bucatărie, pivniță și cameră de zi costa 10 – 12 piaștri pe an. În hanuri, o cameră costa o para pe zi sau un piastru pe lună.

Geamiile și moscheile erau adesea construite din piatră proastă și din lemn, nu aveau elemente decorative, nu erau atrăgătoare la vedere și erau zugrăvite neîngrijit pe dinafară. Majoritatea clădirilor erau construite din bucăți de piatră, aveau numai parter, pe care se puneau acoperișuri de cărămidă, iar cele cu unul – două etaje se întâlneau mai rar. Altele aveau pereți din lemn de gard împletit, pe care se puneau mortar sau, în lipsa acestuia, gunoi de grajd, iar acoperișul era din stuf sau scânduri. O astfel de locuință era construită și uscată cu foc timp de două zile. Bogații își decorau pereții cu covoare sau îi lambrisau cu lemn, iar încăperile le amenajau cu canapele. La cei mai săraci, îndeosebi la majoritatea „armenilor”, numai podeaua era acoperită cu covoare sau rogojini, folosite pentru așezat. Nu aveau niciun fel de elemente decorative. Ferestrele

erau astupate iarna cu hârtie sau frunze, vara fiind îndepărtate pentru aerisire; sticla lipsea cu desăvârșire.

Orașele i se păreau fără ornamente sau ordine. În unele se vedeau ruine și spații goale între case. Străzile și ulițele erau strâmbe și întortocheate. Unele erau pavate cu piatră, altele cu un lemn aidoma celui folosit la construcția de poduri, iar altele deloc. Locuitorii i se părua prea leneși ca să le curețe, iar dacă ploua nu se putea merge pe jos, căruțele rămânând adesea împotmolite în gropi. Pentru pietoni, de o parte și de alta a străzilor erau făcute trotuare din piatră sau lemn, care aveau la capete pietre mari pentru traversare. Aceste pietre erau însă așa de înguste, încât pietonii care veneau din sens invers nu se puteau ocoli unul pe altul, ceea ce ducea adesea la certuri și chiar bătăi. Lui Kleemann i se păru mai comod și mai sigur drumul călare. Căruțașii evitau drumurile existente din pricina gropilor și mergeau pe unde puteau, chiar dacă ocolurile produceau întârzieri de mai multe ore.

La sosirea marelui han tătar în oraș, locuitorii dădeau năvală pentru a prinde alaiul foarte lung din urmă. Șase trăsură erau îmbrăcate în postav roșu și în parte verde, asemănătoare cu cele din Viena. În loc de ferestre cu geam, aveau zăbrele dese. Din alai făceau parte soțiile hanului, fiicele, concubinele, roabele, 48 de femei în total. Purtau



... și „Dansul tătarilor”, picturi de călătorul elvețian Carlo Bossoli (1815 – 1884)

voal și fiecare car era însoțit de un eunuc. În fruntea alaiului se afla călare un eunuc negru – răspunzător pentru convoi. Caravana era însoțită de o escortă de tătari înarmați cu lănci. Trăsurile se împotmoleau din cauza vremii proaste în mocirla din fața seraiului, trebuia aduși cai odihniți din grajduri și împinse din spate. Ajunse la serai, se ridicau de o parte și de alta pânze mari, pentru ca femeile să fie ferite de priviri străine.

HANUL, PASIONAT DE MUZICĂ

La sfatul medicului Blanchet, Kleemann a trimis cadouri la

Curtea marelui han, unde fu invitat în aceeași zi. La reședința hanului, dori să-i pupe marginea caftanului, dar acesta i-a întins mâna pentru pupat, gest apreciat ca fiind o mare onoare. Își etală marfa, după care explică hanului timp de aproape o oră funcționarea pieselor. După ce primi laude pentru prezentare, îl rugă pe han să le acorde, lui și

tălmaciului, un firman de liberă trecere cu marfa prin teritoriile tătare până în Crimeea. După două zile, medicul Blanchet îi dădu vestea că hanul avea să i-l acorde.

La 30 decembrie, Kleemann a fost primit din nou de han, însoțit de Blanchet, în audiență. Într-o anticameră, trebui să se așeze pe o pernă și fu servit timp de o jumătate de oră cu tutun și cafea. A fost condus în încăperea unde se afla hanul, unde văzu mulți slujitori și mârzaci (nobili tătari care de obicei conduceau o ceată), care îi făcură imediat loc, iar unii îl înconjură imediat la intrare – o tradiție practică și la primirea solilor străini la Istanbul.

Căzu în genunchi în fața hanului cu mâinile împreunate și cu privirea îndreptată spre podea, pe care ar fi trebuit s-o sărute, dar nu o făcu. Hanul îi făcu semn să se apropie, la care călătorul a repetat gesturile de supunere, îi sărută marginea caftanului, după care s-a retras pas cu pas cu mai multe plecăciuni, precum și cu obișnuitul gest cu mâna.

I se dădu o pernă pe

Familie de tătari, gravură franceză, cca 1840



care a îngeuncheat. După ce s-a scuza că, fiind german, nu putea sta în acea poziție, i s-a permis să stea turcește. Trebuia însă să își acopere picioarele cu un piniș, un fel de antieru lung de postav care acoperea atât mâinile, cât și labele picioarelor. Nedorind să lingusească, i s-a adresat hanului cu „Domnul han“, și nu cu „Padișah“.

Hanul comandă de la Kleemann 150 de oglinzi cu o lungime de 6 *spannen* (1,372 m) și late de 3 *spannen* (0,686 m), șase candelabre și 12 lămpi de perete. Dorea ca marfa să fie adusă de Kleemann la următoarea călătorie, ce trebuia să aibă loc cât de curând posibil.

Îl întreabă apoi dacă nu ar putea să-i aducă din Apus o orchestră cu 12 muzicanți, care să cânte din instrumente diferite. Călătorul a răspuns că nu este o treabă lesne de făcut să aducă 12 muzicanți într-o țară atât de îndepărtată, dar totuși era posibil. A propus ca orchestra să fie plătită pe un an înainte, lucru acceptat de han, care ceru ca înțelegerea să fie încheiată pe o perioadă de cel puțin trei ani. Kleemann se obligă ca, în cazul în care unora din muzicanți li s-ar face dor de țara lor și ar dori să plece, să trimită alții în schimb. Hanul era dispus să plătească muzicanților 3.000 de piaștri pe an, la care se adăugau drepturile de care beneficiau și curtenii lui: casă, îmbrăcăminte, carne, orez, pâine, lemne și furaje, toate gratuite.

O MELODIE IMPOSIBILĂ

Seraiul marelui han avea numai un etaj dar, în compa-



*Căldăreț tătar,
desen de polonez
Wacław Pawliszak (1866 – 1905)*

rație cu locuințele sărăcicioase din jur, era un palat. Clădirea era situată pe o ridicătură aflată la marginea orașului, era zugrăvită pe dinafară în alb și albastru și înconjurată cu un zid înalt. Pe dinafară arăta asemenea unui pavilion german de grădină. Curtea interioară era destul de spațioasă, iar camerele în care a avut acces Kleemann erau splendide, decorate cu tapete și dotate cu canapele. Caii, cămilele și carele hanului se aflau adăpostite în grădinile și clădirile din jur. Curtenii erau manierați și amabili, iar mârzacii erau în majoritate tineri, bine crescuți și locuiau în oraș. Mârzacii aveau câte trei – patru slugi tătare care duceau arcul, tolba cu săgeți, bastonul și altele. Îmbrăcămintea era frumoasă și făcută din postav bun, iar manția lungă era căptușită cu o blană legată cu benzi late din mătase. Lui Kleemann i se păru că îmbrăcămintea semăna cu cea polonă și îi plăcu mai mult decât cea turcească: înfrumuseța trupul și era comodă la purtat. Mârzacii

aveau puțin în comun cu turcii, făceau un ocol când vedeau pe stradă ieniceri sau turci de neam prost. Nu rar aveau loc altercații cu cuțite și pistoale între cele două neamuri.

Zilnic, o oră înainte de miezul nopții, se cânta la serai muzică de campanie aproape o oră, care nu îi plăcu deloc lui Kleemann. Tineri suflau din instrumente asemănătoare oboiului, dar care erau pe jumătate mai mici, iar muștiucul era foarte gros. Cântau din tobe mici, dar și din unele mari, agățate cu o panglică groasă roșie, folosind ciomege curbate mari și mici. Începeau zece oboiști principali, care suflau întâi împreună, apoi solo, cu cadențe, fugi și felurite maniere, până când fața li se înverzea, învinețea și înnegrea. Apoi cântau cu toții, după care veneau toboșarii și unii cu tambururi. I se păru imposibil să descopere vreo linie melodică. Când se termina o piesă, începea alta, în aceeași ordine. Sfârșitul îl făcea unul dintre ei cu un strigăt puternic în onoarea hanului, confirmat apoi cu chiote de toți.

Hanul a trimis un curier la Istanbul pentru a informa Înalta Poartă despre acordarea unui firman negustorului vienez. Kleemann intră în posesia documentului cu două zile înainte de plecarea hanului la armata adunată la Tighina și Ocaikov. Atât el, cât și însoțitorii lui, erau menționați ca „negustori personali ai marelui han“. Nu primi însă încă o scrisoare de recomandare, cum avusese din Chilia până la Căușeni, pentru drumul spre Crimeea.

(Va urma)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 DE ANI

„Tot așteptând primăvara, a trecut, iată, vremea. A trecut echinocțiul de martie, au trecut și florile de aprilie, iar mâine-poimâine, azi deja, ne călătorim sau suntem călătoriți spre miezul lui mai... Gândindu-ne deci la toate acestea, primăvara a și trecut. S-a dus. Nu se mai întoarce, ca vârsta de 18 ani. Ne amăgim când credem, când sperăm că o altă primăvară, cea care va veni, va fi aceeași. Cu fiecare an care trece, noi vom fi mai bătrâni” – scrie Ilie Purcaru, în revista Flacăra.

Chiar la începutul lunii mai a intrat în funcțiune depoul de tramvaie Militari, de pe Bulevardul Preciziei. Aflăm din presă și că debitul zilnic de apă potabilă distribuit în București, în luna aprilie, a fost de 1,02 milioane m³.

În luna mai a absolvit cursurile Facultății de Medicină promoția cu numărul 100. Elevii de liceu din clasele a XII-a încheie, la jumătatea lunii mai, cursurile și vor continua pregătirea individual, până la examenul de bacalaureat. Înscrierile se fac până la data de 15 iunie, cu trei zile înainte de susținerea probelor.

Tânără reprezentantă a României la Campionatele europene de gimnastică de la Skien (Norvegia), în vârstă de 14 ani, Nadia Comăneci, a devenit campioană europeană la individual compus. Apoi a mai cucerit trei medalii de aur la: sărituri, paralele inegale și bârnă. Echipa României a ocupat locul 1 pe națiuni. Peste o lună, la Berna, la Campionatele europene de gimnastică, Dan Grecu devenea campion european la inele. La sfârșitul lunii iunie s-a încheiat campionatul de fotbal. Au retrogradat F.C. Galați, Chimia și Steagul Roșu; campioană este formația Dinamo.

„O mai tânără creatoare de tapiserii, Șerbană Drăgoescu, ambițioasă și perseverentă, s-a făcut luntre și punte și a deschis expoziția



Emoțiile examenului de bacalaureat

[intitulată „Moda“]... Sugerez deci reporterilor *Flăcării* o anchetă pe tema «Ce fac și ce produc absolvenții secțiilor de textile și de design și de creație vestimentară ale Institutului Nicolae Grigorescu». Cu doi dintre ei, angajați ai Întreprinderii de confecții și tricotaje, am stat și eu de vorbă la expoziție. Nu-i bagă nimeni în seamă, nu-i folosește nimeni pentru pregătirea lor, n-au sentimentul că este nevoie de ei... Aș fi curios să știu dacă cineva de la vreo centrală industrială de resort, care aprobă în sute de mii de exemplare același «sacou la doi nasturi», ca un sac de cartofi, a fost la această expoziție și, văzând-o, în conștiința lui s-a produs acel declic de care vorbea Camil Petrescu” – scrie Dinu Săraru în *Flacăra*.

La bufetul „Someșul“, de pe strada Hristo Botev colț cu Moșilor, scrie că după ora 21.00 nu se mai servește alcool. La 21.20, barmanul servește unui client un pahar de coniac. Explică reporterilor revistei *Flacăra* că respectivul client era ofițer sau inspector... „În celălalt capăt al străzii Bibescu Vodă, către Rahova, adică la doi pași, ceea ce vrea să demonstreze că bufetele și restaurantele din centrul Bucureștiului sunt uneori atât de dese, încât un singur ospătar ar putea foarte bine să servească în două unități...“, bufetul s-a închis la ora 22.00. Reportajul venea în urma Decretului Consiliului de Stat al R.S.R. cu privire la stabilirea programului de funcționare a unităților comerciale și de alimentație publică.

În vreme ce bolnavii care au nevoie de apă minerală „Borsec“ nu o găsesc, la restaurantul „Cina“, de exemplu, este din abundență. În magazine se pune în vânzare, în fiecare zi, un alt sortiment de apă minerală, cu indicații terapeutice diferite. De ce nu se înființează magazine specializate în vânzarea apelor minerale? O întrebare care rămâne fără răspuns.

Magazinele „Consignația“ sunt tot mai puțin interesante, expun mărfuri greu vandabile, în vreme ce comerțul stradal cu obiecte vechi este tot mai înfloritor. Nu se găsesc, de multă vreme, baterii de 9 V.

Vasile Ionescu, fost director general al Radiodifuziunii, trimite o scrisoare redactorului-șef al revistei *Săptămâna*: „În anul 1967, Institutul de cercetări istorico-politico-sociale de pe lângă C.C. al P.C.R. mi-a solicitat, în legătură cu activitatea ce am avut-o în fruntea Radiodifuziunii Române, să-i pun la dispoziție documente referitoare la mărețul act istoric de la 23 August 1944 – din sectorul instituției – și totodată să-mi redactez amintiri cu privire la ceea ce cunosc din evenimentele ce s-au succedat – din punct de vedere social-politic – în ultimele decenii.“ A răspuns solicitării. În 1969, Victor Crăciun i-a solicitat colaborarea în



Nadia Comăneci,
proaspătă campioană
europeană

legătură cu activitatea Radiodifuziunii în contextul lui 23 August 1944, pentru uzul intern al Radiodifuziunii. I-a pus la dispoziție materialul respectiv. Nu s-a dat nimic pe post, dar în 1972 s-a publicat lucrarea *Contribuții la cunoașterea Radioteleviziunii Române*, în care a apărut și capitolul „Începuturile Radiodifuziunii în România“, semnat de Victor Crăciun, „în care toate datele și mențiunile cuprinse în paginile de la nr. 13 la nr. 40 sunt plagiate din lucrarea subsemnatului [...] fără consimțământul meu și fără măcar să facă mențiune, fie în bibliografia lucrării sau în subsolul paginilor, că datele respective îmi aparțin.“ Peste o săptămână se publică răspunsul lui Victor Crăciun.

„Lucrarea lui Vasile Ionescu nu are niciun fel de legătură cu cea coordonată de subsemnatul. Vasile Ionescu nu spune nimic despre începuturile radioului (1925 – 1929), nimic despre Asociația Prietenii Radiotelefoniei, nimic despre prima lege radiofonică de la noi (1925), nimic despre emisiunile experimentale, nimic despre inaugurarea postului național și despre rolul jucat de dr. Hurmuzescu, Em. Petrașcu, Dim. Gusti, V. Voiculescu, V.I. Popa, H. Furtună, Liviu Rebreanu...“

Strada pe care a locuit George Vraca se numește Orlando, strada Armașului este cea pe care a locuit Vladimir Maximilian, Intrarea Amzei nu se numește Alexandru Finți. Există

Bulevardul Gheorghe Gheorghiu-Dej
(azi Regina Elisabeta), colț cu strada Brezoianu



străzi numite Vrejului, Sfeclei sau Lanțului, dar nu avem strada Vasiliu-Birlic, Victor Eftimiu sau Ionel Perlea, Maria Tănase, scrie în *Flacăra* Mircea Stroe, actor la Teatrul „C. Nottara”, din București.

„Trecut-au foarte mulți ani, aproape două decenii, de când la capătul Bulevardului Dacia s-a deschis, în amintirea celei mai proeminente figuri a teatrului românesc, C.I. Nottara, și a fiului său, muzicianul C.C. Nottara, o casă memorială, reproducând integral atmosfera vieții tatălui și descendentului său, într-o ambianță cu ade-

vărat uluitoare și unde vizitatorul, pe orice treaptă a vârstei s-ar afla, rămâne de-a dreptul impresionat” – aflăm din *Săptămâna*.

În prima jumătate a lunii mai, Comedia franceză vine cu două spectacole: *Avarul*, de Moliere, și *Horatius*, de Corneille. Teatrul „Manuscriptum”, născut din pasiunea direc-



Marin Sorescu
și Petre Ghețez,
la Căminul „Flacăra”

torului Muzeului Literaturii Române, Alexandru Oprea, prezintă, în foaierul Teatrului „Ion Creangă” piesa neterminată scrisă de Mihai Eminescu, *Bogdan Dragoș*. A fost completată de regizor, Mihai Dimiu, cu fragmente din opera poetului.

Se produc multe debuturi în cele două luni. Două studenți de la I.A.T.C. debutează în roluri principale: Maria Ploae, în filmul „Toamna bobocilor”, și Tora Vasilescu, în „Cursa”. Toma Caragiu debutează ca regizor la Teatrul „Bulandra”, unde montează piesa *Titanic Vals*, de Tudor Mușatescu. Din distribuție, pe lângă actorul-regizor, mai fac parte: Ștefan Bănică, Tamara Buciuceanu, Ileana Stana Ionescu (de la Teatrul Național), Mariella Petrescu, Florian



Pittiș, Dan Nuțu, Ovidiu Schumacher, Dan Damian. Premieră și la Teatrul Național: *Peripețiile bravului soldat Svejk*. Dem Rădulescu este autor al adaptării (împreună cu Jean Grosu), regizor și interpret al rolului principal. „De fapt, eu lucrez la *Svejk* de 20 de ani – declară pentru *Informația Bucureștilui* Dem Rădulescu –, adică de la începutul carierei mele.”

„Mergeți și vedeți *Azilul de noapte*, prin care Ciulei vorbește patetic despre condiția umană”, îndeamnă Dinu Săraru.

În schimb, două premiere din actuala stațiune a Teatrului satiric-muzical „C. Tănase”, „Uite că nu tac” și „Un băiat de zahăr... ars”, lasă o impresie deplorabilă. Primul reușește să se salveze parțial, în ciuda impresiei de lucru vechi, făcut de mântuială, celălalt reprezintă expresia involuției, a lipsei de idei și a lipsei de profesionalism.

La Palatul Sporturilor și Culturii, recitalul lui Demis Roussos atrage, trei seri la rând, câte 6.000 de oameni. Unii au plecat însă dezamăgiți. Dezamăgire ce poate fi explicată prin tendința cântărețului de a recurge tot mai des la efecte discutabile: robe, gesturi grandilocvente, efecte muzicale ieftine.

Există în Capitală un singur cinematograful pentru cei mici: „Doina”. Mai rău este că repertoriul de filme este foarte sărac și filmele sunt reluate la intervale foarte mici. „Veronica” și „Tinerețe fără bătrânețe” au avut succes săptămâni în șir, dar apoi interesul a scăzut. Rezistă cu succes doar filme precum „Mary Poppins”, „Sunetul muzicii” sau lung-metrajele lui Walt Disney.

Citim în *Săptămâna*: „Dintr-o eroare de corectură, în numărul trecut, în cronică noastră, Cristian Popișteanu a apărut ca traducător al *Memoriilor* lui Ike Eisenhower. Precizăm că d-sa este prefațatorul cărții, traducerea și notele (ambele excelente) aparținând lui Nicolae Minei. Facem cuvenita rectificare”. ■

Rubrică realizată cu sprijinul
Bibliotecii Academiei Române

CAZUL ROCLETTE

● Un tânăr ambițios sosește la Paris ● Ucenicie printre cămătarii lumii interlope ● O înșelătorie promovată de jurnaliști și oameni politici corupți ● Parchetul general se sesizează, dar nu acționează ● Jean Jaurès conduce comisia de anchetă ● Ministrul de Finanțe intervine în favoarea celui anchetat ● Rochette fuge în Mexic ● Doamna Caillaux, soția ministrului de Finanțe, îl împușcă pe directorul ziarului Le Figaro... ● ... și este achitată! ● Arestat, Rochette își taie beregata cu o lamă de ras

DORINA MIHALCEA

„Piața economică franceză tocmai a fost lovită de o prăbușire extraordinară. Vorbim de 100 de milioane sau mai mult, reprezentate de valori mobiliare și valori imobiliare, emise în ultimii ani, pentru constituirea diferitelor companii industriale“ (l’Echo de Paris, 8 martie 1908).

„Acuzații de fraudă. Politicieni de la vârf implicați. Bancherii cer schimbarea legislației pentru a preveni asemenea cazuri“ (New York Times, 12 martie 1908).

„Marea escrocherie din Franța“ (Adevărul, nr. 6.660, 13 martie 1908).

„Un ziarist asasinat, un personaj scos din viața politică, dezlănțuirea unui scandal politico-financiar, un proces cu o durată nedeterminată și un final greu de întrevăzut... Până în martie 1908, Rochette era unul din financiarii cei mai stimați din Franța. Arestarea sa – o adevărată lovitură de teatru...“ (Adevărul, nr. 8.802, 15 martie 1914).

Sunt doar câteva dintre titlurile care au umplut primele pagini ale publicațiilor din Franța, de peste Ocean, dar și din România. Un scandal de proporții avea să zguduie din temelii atât economia, cât și scena politică și societatea franceză.



Henri Rochette...

Henri Rochette a fost „ultimul escroc al Epocii Moderne și cel dintâi al Anilor nebuni“ – astfel l-au descris istoricii Gilbert Guilleminault și Yvonne Singer-Lecocq. Un personaj aparte care a reușit, în doar câțiva ani, să devină dintr-o figură aproape necunoscută parizienilor, unul dintre jucătorii cei mai importanți în lumea afacerilor.

O ascensiune interesantă, după cum avea să arate și istoricul și politicianul Jean-Noël Jeanneney. Provenit dintr-o familie de mici cultivatori de pământ din Ile-de-France, născut la 21 aprilie 1878,

Henri a lucrat, inițial, ca băiat bun la toate într-un restaurant din Melun, un oraș din regiunea natală. Câțiva ani mai târziu, în 1904, ajungea la Paris, un tânăr cu visuri ambițioase. Nu avea aproape niciun ban în buzunar, dar era convins că va cuceri finanțele din Orașul luminilor. Era priceput la cifre, ambițios și bun de gură și a început să își caute de lucru. Era conștient că nu avea cum să pătrundă în elita bancherilor renumiți, astfel că a ales o cale... ocolitoare. A început să frecventeze cămătarii lumii interlope. Minte ascuțită, le-a câștigat încrederea rapid și s-a transformat în mână dreaptă a două dintre cele mai cunoscute figuri din subsolul afacerilor pariziene. După ce le-a deprins tacticile, le-a cunoscut mare parte dintre clienți și a considerat că se poate descurca pe cont propriu, s-a desprins, pentru a intra în... legalitate.

Sau, cel puțin, așa avea să declare și, poate, chiar să creadă!

Prin intermediul unei bănci pe care a fondat-o, în 1904, o anume Bancă Franco-Spaniolă, și a unei Société générale du crédit minier et industriel (Societatea generală a creditului minier și industrial), dar și a altor opt societăți cu activități în special în același domeniu extractiv, a reușit să emită titluri în valoare de aproximativ 120 de milioane de franci (echivalentul, actual, conform site-urilor de conversie, în funcție de rata inflației, a aproximativ 550 de milioane de euro!). Toate companiile prezentau bilanțuri mai mult sau mai puțin falsificate.

În fond, pe măsura creării tuturor acestora, Rochette pusese



... în două ipostaze

bazele unei veritabile scheme Ponzi, în care noi emisiuni de valori imobiliare erau folosite pentru a finanța dividendele fictive plătite primilor acționari.

Sau, după cum s-a exprimat mai târziu, la proces, un magistrat, citat de Jeanneney, s-a folosit de o serie de așa-numite „vase comunicante” care puteau fi ținute în stare de funcționalitate doar prin pompare continuă de capital, ceea ce implica noi și noi emisiuni de titluri, pentru a achita dividendele pentru tranzacțiile anterioare, dar și pentru a menține creditul pentru viitor.

Și, pentru a-i oferi, cel puțin la capitolul imagine, greutate acestei construcții efemere,

Henri Rochette s-a folosit de puterea presei. Pe atunci, cum nu exista niciun regulament deontologic (statutul gazetarului a apărut în Franța doar după 1935), jurnaliștii puteau fi ușor atrași de câștiguri și cumpărați să publice versiunile impuse de cel care plătea mai mult. Cei interesați puteau chiar să-și creeze propriile publicații, care să le servească în promovarea afacerii. Astfel, atât prin intermediul organelor sale de presă, cu titluri atent gândite pentru a atrage cât mai mulți cititori din rândul celor mai puțin pregătiți, precum *Finanțele practice* sau *Buletinul Financiar al Băncii Franco-Spaniole*, cât și al presei naționale (cel mai adesea publicația *L'Action quotidienne*), a plătit apariția a numeroase reclame, dar și articole ce laudau meritele recomandărilor sale pentru plasamente financiare.

De pildă, după cum au calculat unii istorici, Societatea generală a creditului minier și

Louis Lépine și Georges Clemenceau





Jean Jaurès

industrial a cheltuit, doar între 1 ianuarie și 21 martie 1908, aproape 500.000 de franci pentru publicitatea agresivă a ultimei dintre invențiile afacerii Rochette, Societatea Hella, cu specializare în extracția de gaz metan.

În plus, a plătit sume importante și pentru atragerea mai multor consilieri juridici și deputați. Printre ei, s-au numărat radical-socialistul Fernand Rabier (1855 – 1933, în acea perioadă deputat); René Renoult (1867 – 1946), președintele Partidului Radical, sau avocatul Jean Cruppi (1855 – 1933, viitorul ministru al Comerțului și Industriei în perioada 1908 – 1909).

Și totuși, nu a reușit să împiedice dărâmarea castelului său de cărți. Încă din 1907, au început să fie depuse din ce în ce mai multe plângeri venite din partea unor mici investitori nemulțumiți sau chiar a celor care nu priveau cu ochi buni prea fabuloasele câștiguri atât

de clamate. Poate și din cauza sprijinului politic sau poate chiar din lipsa de înțelegere a pericolului, Parchetul a decis să nu îl trimită în judecată, ci doar să îi supravegheze mai îndeaproape activitățile. Când plângerile s-au înmulțit, Rochette ar fi primit, în mod neoficial însă, o cerere din partea Parchetului general să li se permită experților săi să cerceteze documentele financiare ale firmei, după cum reiese din corespondența lui Rochette, analizată de profesorii de economie Oussama Ouriemmi și

Marie-Claire Loison.

La 23 martie 1908, finanțistul a fost, până la urmă, arestat și ridicat din propriul domiciliu. În spatele deciziei s-ar fi aflat o întâlnire dintre ministrul de

Interne, Georges Clemenceau (1906 – 1909), și prefectul Poliției, Louis Lépine, cel care a fost considerat fondatorul poliției moderne franceze. Clemenceau ar fi fost influențat de senatorul Charles Prevet, membru al consiliului de administrație al prestigiosului *Le Figaro*, dar și președinte al consiliului unei alte publicații, *Petit Journal*. În ceea ce o privea pe ultima, Prevet s-ar fi luptat cu Rochette pentru a păstra controlul societății.

După cum era de așteptat, vestea a condus la o cădere brutală a acțiunilor grupului Rochette. Și, în ciuda tuturor eforturilor depuse de finanțist, ele nu și-au mai putut reveni. Însă procesul a durat, cu Rochette liber pe cauțiune... Avocatul angajat de finanțist a încercat să-și prezinte clientul

Charles Ponzi



În dicționarele de termeni economici, o așa-numită schemă Ponzi este o înșelătorie de investiții frauduloase care promite rate ridicate de rentabilitate, cu riscuri reduse pentru investitori. Generează profituri pentru investitorii timpurii prin atragerea de noi investitori. Acest lucru este similar cu o schemă piramidală, în sensul că ambele se bazează pe utilizarea fondurilor noilor investitori pentru a plăti pe cei anteriori. Schema îi poartă numele lui Charles Ponzi (1882 – 1949), un italian emigrat în S.U.A., care a devenit cunoscut pentru utilizarea tehnicii în anii 1920.

ca o victimă a mașinațiunilor lui Prevet. Opinia publică devenise împărțită: oare Rochette era cu adevărat vinovat sau cădea în urma unor intrigi?! Pentru că lucrurile erau greu de dezlegat, s-a decis înființarea unei comisii speciale care să investigheze „circumstanțele care au pregătit, precedat și condus la arestare”.

Conducerea forului de anchetă i-a fost încredințată socialistului Jean Jaurès (1859 – 1914). Acesta a încercat să-i apere „pe acei sărmani care au pierdut bani, împotriva tuturor manevrelor și trucurilor ilicite ale celor care îi vânează”. Mai ales că, după cum avea să afle, consultând documentele afacerii Rochette, victime au căzut nu numai investitorii, ci și angajații acestuia. Numai Banca număra 60 de agenții locale, dintre care 58 erau în provincie.

Un prim raport a fost prezentat în martie 1911. Concluzia a fost una destul de clară: niciunul dintre oamenii politici vizați nu fuseseră implicați într-o asemenea măsură, încât să se considere că Rochette fusese o victimă a intrigilor. De asemenea, documentul a propus și unele măsuri menite a reduce riscul micilor investitori și a-i proteja.

Scandalul politic părea a se îndrepta spre finalizare...

Dar nu era decât o simplă aparență! Avea să intervină în scenă ministrul de Finanțe, Joseph Caillaux (martie – iunie 1911). Se pare că Rochette, pentru a câștiga cât mai mulți susținători, își deschisese barierele punga pentru a cumpăra mai mulți proprietari de gazete, printre care și pe cel al cotidianului radical-republican



Joseph și Henriette Caillaux



Le Rappel (înființat în 1869), Edmond du Mesnil, un prieten apropiat al lui Caillaux. Mai mult chiar, avocatul lui Rochette, Maurice Bernard, era un cunoscut al ministrului, fiind tocmai cel care îl reprezentase la divorț. Forțat, Caillaux s-ar fi îndreptat spre șeful de cabinet, Ernest Monis, în martie 1911, să facă presiuni asupra procurorului general. Astfel s-a ajuns la o anulare în apel, iar în ianuarie anul următor, procesul avea să fie trimis în fața unei alte curți.

In martie 1920, comisia Jaurès avea, la rândul-i, să prezinte un raport final. În ciuda faptului că președintele ar fi insistat să se clarifice, o dată pentru totdeauna, atât situația inițială a arestării, cât și zvonurile care circulau cu privire la intervențiile politice pro-Rochette, totul s-a terminat cu un „eșec”, după spusele lui Jaurès.

Profitând de conjunctura favorabilă, avocatul Bernard a încercat să obțină pentru clientul său prescripția de la acțiunea publică. Dar nu a reușit... Judecata i-a mărit pedeapsa, la 26 iulie 1912, de la doi, la trei ani de închisoare.

Profitând de faptul că, până la decizia finală, se afla în libertate, Rochette a reușit să

fugă, găsimu-și ascunzătoarea perfectă în Mexic, unde a și trăit câțiva ani, sub un nume fals, fără să fie descoperit.

În toate aceste ultime luni de derulare ale procesului, opinia publică se afla, din nou, în fața unui alt posibil scandal politic. *Le Figaro* publicase, încă din februarie, informații cu privire la intervenția lui Monis. Directorul ziarului amenințase de aproape doi ani că va scoate la iveală documente compromițătoare. Una dintre figurile importante ale noului Cabinet Raymond Poincaré, investit în ianuarie, Aristide Briand, a primit sarcina să investigheze. După întâlniri cu Procurorul general, a aflat despre ingerința lui Monis în procesul justiției. Chiar ar fi și primit un document semnat de procuror în care era relatată, sub semnătură, o asemenea întâmplare din primăvara anului 1911. Însă Briand doar notează, conștiincios, și păstrează secretul. Iar un an mai târziu, în ianuarie 1913, când, din nou,

Le Petit Journal
anunță asasinarea
lui Gaston Calmette



se schimbă guvernul, îl transmite succesorului, Louis Barthou.

Lucrurile păreau, din nou, să cadă în uitare... Însă, la începutul anului 1914, Gaston Calmette, directorul aceleiași publicații bătaioase *Le Figaro*, anunță că era în posesia mărturiei procurorului general și o va publica. Iar aceasta avea să îl dărâme, pentru totdeauna, și pe din nou ministrul de Finanțe, Joseph Caillaux. Mai mult chiar, Calmette se pare că ar fi încercat și ar fi reușit să pună mâna pe scrisori incriminatoare schimbate între Henriette (viitoarea doamnă Caillaux) și Caillaux, de pe vremea când relația lor nu era legalizată. Într-una, publicată la 16 martie 1914, întreaga ipocrizie legată de politica ministrului față de impozite ieșea la iveală. După cum i-ar fi scris el iubitei, „voi distruge impozitul pe venit, dar o voi face în așa fel, încât va părea că eu, în realitate, îl apăr!“.

Întreaga afacere a bul-



versat-o într-atât pe Henriette Caillaux (1872 – 1943), încât a mers la Calmette, să-i ceară socoteală. A ajuns la sediul jurnalului în după-amiaza zilei de 16 martie 1914 și, când i s-a transmis că directorul lipsea, ar fi anunțat că îl va aștepta. Când acesta s-a întors, în jurul orei 18.00, Henriette a scos din capă de blană pe care o purta un pistol Browning și a tras șase focuri, răbindu-l în abdomen. După șase ore de agonie, Calmette avea să se stingă. Doamna Caillaux nu a încercat în niciun fel să fugă sau să se ascundă de justiție, despre care avea să declare că nu „mai exista în Franța“. După cum avea să relateze presa (preluată și de ziarele românești), „ceea ce a supărat-o mai mult pe eroina dramei e că, în drumul ei de la închisoare până la tribunal, vreo 15 fotografi au îndreptat

aparatele lor spre ea, ca s-o fotografieze. I-a făcut albie de porci“ (*Gazeta ilustrată*, nr. 15, 22 martie 1914).

Avocatul a pledat că intenția inițială nu fusese să-l ucidă, doar să îl sperie, iar starea ei de nebunie fusese cauzată de insistențele rivalilor politici ai ministrului. Beneficiind de mărturiile unora dintre cele mai importante figuri ale societății franceze ale momentului, dar și de contemporanele teorii sociologice conform cărora impulsurile emoționale ale femeilor nu puteau fi controlate, Henriette Caillaux a obținut achitarea, câteva luni mai târziu, în iulie 1914.

Însă povestea lui

Rochette nu ajunsese la sfârșit. După ce își pierduse urma în Mexic, la 13 martie 1924, împreună cu doi complici, Henri Rochette a fost arestat la Paris. Au urmat mai multe acțiuni în justiție pentru fraudă. La 14 iulie 1934, pe când era din nou judecat pentru noi capete de acuzare, s-a sinucis, tăindu-și beregata cu o lamă de ras.

În ultimele sale zile petrecute în captivitate, Rochette și-a așternut pe hârtie gândurile; aveau să vadă lumina tiparului sub numele de *Ora lui Spartacus* (publicată în același an, 1934). El acuza mediul politic de intervenție brutală în afacerile justiției. A vrut, astfel, să-i demaște pe toți acei tirani care dețineau frâiele țării, în detrimentul celor năpăstuiți...

Era doar o nouă fațetă a scenariului conceput, inițial, la arestarea din 1908: cartea nevinovăției. ■

- O corabie fără echipaj plutește pe Ocean
- Încărcătura navei și multe obiecte de preț erau neatrinse
- Un procuror general cam tare de cap
- Pirați, val uriaș, calamar gigant – posibile explicații
- Experimentul unui chimist
- Să fi fost pompele de vină?

„MARY CELESTE“



Nava găsită fără echipaj: în medalion: Sarah și Sophia Briggs

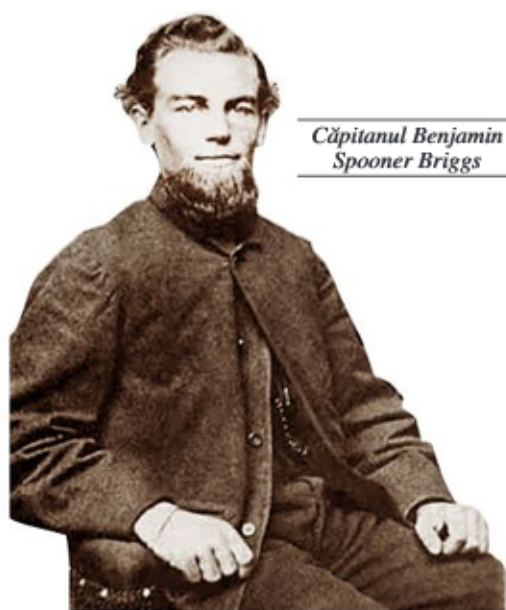
THEO STĂNESCU-STANCIU

Dacă nu ar fi fost, printre altele, curiozitatea și talentul lui Arthur Conan Doyle – respectiv anul 1884, data publicării povestirii Declarația lui J. Habakuk Jephson, scrisă ca o relatare la persoana întâi a unui supraviețuitor, care lansa teoria că cei de la bord au căzut victime răzbunării unor membri ai echipajului –, pe atunci doar încă un destul de necunoscut medic în marina militară, povestea corabiei abandonate „Mary Celeste” s-ar fi pierdut în negura timpului.

Era miezul zilei de 4 decembrie 1872, când, la mijlocul drumului dintre insulele Azo- și coastele portugheze, o brigantină (velier de mici dimensiuni, cu două catarge, asemănătoare unui bric) sub pavilion american a fost găsită navigând în derivă. Cu toate că ambarcațiunea prezenta urmele câtorva avarii destul de serioase (printre altele, cala era parțial inundată), încă mai era în stare de plutire. Atât încărcătura (alcool etilic), cât și interiorul cabinelor nu păreau a fi suferit vreo pagubă. În schimb, din echipajul care se ambarcase cu aproximativ o lună mai devreme, la New York, nu rămăsese nicio urmă...

Era vorba despre zece oameni. Căpitanul Benjamin Spooner Briggs, descendent al unei familii de navigatori, născut (24 aprilie 1835) într-un orașel din Massachusetts, cunoscut ca un fervent creștin practicant și bun tată de familie, o

luase la bord și pe soție, Sarah, și pe cea mai mică membră a familiei, fetița de doar doi ani, Sophia. Pentru a asigura o navigare sigură și a le proteja, Briggs a selectat cu grijă membrii echipajului. Secundul, Albert G. Richardson, făcea parte practic din familie, fiind căsătorit cu una dintre nepoate, și nu era pentru prima oară când cei doi traversau mările împreună. Lor li s-au alăturat un american de origine daneză, Andrew Gilling, și un proaspăt tânăr căsătorit, Edward William Head, primit la recomandarea celui alt coproprietar al ambarcațiunii (Briggs deținea o parte din „Mary Celeste”), James Winchester. Mai urcaseră la bord și patru marinari veniți din Insulele Frizone, lanțul ce se întinde din Olanda și până în Iutlanda (Dane-marca). Toți erau respectați printre confrăți, fiind considerați oameni cinstiți, cu frica lui Dumnezeu și buni navigatori.



*Căpitanul Benjamin
Spooners Briggs*

Descoperitoarea a fost o altă brigantină, „Dei Gratia“, sub pavilion britanic. După ce a încercat, fără niciun succes, să ia legătura cu cineva de la bord, căpitanul scoțian David Morehouse a întrevăzut o posibilă problemă. Așa că le-a ordonat secundului și ajutorului acestuia să meargă să inspecteze. Aceștia au controlat atât puntea, cât și cabinele și cala. Pe lângă avariile vizibile – pânzele și un catarg distrus sau cala inundată cu mai bine de 1 m de apă –, în cabinele personalului aflat la conducere (secund și căpitan), cu toate că apa reușise să intre prin trapa deschisă, lucrurile păreau că fuseseră lăsate în ordine. Multe lucruri prețioase se aflau încă la locurile lor (o sabie și un mic pian care aparținuseră căpitanului), în schimb, majoritatea documentelor și instrumentelor de navigație dispăruseră. Mai mult chiar, provizii erau destule și nu se vedea, cel puțin la o primă investigație, vreo urmă de atac, de luptă sau de vreun incendiu. Lipsea doar barca de salvare...

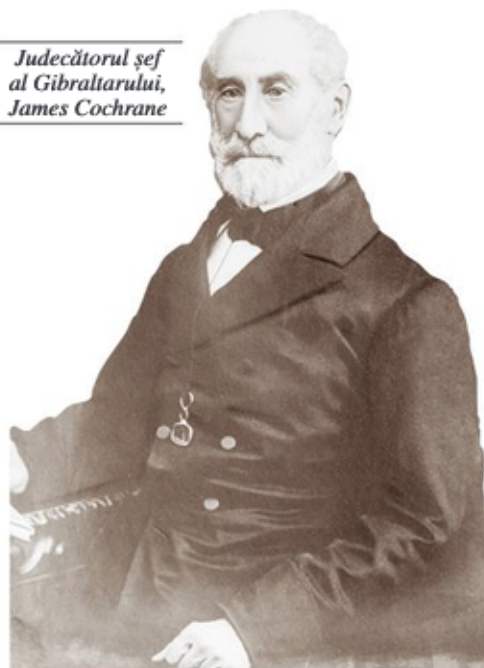
Reîntorși la bordul lui „Dei Gratia“, i-au raportat căpitanului. Acesta a decis pe dată să însoțească nava până în cel mai apropiat port; interesul venea nu numai din spirit umanitar, ci mai ales din considerente materiale: conform normelor dreptului maritim, un salvator putea să clameze o parte destul de substanțială din valoarea atât a ambarcațiunii găsite și aduse într-un port, cât și din încărcătura acesteia. Pentru a efectua

transportul în bune condițiuni, secundul de pe „Dei Gratia“, împreună cu alți doi marinari experimentați au revenit pe „Mary Celeste“. Cele două corăbii au ajuns în Gibraltar, una după alta, la o zi distanță (12 decembrie, respectiv 13 decembrie). „Mary Celeste“ a fost imediat preluată și imobilizată de reprezentanții tribunalului maritim.

Aurmat o investigație destul de amănunțită (începută la 17 decembrie), condusă de judecătorul șef al Gibraltarului, James Cochrane, și instrumentată de procurorul general Frederick Solly Flood. După ce au fost luate mărturiile căpitanului și secundului de pe „Dei Gratia“, Flood, pe care contemporanii îl considerau cam tare de cap, a rămas convins că o crimă fusese comisă la bordul lui „Mary Celeste“. Și-a bazat opinia și pe faptul că ambarcațiunea găsită abandonată transporta alcool, astfel că marinarii puteau fi ușor momiți să-și omoare superiorii și să fugă, după ce le-au aruncat leșurile în apă. Nimeni nu a intervenit însă pentru a sublinia faptul că alcoolul transportat era etilic, deci nu se putea consuma!

Mai mult chiar, Flood a emis mai multe ipoteze cam ciudate. În primul rând, credea că ar fi fost implicați și membri ai echipajului de pe „Dei Gratia“, care îi păreau foarte suspecti și în ale căror declarații nu se încredea deloc. Apoi, după sosirea în Gibraltar a celui alt proprietar al ambarcațiunii

*Judecătorul șef
al Gibraltarului,
James Cochrane*





Afișul...

găsite, James Winchester, ar fi fost de părere că tocmai acesta ar fi ordonat uciderea căpitanului și a secundului.

În ciuda tuturor investigațiilor – atât tehnice, asupra gocelei, cât și a preluării de numeroase declarații de la toți ce ar fi putut fi implicați într-un fel sau altul –, din păcate nu a putut fi stabilit niciun verdict clar.

Situația a lăsat loc la noi și noi explicații, care mai de care mai... interesante. Pe lângă cele mai obișnuite, precum acte de piraterie sau revoltă în rândul echipajului, urmată de crimă la bord, au apărut și unele mai exotice: un val uriaș care ar fi măturat marinarii; un cutremur; apariția unui iceberg; atacul unui calamar gigant sau a unor rechini asupra marinarilor care se relaxau înotând; o obsesie religioasă scăpată de sub control care ar fi condus la o sinucidere în masă sau chiar apariția unor fenomene paranormale, precum cele legate de Triunghiul Bermudeilor.

În noiembrie 2007, producătoarea Anne MacGregor – cunoscută încă de pe atunci pentru abordarea unor atât interesante, cât și controversate subiecte (precum cauzele probabile ale catastrofei dirijabilului Hindenburg din 6 mai 1937 sau povestea vieții și carierei cântărețului Elton John) – a lansat documentarul *The True Story of the „Mary Celeste“* (Adevărata poveste a lui „Mary Celeste“). Aplicând tehnici moderne de investigație, a încercat să găsească adevărul. „Au fost vehiculate atâtea variante incredibile – a declarat MacGregor –, încât m-am simțit provocată să deslușesc misterul“.

Metoda aleasă – după cum a subliniat Jess Blumberg într-un studiu publicat în *Smithsonian Magazine* – a fost să demonteze, teorie după teorie, tot ceea ce a fost prezentat anterior. Cel mai simplu a fost cu apariția unor monștri marini – nu au existat, așa că nu puteau fi luați în calcul. Apoi, la fel de simplu, și implicarea piraților trebuia eliminată: nava se prezenta într-o stare relativ bună și toată încărcătura era la locul ei. A analizat și teoria pe care o îmbrățișase vechiul investigator din Gibraltar, Solly Flood, cum că membrii echipajului, cu gândul la alcoolul pe care îl transportau, și-au ucis superiorii și familia comandantului. Chiar dacă nu se lua în considerare faptul că încărcătura era de alcool etilic (neconsumabil), după ce a intervievat moștenitorii marinarilor, MacGregor a înțeles că nu erau asemenea oameni.

... și o secvență din filmul lui Bela Lugosi





Anne MacGregor

De asemenea, nici ipoteza că, din cauza temperaturilor ridicate, vaporii de alcool etilic s-ar fi ridicat și ar fi provocat o explozie nu era prea veridică: călătoria a avut loc în noiembrie – decembrie (când, de regulă, se înregistrează temperaturi sub 20° C), la bord nu erau semne de explozii, nici nu se simțise, după cum au declarat membrii echipajului „Dei Gratia”, miros de fum și nu fuseseră găsite resturi carbonizate. Cu toate acestea, în 2006, un chimist profesor universitar, dr. Andrea Sella, după ce a construit o replică a ambarcațiunii, folosind gaz butan, a simulat o explozie cauzată de scurgerile de alcool din încărcătura navei. În loc de butoaie de lemn, a folosit cuburi de hârtie. Flăcările formate, dar și explozia au fost impresionante, astfel că Sella a considerat că marinarii ar fi fost terificați și ar fi fugit, fără să mai verifice dacă, într-adevăr, pagubele erau importante!

In producție cinematografică destul de apreciată la vremea sa (1935) – intitulată *The Mystery of the „Mary Celeste”* și avându-l cap de afiș pe Bela Lugosi – a vehiculat mai vechea teorie a marinarii criminali. Filmul îi indica posibili vinovați pe doi dintre frizienii de la bord, argumentând că nu fuseseră găsite, la vremea descoperirii ambarcațiunii, niciun fel de bunuri ce le-ar fi aparținut. Moștenitorii lor au demontat teoria: în urmă cu doar câteva luni, pe

când lucrau pe o altă navă, pierduseră aproape totul într-un naufragiu.

Să fi abandonat căpitanul Briggs ambarcațiunea deoarece era prea deteriorată?! Expertul oceanografic în ambarcațiuni de lemn Phil Richardson, de la o prestigioasă instituție din Massachusetts, s-a arătat convins că nu s-ar fi pus niciodată astfel problema. Nava era într-o stare destul de bună.

După ce a intervievat membrii familiei Briggs în orașul natal, MacGregor a respins, apoi, și posibilitatea ca, într-un moment de iraționalitate, căpitanul să le fi ordonat marinarilor să-și pună capăt vieții.

Să fi avut alte motive – de astă dată, unele raționale! – Briggs să comande abandonul?! Luând în calcul ultima înscrisoare de coordonate din caietul de bord, datată 25 noiembrie, și după ce a studiat și documente din arhiva internațională de specialitate (care conține înregistrări începând cu anul 1784), același oceanograf Richardson a ajuns la concluzia că, și fără echipaj, „Mary Celeste” ar fi putut ajunge în locul unde a fost descoperit de cealaltă brigantină, „Dei Gratia”.

Dar de ce să fi luat Briggs o asemenea decizie?!

După ce au reconstituit traseul goaletei, MacGregor, sprijinită de Richardson, a ajuns la concluzia că Benjamin Briggs ar fi deviat de la ruta gândită inițial și, în momentul în care ar fi părăsit vasul, credea că se află pe cu totul alte coordonate, respectiv la 120 mile vest distanță (aproximativ 220 km) și se aștepta, în atare condiții, să zărească pământul cu trei zile înainte. În noaptea dinainte, când căpitanul credea că a ajuns la destinație, respectiv 24 – 25 noiembrie, vântul puternic și marea zbuciumată, condiții cumulate cu defecțiunea aparatelor de navigație și lipsa de putere a pompelor care erau menite să evacueze apa de la bord l-ar fi determinat să ia drastică decizie.

Complicațiile tehnice ar fi fost cauzate, după cum avea să scoată MacGregor la iveală, de cel puțin doi factori: materialul anterior transportat de „Mary Celeste” – cărbune –, dar și, în al doilea rând, reamenajările la care fusese supusă nava. Praful de cărbune, alături de resturile de construcție, ar fi putut îneca pompele (această variantă ar explica de ce s-au și descoperit, în 1872, câteva elemente ale unei asemenea mașinării demontate la bord).

Chiar dacă, din nou, un verdict ferm nu a fost oferit încă, misterul pare să fie, din ce în ce mai aproape de descifrare... ■



SCRISORI DIN EXIL

Continuăm prezentarea documentului început în nr. 2/2025. Este vorba despre o ciornă, nesemnată, adresată de membrii Comitetului Național regelui Mihai, în 1953. Provine din fondurile aflate la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

In plus, președintele desemnat de Majestatea Voastră ar întâmpina dificultăți mult mai mari în constituirea echipei ce crede folositor a fi realizată. Pretențiile cresc și spiritul de conciliațiune scade dacă se știe deschisă criza și Comitetul căzut.

Credem, Sire, că în cele de mai sus am lămurit deplin punctul nostru de vedere privitor la încredințarea ce rugăm pe Majestatea Voastră să o dea d-lui Constantin Vișoianu de a proceda la formarea unui nou Comitet Național.

Odată această încredințare dată, procesul de constituire a organului de conducere intră într-o nouă fază: compunerea echipei potrivite misiunii ce are de îndeplinit. Operațiunea aceasta, în desfășurarea constituțională a procedurii, cade în sarcina și răspunderea președintelui desemnat, suveranul rezervându-și dreptul de a aproba ori nu propunerile președintelui desemnat. Desigur, membrii organismului de conducere trebuie să fie cei mai buni și mai potriviți din toate punctele de vedere. Dar, Comitetul Național trebuind „alcătuit prin definiție dintre românii refugiați” (punctul 2), selecționarea e fatal limitată la elementele aflătoare în refugiu, oricât ne-ar dura împrejurarea că cei mai buni fii ai neamului nu-s printre noi și oricât am dori să vedem împlinite în această alegere normele ideale. De altfel, nu există și nu poate exista un cod de criterii și norme rigide care să se poată aplica invariabil în judecarea valorii intrinsece a oamenilor. Numai Dumnezeu scrutază „inima și răunchii” fiecăruia.

Pentru noi, legea fundamentală rămâne aceea de a considera pe fiecare bun până la proba contrară. Pentru a înlătura pe cineva de la o situațiune politică pentru care ar fi indicat, adevărarea nedemnității trebuie făcută fie prin decăderea lui legală din exercitarea drepturilor cetățenești, fie prin pierderea notorie și publică a prestigiului și bunului nume în opinia concetățenilor săi.

Se înțelege, Suveranul are dreptul firesc de a cunoaște oamenii cărora ar urma să le acorde mara onoare de sfetnici ai săi, precum și considerentele pentru care președintele desemnat îi crede potriviți ori necesari a face parte din Comitet. Dar singurul chemat și dator a da aceste explicațiuni este președintele care îi propune de colaboratori. Noi nu ne simțim îndreptățiți a interveni cu judecățile noastre personale, variate și failibile, în asemenea materie. Ar fi cu totul nou și neobișnuit ca membrii Cabinetului demisionar să dea păreri și certificate candidaților pentru viitoarea echipă. De aceea, Majestatea Voastră ne va ierta dacă nu putem răspunde întocmai dorinței exprimate în punctul 5b, alineatul 3 al scrisorii d-lui general Petre-Lazăr.

Nici altfel nu ni se pare potrivit, nici folositor să se procedeze la anchete de această natură. Ele, în cele din urmă, ar coborî Coroana în frământările odioase ale arenei politice, cu consecințe pe care niciun român iubitor de neam și de Tron nu le poate dori.

(Va urma)

MAREA INVAZIE MONGOLĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Voievodul brodniciilor,

un trib din zona Moldovei, care a trecut de partea mongolilor în bătălia de la Râul Kalka (1223), tătarii reușind astfel să-l ia prizonier pe marele cneaz rus Mstislav al III-lea. 2) Ducat învecinat cu Ungaria, unde mongolii au săvârșit incursiuni în timpul campaniei lor – Maqsud Șah. 3) Li Dewang – Cetate din estul Anatoliei, pârjolită de mongoli în 1242, după un asediu de două luni. 4) Fondatorul legendar al localității Erpingham, Marea Britanie – Sprijinul militar, de regele Venceslau I al Boemiei polonezilor împotriva mongolilor, el fiind cuscru al marelui duce polon (infinitiv). 5) Începutul ovațiilor! – Codul ICAO al aeroportului Regensburg-Oberhub – Reglat la mijloc! 6) Dregător chinez care, trădând dinastia Liao, a fost responsabil pentru cuceririle dinastiei Jin în sudul spațiului mongol, autoritate menținută de dinastia Jin

până la cuceririle lui Ginghis Han (Shi, 1058 – 1143) – Partea corpului unde, într-o bătălie din 1202, a fost rănit cu o săgeată calul lui Ginghis Han. 7) Cetate aflată astăzi în Pakistan, unde, în 1224, mongolii l-au învins în luptă pe ultimul șah horezm, obligându-l să fugă spre Iran – Zasagt Tümen. 8) Cavaleri care, în 1247, au fost așezați în Banat de regele Béla al IV-lea al Ungariei ca să apere țara împotriva mongolilor, primind o diplomă ce atestă formațiuni statale românești. 9) Nume vechi al râului Oril din Ucraina, unde sălășluiau cumanii lui Boricius, care, din pricina năvălirii mongole, s-au refugiat în sudul Moldovei și, apoi, în Transilvania și Ungaria – Poet persan care a compus ode deplângând invazia mongolilor (Shirazi, 1209/1210 – 1291/1292). 10) Numele german al orașului în apropierea căruia, la 9 aprilie 1241, mongolii au zdrobit armata polono-moravă.

VERTICAL: 1) Supranumele dinastic al bazileului bizantin Mihail al VIII-lea (1261 – 1282), învins în

luptă de mongoli în iarna 1263 – 1264. 2) Rege francez (1226 – 1270), renumit cruciat, care a încercat să clădească o alianță cu mongolii împotriva musulmanilor – Începutul gintei! 3) Olimpia Stan – Comandantul garnizoanei din Pressburg (astăzi Bratislava), după capturarea contelui Cosmos, care a apărut orașul în 1241 împotriva lui Frederick al II-lea de Babenberg, care încerca să profite de slăbiciunea Ungariei provocată de invazia mongolă. 4) Regiune caracterizată de o climă semiaridă și vegetație ierboasă, propice creșterii animalelor, unde sălășluiau popoarele migratoare, precum mongolii (genitiv-dativ) – În mijlocul droagei! 5) Strigăt cu care se alungă păsări – Muntele din vârful căruia s-a aruncat ultimul împărat al dinastiei chineze Song în martie 1279, când și-a văzut țara cucerită de mongoli. 6) Împărat (1224 – 1234) al dinastiei Jin din China, care, nereușind să-i oprească pe mongoli, a abdicat și s-a sinucis la 9 februarie 1234 – La mijlocul ofensivei! 7) Soarta navelor mongole când au încercat de două ori să cucerească Japonia (1274, 1281), lovite de *kami-kaze* (singular). 8) Sfârșit de cucerire! – Fiul lui Mundjuk și ginerele influentului Nogai Han (m. 1299), care, după moartea socrului, a trecut de partea adversarilor acestuia și s-a războit cu Djaka, fiul lui Nogai, la gurile Dunării. 9) Sfârșitul imperiilor, mongolii distrugând mai multe pe parcursul Eurasiei (singular) – Fortificație ce înconjoară un oraș sau o cetate, mongolii, spre deosebire de mulți migratori, adesea luând-o cu asalt, utilizând tehnici de asediu chinezești și musulmane. 10) Țar bulgar (1292 – 1298), a cărui domnie este considerată apogeul influenței mongole în Bulgaria – Prefixul titlaturii hanilor mongoli din Iran, provenit din cuvântul *ulus* (trib, clan, popor), ce semnifică supunerea, dar și autonomia acestora față de marele han.

Dicționar: EORP, EDNR, CRR.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

PE URMELE REVISTEI

Am primit mai multe reclamații din partea cititorilor care nu au reușit să găsească revista la chioșcurile de ziare.

Problema ține de proasta difuzare a presei române. În loc să existe o evidență clară câte exemplare se vând la fiecare chioșc și să se adapteze cererii existente, lună de lună este repartizat același număr de reviste. La unele revista se termină în câteva zile, la altele rămân exemplare care ne sunt returnate la sfârșitul lunii.

Revista Magazin istoric apare, cu rare excepții, în intervalul 1 – 10 al fiecărei luni. Cititorii care locuiesc în București și nu găsesc revista, pot veni la redacție să achiziționeze direct numărul respectiv. Adresa noastră se găsește pe prima pagină a revistei, alături de un număr de telefon la care vă rugăm să sunați înainte. De regulă, de luni până joi, între orele 10 și 14, este cineva la redacție.

Ca alternativă, puteți să virați prețul revistei (14 lei, începând cu numărul 4/2025) plus 5 lei taxa poștală de expediere în contul nostru în lei la B.C.R., Sucursala Unic RO10RNCB0080005630130001. Vă rugăm să ne trimiteți apoi un e-mail cu dovada plății, adresa poștală exactă unde să vă trimitem revista, indicându-ne și ce număr doriți. Nu dispunem de numere ale revistei mai vechi de trei ani.

Există de asemenea varianta să ne trimiteți un mandat poștal, cu aceeași sumă (revista plus transportul), în care să ne indicați adresa de expediere și ce număr doriți, pe adresa: Gheorghiță Puiu Anghel, O.P. Tunari, Strada Mihai Eminescu, nr. 1, com. Tunari, jud. Ilfov.

„PĂCĂLEALA” DIN APRILIE

Dragi cititori, coperta numărului din luna martie are tipărit, din greșeală, în loc de aprilie, martie. Ne cerem scuze pentru eventualele confuzii. Puteți identifica numărul din aprilie „adevărat” după coperta albastră ce încadrează o miniatură medievală; numărul din martie are coperta roșie și ilustrează un portret renașcentist.

Ca să facem haz de necaz, sperăm că această greșeală va face numărul și mai valoros pentru colecționari, după modelul timbrelor cu greșeli de tipar.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul SECULIN DOBRIVOL, din Rudna, județul Timiș, oferă spre vânzare colecția integrală a revistei Magazin istoric. Persoanele interesate îl pot contacta la numărul de telefon: 0762.622.470.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) C.C. Giurescu How king Carol I arrived in Romania

● **D. Noveanu** Behind the scenes of king Carol I's enthronement (III) ● **C.M. Florian** The memories of Gustl Süß, of the Brandenburg Division, regarding the mission on the Prahova Valley, 1939 – 1940 (II) ● **R.C. Pop** The story of Sibiu ● **A. Majuru** Stories of Bucharest: Francisc Iosif Rainer, the founder of the school of functional and biological anatomy ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXVI) ● **Ş. Solcan** Bucharest of the Phanariote era and Brâncovenesc-style architecture ● **M. Ioniță** The National Orthodox Society of Romanian Women and primary school learning (II) ● **D. Stanciu** An invitation to the Academy Library: 196 years of the press in an exposition ● **C. Drăghici, Cl.-I. Neagoe** Weapons and clothes of the *arnăuți* mercenaries ● **G. Filitti** Letters from former days: queen Maria – colonel Joseph Boyle correspondence ● **R. Zidaru** The National Heritage Institute: Cultural Diversity Day ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXXIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К.К. Джуреску Как прибыл в Румынию Кароль

I ● **Д. Новяну** Восшествие Кароля I на престол Румынии – за кулисами (III) ● **К.М. Флориан** Воспоминания Густла Зюсса, члена Дивизии Бранденбург, о миссии на Долине Прахова, 1939 – 1940 гг. (II) ● **Р.К. Поп** История города Сибиу ● **А. Мажуру** Истории Бухареста: Франциск Иосиф Райнер, основатель школы функциональной и биологической анатомии ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXVI) ● **Ш. Солкан** Фанариотский Бухарест и архитектурный стиль Брынковяну ● **М. Ионицэ** Национальное Православное Общество Румынских Женщин и начальное образование (II) ● **Д. Станчу** Приглашение в Библиотеку Академии: выставка, посвящённая 196-летию прессы ● **К. Дрэгич, Кл.-И. Нягое** Оружие и одежда арнаутов ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: переписка между королевой Марией и полковником Джозефом Бойлом ● **Р. Зидару** Институт Национального Наследия – день культурного разнообразия ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXXIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul





CHARLES, DUKE OF YORK and ALBANY. Afterwards CHARLES the First KING of GREAT BRITAIN, &

magazin istoric

